

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), канд. іст. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. **Комп'ютерний дизайн:** Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 7 2018

ЗМІСТ

Коротко про головне

Офіційний візит Президента України до Федеративної Республіки Німеччина.....3

Президент України в Стамбуле провів зустріч з Президентом Турції.....4

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

Конфлікт всередині українських антикорупційних органів: реакція ЗМІ та оцінки експертів.....4

Якименко Ю.

XIV съезд Объединения «Самопомощь» и электоральные перспективы партии.....14

Потіха А.

Дипломатичне протистояння західних країн і Російської Федерації: український контекст.....19

Дем'яненко М.

Спільна заява лідерів країн «нормандської четвірки»: чи справдяться мирні сподівання?.....26

В об'єктиві регіон

Рудь І.
Суспільно-політична ситуація на Закарпатті (березень 2018).....31

Примітки на полях

Жангожа Р.
Приоритеты информационной экспансии России за рубежом:
«мягкая сила».....36

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В.
Програма «U-LEAD з Європою» у розвитку мережі
центрів надання адміністративних послуг.....38

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....50
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....56
Наукові видання НАН України.....57
Корпоративне співробітництво.....59
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....60
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності.....66
Перспективні напрями розвитку української науки.....69
Діяльність науково-дослідних установ.....70
Кадрова політика НАН України.....71
Здобутки української археології.....72
Питання екології та уникнення техногенних катастроф.....74
Наука і влада.....75

До 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Потіха А.
Вивчення і збереження інформації партійних засобів масової комунікації
(преса 1991–2002 рр.) у Національній бібліотеці України імені
В. І. Вернадського.....80

До уваги держслужбовця

Тарасенко Н.
Інформаційний консалтинг
Список літератури з фондів НБУВ та електронних ресурсів
(1999–2017 рр.).....90

Коротко про головне

Офіційний візит Президента України до Федеративної Республіки Німеччина

Президент П. Порошенко та Федеральний канцлер Німеччини А. Меркель обговорили питання проекту «Північний потік-2» під час двосторонніх переговорів.

«Звичайно, що обговорювалися й інші питання, включаючи і “Північний потік-2”, і узгодження по інших проблемних питаннях», – повідомив П. Порошенко за підсумками переговорів під час спільного брифінгу для ЗМІ.

За його словами, також обговорювалися питання і щодо мит, які запроваджують США щодо металургійної продукції як українських, так і європейських виробників. «І скоординована позиція України і Німеччини надзвичайно важлива», – додав Президент.

У свою чергу А. Меркель наголосила, що дуже докладно обговорила з українським Президентом тему «Північного потоку-2».

«Звичайно я дуже уважно заслухала українські застереження і це правильно. Я вчора під час телефонної розмови з російським президентом наголосила, що не може такого бути, що через “Північний потік-2” Україна практично не буде мати жодного значення як транзитна країна природного газу», – підкреслила Федеральний канцлер.

А. Меркель зазначила, що транспортування російського газу має стратегічне значення для України. «Треба розділяти два питання. Одна справа, коли йде мова про російський природний газ, який проходить через Балтійське море, чи це через Україну. Залежність залишається від російського газу. Але для України – це має стратегічне значення», – наголосила А. Меркель.

Федеральний канцлер підкреслила, що «проект “Північний потік-2” неможливий без того, що ми з’ясували однозначно як виглядатиме ситуація з українським транзитом».

Вона наголосила, що потрібно враховувати застереження України і знайти компромісне рішення: «Ви бачите, що це не тільки економічний проект, він звичайно має також враховувати політичний фактор. І ми й надалі будемо залишатися в контакті. І ми будемо обмінюватися думками»

(Офіційне інтернет-представництво Президента України (http://www.president.gov.ua). – 2018. – 10.04)

Президент України в Стамбуле провів зустріч з Президентом Турції

Президент України П. Порошенко прибув в Стамбул, де зустрівся з Президентом Турції Реджепом Тайипом Ердоганом і міністром іноземних справ Турції Мевлютом Чавушоглу.

Сторони обговорили стан підготовки до Сьомого засідання Стратегічного ради високого рівня між Україною і Турецькою Республікою.

Окремо були обговорені ключові напрями углублення двостороннього співробітництва в торгово-економічній і інвестиційній сферах, а також можливості реалізації спільних проектів в енергетичній сфері. Серед іншого, розмова йшла про трестороннє співробітництво між Україною, Турцією і Катаром.

Президент П. Порошенко проінформувив турецьку сторону про ситуацію на Донбасі. Крім цього, відбувся обмін думками про ситуацію в окупованій Росією Криму, зокрема про звільнення з російських ув'язнень українських політичних ув'язнених.

Турція підтримала розгортання миротвірної місії ООН на окупованій частині Донбасу і заявила про готовність прийняти в ній участь.

Сторони також засудили використання хімічного озброєння на території Сирії.

До зустрічі також брали участь міністр іноземних справ України П. Клімкін і заступник голови Адміністрації Президента України К. Єлісеєв (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 9.04*).

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Конфлікт всередині українських антикорупційних органів: реакція ЗМІ та оцінки експертів

Однією з найбільш обговорюваних в українському медіа-просторі подій березня стала інформація про нібито відставку очільника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) Н. Холодницького. Про це написали відразу кілька інтернет-видань, повідомивши, що глава САП залишає посаду за станом здоров'я. 20 березня стало відомо, що працівники Національного антикорупційного бюро України під процесуальним керівництвом департаменту розслідувань у сфері держслужби та держвласності ГПУ близько місяця прослуховували кабінет голови Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) Н. Холодницького. Прихована записувальна апаратура в кабінеті антикорупційного прокурора була

прикріплена на акваріум біля його столу. За словами Н. Холодницького, «жучок» у його кабінеті, імовірно, встановила людина, «яка обслуговувала акваріум». Прослуховувальний прилад виявив сам керівник САП 6 березня.

Керівники САП і НАБУ спочатку мовчали, ніби взагалі нічого не відбувається, а 22 березня обидва, перебуваючи в Брюсселі, заявили, що скандал із прослуховуванням – це «провокація», вони продовжують працювати спільно. А Н. Холодницький сказав, що у відставку не збирається.

Згодом факт прослуховування підтвердив Генеральний прокурор Ю. Луценко. «Дійсно, відповідно до законодавства, Генеральна прокуратура України спільно з Національним антикорупційним бюро проводила слідчі дії. Вони стосувалися керівника САП Назара Холодницького. Наразі слідчі дії лише починаються», – заявив він 26 березня. Водночас він зазначив, що лише після допитів та експертиз зможе розповісти, чи є ознаки кримінальних правопорушень у діях очільника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Паралельно з Ю. Луценком зі звинуваченнями у бік Н. Холодницького виступив глава НАБУ А. Ситник. 30 березня Zn.ua опублікувало інтерв'ю з А. Ситником, у якому він розповів, що за час спільної роботи із САП у НАБУ накопичилося багато питань «до діяльності та рішень» Н. Холодницького (URL: https://zn.ua/internal/direktor-nabu-artem-sytnik-risk-sohroneniya-holodnickogo-na-postu-prevyshaet-vse-drugie-riski-279734_.html).

За словами директора НАБУ, лінія поведінки Н. Холодницького тривалий час негативно позначалася на ефективності розслідувань і подальшій судовій перспективі низки справ. «Чим активніше ми розслідували, тим більше тривожних сигналів надходило. У детективів були припущення, що розслідування свідомо гальмувалися... Не так давно ми отримали щодо однієї зі справ абсолютно конкретну інформацію, яка підтвердила наші найгірші підозри», – стверджує А. Ситник. За його словами, мова йде про справу про розкрадання в мерії Одеси. Директор НАБУ додав, що згодом з'ясувалося, що аналогічні сигнали про Н. Холодницького отримували і співробітники ГПУ, тому вони зареєстрували кримінальне провадження.

«На певному етапі колеги з Генеральної прокуратури запропонували нам об'єднати зусилля, щоб отримати докази. Ми погодилися, розуміючи, що в даному випадку така співпраця є необхідною та обґрунтованою», – повідомив А. Ситник.

За його словами, на підставі рішення суду було зафіксовано низку розмов у кабінеті керівника САП, які, на думку НАБУ, є підставою для притягнення як до кримінальної, так і до дисциплінарної відповідальності. А. Ситник повідомив, що встановлені НАБУ прослуховуючі пристрої перебували в кабінеті Н. Холодницького близько місяця. В отриманих таким чином матеріалах ідеться «про злив інформації про підготовлювані обшуки тим людям, у яких ці обшуки повинні були проводитися», «про тиск на певних посадових осіб для прийняття ними певних рішень», а також тиск на

суд «з тією метою, щоб суд не розглядав клопотання детективів НАБУ про проведення обшуку в особи, яка є другом Холодницького». За словами директора НАБУ, зафіксовано і підбурювання свідка до дачі неправдивих показань.

Зокрема, як повідомив А. Ситник, коли під час розслідування справи про розкрадання в одеській мерії детективи НАБУ приїхали в Одесу з обшуками, виявилось, що фігуранти дуже швидко й організовано роз'їхалися, а дехто сидів за кордоном майже два місяці, дистанційно «вирішуючи питання» із судами. «Тут у нас є вагомі підстави припускати злив інформації фігурантам із боку керівника САП, що, як з'ясувалося, мав про їхні переміщення інформацію, якою слідство не володіло», – зазначив А. Ситник.

Окрім справи про розкрадання коштів чиновниками мерії Одеси, поведінка Н. Холодницького викликала питання в низці інших епізодів:

- у справі за заявою в. о. міністра охорони здоров'я У. Супрун за фактом пропозиції їй неправомірної вигоди;
- у справі, що стосується фірми «Золотий мандарин», яку пов'язують з народним депутатом Г. Логвинським;
- у розслідуваннях, пов'язаних з е-деклараціями вищих посадових осіб;
- у розслідуваннях, пов'язаних з бізнес-інтересами власника великого агрохолдингу, а також ще в декількох великих справах.

«Складно уявити, що б ми могли почути, якби записи велися не чотири тижні, а чотири місяці», – зазначив голова НАБУ. Причому Ситник визнав, що передачі грошей Н. Холодницькому на записах, зроблених у його кабінеті, зафіксовано не було.

Очільник НАБУ повідомив, що правоохоронці передали до Генпрокуратури матеріали для оцінки щодо достатності доказів для повідомлення про підозру Н. Холодницькому. Водночас Генпрокурор Ю. Луценко звернувся до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів із проханням розглянути питання щодо зняття Н. Холодницького з посади керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

На сторінці Генпрокуратури у Facebook серед дисциплінарних проступків, у яких звинувачують Н. Холодницького, названі:

- невиконання або неналежне виконання службових обов'язків;
- розголошення таємниці, що охороняється законом, яка стала відомою прокурору під час виконання повноважень;
- вчинення дій, що порочать звання прокурора, які можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності органів прокуратури;
- грубі порушення правил прокурорської етики;
- втручання або будь-який інший вплив прокурора у випадках або порядку, не передбачених законодавством, у службову діяльність іншого прокурора, службових, посадових осіб або суддів, у тому числі шляхом публічних висловлювань про їхні рішення, дії або бездіяльність, за

відсутності при цьому ознак адміністративного або кримінального правопорушення (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/sprava-kholodnitska-lutsenko-prosit-zvilniti-hlavu-sap-a-sitnik-rozpoviv-pro-prichini-rozsliduvannja-2461276.html>).

За інформацією ЗМІ, скарга директора НАБУ А. Ситника та Генпрокурора Ю. Луценка на Н. Холодницького до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів становить 18 сторінок. Там докладно описано деякі епізоди, у яких фігурує очільник САП (URL: <https://newsnetwork.tv/movie/35625/>).

У документі, зокрема, ідеться про те, що у справі про спробу дачі хабара в. о. міністра охорони здоров'я У. Супрун Н. Холодницький зустрічався зі свідком – С. Кафтеєм. Прокурор попереджав його про можливі обшуки та розголошував деталі розслідування.

Крім того, детективи НАБУ розслідують три кримінальні справи, у яких фігурує народний депутат від «Народного фронту» Г. Логвинський. Зазначається, що нардеп заходив до кабінету Н. Холодницького й запитував, що той збирається робити з цими кримінальними справами. Керівник САП відповів, що «повністю контролює ситуацію» і завчасно повідомить Г. Логвинського, коли детективи проведуть слідчі дії.

Також у декількох кримінальних провадженнях НАБУ щодо бізнесмена О. Бахматюка Н. Холодницький вимагав зібрати нараду і визначити підслідність за іншим органом досудового розслідування.

Ще один важливий момент стосується розслідування справи Бюро про можливе внесення тоді ще головою НАЗК Н. Корчак недостовірної інформації в е-декларації. Н. Холодницький нібито відмовився надавати тимчасовий доступ до речей і документів Н. Корчак.

Після оприлюднення цієї інформації голова САП заявив на брифінгу, що обов'язково наполягатиме на публічному розгляді дисциплінарного провадження. Він також запевнив, що жодних незаконних розпоряджень не давав і порушень у його діях немає, а на всі звинувачення він готовий відповісти під час слідства. Н. Холодницький сказав, що не збирається тікати і не «тримається за крісло».

3 квітня в Генпрокуратурі відбувся допит Н. Холодницького, на якому йому було повідомлено, що підставою для проведення негласних слідчих дій щодо нього стала ст. 368 Кримінального кодексу України (прийняття пропозиції або отримання неправомірної вигоди посадовою особою). На допиті Н. Холодницький відмовився надавати зразки свого голосу для експертизи. «Була спроба провести слідчі дії – у вигляді відбору зразків голосу, але я вважаю, що є необ'єктивне ставлення, оскільки керівник департаменту є фактичним фігурантом у трьох провадженнях САП і НАБУ. Мені не доводиться розраховувати на об'єктивність слідства, тому я чекаю на рішення про зміну слідчих і прокурорів департаменту, який розслідує це провадження», – заявив очільник Антикорупційної прокуратури. Крім того,

глава САП заявив, що клопотатиме про відсторонення його від посади на час розслідування кримінального провадження.

У відповідь на заяву Н. Холодницького та з метою забезпечення об'єктивності й неупередженості розслідування Генеральний прокурор Ю. Луценко змінив підслідність справи керівника САП. Про це повідомила прес-секретар голови ГПУ Л. Сарган (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/delo-holodnickogo-lucenko-soglasilsya-na-trebovanie-glavy-sap-1127770.html>). Вона зазначила, що процесуальне керівництво в розслідуванні справи буде здійснювати генеральна інспекція Генпрокуратури, а розслідуванням справи займається департамент із розслідування особливо важливих справ у сфері економіки Генеральної прокуратури України.

Відповідаючи на запитання про те, коли відбудеться наступний допит Н. Холодницького, Л. Сарган сказала, що процесуальні дії проводитимуться вже після того, як експерт підтвердить ідентичність голосів на плівках. За її словами, оскільки Н. Холодницький не надав зразок свого голосу, його буде взято на експертизу з публічних виступів.

На офіційному сайті НАБУ прилюднено аудіозаписи фрагментів розсекречених матеріалів негласних слідчих дій стосовно Н. Холодницького. «З огляду на суспільний резонанс та з метою надання громадськості достовірної інформації про участь НАБУ у розслідуванні стосовно заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національне бюро вважає доцільним оприлюднити фрагменти розсекречених матеріалів негласних слідчих дій, проведених у робочому кабінеті керівника САП», – заявили в прес-службі НАБУ (<https://www.facebook.com/nabu.gov.ua/>).

При цьому в Бюро вказали, що вказані слідчі дії здійснювалися на підставі ухвали слідчого судді в рамках розслідування кримінального провадження, зареєстрованого Генеральною прокуратурою України. У результаті, на переконання НАБУ, були встановлені факти, які можуть свідчити про наявність в діях керівника САП ознак кримінальних та дисциплінарних порушень.

В НАБУ підкреслили, що виявлені факти можливих порушень у діях керівника САП жодним чином не характеризують роботу очолюваного ним органу. Відтак, співпраця детективів з прокурорами САП у розслідуваних кримінальних провадженнях продовжується у штатному режимі.

Фрагменти записів з кабінету Н. Холодницького були оприлюднені за годину до виступу керівників обох антикорупційних органів у Верховній Раді щодо скандалу з прослуховуванням. Як пише Deutsche Welle (<http://www.dw.com/uk/холодницький-і-ситник-у-раді-із-чим-прийшли-з-тим-і-пішли/a-43255888>), у парламенті борці з корупцією сіли поруч, між собою не розмовляли, але намагались демонструвати виваженість і спокій. Н. Холодницький свій виступ почав з інформації про спільні з НАБУ результати боротьби з корупцією за останні два з половиною роки. «Більше

500 проваджень зареєстровано та розслідується, більше ста проваджень з обвинувальними актами направлено до суду», – заявив він і списав відсутність вироків у гучних справах на відсутність антикорупційного суду та на бажання невідомих сил його позбутися. «Багато хто хоче, аби наші крісла звільнилися, багато для цього робиться. Але процес боротьби з корупцією в Україні запущений, він іде», – переконував Н. Холодницький.

Щодо змісту розмов, записаних НАБУ у його кабінеті, Н. Холодницький заявив, що «багато хто хоче спекулювати записами. Я готовий коментувати на записах кожне слово. Те, що оприлюднено – гра на публіку і нарізка слів». При цьому він вкотре повторив депутатам, що жодних порушень не чинив (<http://www.bbc.com/ukrainian/features-43643899>).

За словами очільника САП, у багатьох справах НАБУ доказова база занадто слабка, і він просто робить усе можливе, щоб не перетворювати антикорупційні справи на піар-шоу. І якщо брати його слова у комплексі, а не вирізати окремі фрази, то саме про це будуть свідчити записи з «акваріума».

До А. Ситника у депутатів переважно були претензії через відсутність помітних для суспільства результатів антикорупційної боротьби і конкретних «посадок» корупціонерів та махінаторів. Цікавилися і тим, чому у детективів НАБУ зарплати непомірно високі, а результати роботи непропорційно низькі. «Ми вже два роки говоримо, що без створення антикорупційного суду цих вироків не буде», – відповідав А. Ситник на ці закиди.

Виступаючи з парламентської трибуни, А. Ситник кілька разів наголосив, що жодних конфліктів між НАБУ та САП немає. «Є певні кримінальні провадження, певні матеріали, які передані до компетентних органів – ГПУ та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів. Не потрібно спекулювати на цьому процесі. Конфлікту немає. Детективи НАБУ та прокурори САП працюють у штатному режимі», – запевняв він.

Політолог П. Олещук вважає, що проблеми українських антикорупційних органів значною мірою зумовлені системою їх формування. Теоретично, створення окремих органів мало забезпечити диверсифікацію боротьби з корупцією, закласти підвалини незалежності цих органів та призвести до ефективної роботи. Та на практиці новостворені антикорупційні структури перейшли до боротьби одне з одним. До того ж багато антикорупційних питань досі вирішують органи, які цим займалися і раніше – починаючи від військової прокуратури і закінчуючи СБУ, констатує політолог. Все це, за його словами, перетворює систему боротьби з корупцією на дещо хаотичну, до того ж вона й досі залишається недобудованою: Державне бюро розслідувань не працює, реформу прокуратури, яка мала на меті позбавити цей орган слідчих функцій, не завершили, антикорупційний суд не створили ([URL: https://nv.ua/ukr/opinion/oleschuk/ukrajinska-khaotichna-borotba-z-koruptsijeju-2459153.html](https://nv.ua/ukr/opinion/oleschuk/ukrajinska-khaotichna-borotba-z-koruptsijeju-2459153.html)).

Політолог В. Кулик розглядає ситуацію довкола Н. Холодницького як конфлікт між НАБУ та САП. «Це конфлікт, який відбувається між двома

незалежними антикорупційними інституціями. І закладений він в основу, у функціонал цих інституцій. Причина в тому, що там є подвійне прочитання функцій, конкуренція за піар та додану вартість від антикорупційної боротьби. В цій історії є чітка конкуренція, але не особисто Ситник-Холодницький, а інституцій – НАБУ та САП», – вважає експерт.

«Це боротьба за лідерство, за останню крапку. Це не визначення якихось правил гри, а намагання НАБУ нав'язати своє бачення розв'язання тих чи інших справ, намагання НАБУ, прихильників керівництва НАБУ з оточення антикорупціонерів визначати винних до судового вироку», – пояснив політолог. За його словами, найгірше, що це підриває довіру взагалі до антикорупційних органів. «Просто варто порівняти кількість вироків із посадками, які здійснені всіма критикованою ГПУ та НАБУ. Це порівняння буде не на користь НАБУ. А кількість скандалів, пов'язаних із НАБУ, буде набагато більшою, ніж інших антикорупційних інституцій», – уточнив він.

У разі звільнення керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Н. Холодницького Адміністрація Президента намагатиметься просунути на цю посаду людину, максимально лояльну до неї, припускає політолог Р. Бортник.

«Посада керівника САП дуже важлива для влади – коли призначили Холодницького, то він однаково залежав як від Адміністрації Президента, так і від західних партнерів України. Сьогодні Банкова намагатиметься просунути “свою” людину, яка буде максимально залежною саме від неї, буде, скажімо так, більш лояльною. Але потрібно розуміти один момент – САП підпорядковується Генеральній прокуратурі України, тому, у разі звільнення Холодницького, кандидатуру нового керівника САП буде пропонувати саме Юрій Луценко. Але шансів Холодницького на звільнення, на мою думку, достатньо», – вважає Р. Бортник.

Політолог звернув увагу також на те, що історія з прослуховуванням стала відома ЗМІ. На його думку, таким чином керівника САП примушують звільнитись, бо «Холодницький опирається звільненню».

«В історії з прослуховуванням керівника САП цікавий сам факт, що ця інформація була оприлюднена. Тобто, людині поставили прослуховуючий пристрій, “почули” те, що потрібно, і отримали схему залежності цієї людини, а беручи до уваги, що інформація про це потрапила в ЗМІ, то можна зробити два висновки. Чи Холодницький опирається і не хоче полишати свою посаду, чи це прослуховування було грою однієї з груп всередині влади. У будь-якому разі результати прослуховування можуть стати основою для звільнення Холодницького – почесного чи ганебного», – резюмував Р. Бортник.

Як пише в блозі на «Українській правді» головний експерт Антикорупційної групи Реанімаційного пакета реформ О. Леменов, зважаючи на непересічний досвід політичних баталій в очільника Генпрокуратури, можна спрогнозувати, що після звільнення Н. Холодницького він спробує перебрати до своїх рук процесуальне

керівництво справ НАБУ. Також Генпрокурор зможе вирішити іншу проблему – знищити головного конкурента, якого у західних колах нібито розглядали на посаду нового Генпрокурора. А, відтак, значно піднімає свою вагу перед наступними виборами.

О. Лемєнов констатує, що згідно з п. 2 ч. 4 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу, вищезгадану справу стосовно керівника САП мало б розслідувати новостворене Державне бюро розслідувань (ДБР), яке наразі в процесі формування центрального апарату та відбору керівників для відповідних управлінь і відокремлених територіальних підрозділів. Близько 18 місяців конкурсна комісія не могла обрати керівництво ДБР. Наразі офіційно працюють директор (Р. Труба) і двоє заступників (О. Варченко та О. Буряк), а також – патронатна служба.

«Чим довше буде запускатися ДБР, тим частіше ми будемо спостерігати, як ГПУ продовжує “ігрища” довкола роботи інших органів правопорядку. Не думаю, що підлеглі Луценка просто так вирішили стати “хорошими дядьками” і допомагають підлеглим Ситника. Зважаючи на непересічний досвід політичних баталій в очільника Генпрокуратури, можна спрогнозувати, що після звільнення Луценка спробує перебрати до своїх рук процесуальне керівництво справ НАБУ», – вважає О. Лемєнов.

Звісно, за умови звільнення Н. Холодницького, згідно з п. 2.4 Положення про САП, обов’язки керівника щодо загальної організації діяльності виконує перший заступник – М. Гришук. Але має бути проведений конкурс на посаду директора САП, і це може тривати від кількох місяців до півроку. Зважаючи на п. 1.4 Регламенту ГПУ, де вказано, що розподіл службових обов’язків між керівництвом цієї структури та взаємозамінність визначаються наказом Генерального прокурора, експерт припускає, що саме цим і спробує скористатися Ю. Луценко, перебравши у результаті процесуальне керівництво САП на себе (URL: https://zik.ua/news/2018/03/21/lutsenko_zvilnyvshy_holodnytskogo_znyshchuie_k_onkurenta_i_perebyraie_vsi_spravy_1289497).

А. Ситник натомість переконаний, що у Генерального прокурора Ю. Луценка не вийде взяти Антикорупційну прокуратуру під контроль. «У нього немає для цього повноважень. У керівника САП є два заступники. Перший заступник на період проведення конкурсу на посаду керівника виконуватиме його обов’язки... Єдині повноваження, які будуть у Генерального прокурора на період проведення нового конкурсу, – це призначення конкретного прокурора з числа прокурорів САП у конкретних кримінальних провадженнях», – запевнив А. Ситник в інтерв’ю «ДТ». Його позиція полягає в тому, що Ю. Луценко виконуватиме тільки формальні речі, а в реальну роботу САП втручатися не зможе.

Водночас у Н. Холодницького кардинально інше бачення. «Згідно з нормами закону, мій дуалізм посади фактично не дозволяє здійснювати мої повноваження іншому заступнику Генерального прокурора. Формально, я безпосередньо підпорядкований тільки Генпрокурору. З можливим

відстороненням чи звільненням мене, фактично, керувати САП за законом має право лише Генеральний прокурор», – пояснив своє бачення Н. Холодницький (URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/03/30/7176346/>).

Якщо керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Н. Холодницький піде зі своєї посади, вся робота НАБУ зупиниться, заявив народний депутат А. Геращенко в ефірі «112 Україна». Він пояснив, що відповідно до закону про антикорупційну прокуратуру глава САП Н. Холодницький – єдиний, хто може доручати прокурорам розглядати справи НАБУ. Таким чином, без нього всі справи НАБУ будуть просто чекати, поки з'явиться новий антикорупційний прокурор.

«Вибір нового глави САП може зайняти місяці. А в умовах підготовки до виборів і тієї політичної істерії, яка є, цей процес може бути взагалі заблокований. Тому це – ще одна проблема, з якою може зіткнутися боротьба з корупцією в Україні», – заявив А. Геращенко (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/bez-kholodnitska-vsja-robot-a-nabu-zupinitsja-herashchenko-2460772.html>).

На думку ж політолога В. Фесенка, історія з прослуховуванням Н. Холодницького і зі спробою його відсторонення закінчиться, скоріше за все, політичними наслідками. «Наслідки можуть бути політичними і дуже конфліктними. Я цього дуже боюся. Бо це перша антикорупційна справа проти одного з нових антикорупційних керівників. І вона стосується відносин між різними правоохоронними органами».

Політолог переконаний, що справа з Н. Холодницьким набагато складніша і заплутаніша, ніж здається. «Можливо, Луценко, отримавши ці дані, вирішив скористатися і тим самим посилити свій вплив і на НАБУ, і на САП. Але якщо раптом буде зроблена спроба поставити контроль над САП з боку самого Генпрокурора, то це викличе бурю критики з боку супротивників Луценка. Це може посилити протистояння вже з НАБУ», – додав він.

На думку В. Фесенка, краще вийти м'яко з цієї ситуації. «На час розслідування, можливо, варто самому Назару Холодницькому відійти від керівництва. Тимчасовим керівником може стати перший заступник. Можливо, це буде нейтральним варіантом для заспокоєння ситуації. Інакше нова політична війна може дискредитувати нові антикорупційні інститути», – підкреслив експерт (URL: <https://prm.ua/ru/holodnitskomu-stoit-otoyti-ot-rukovodstva-sap-na-vremya-rassledovaniya-ekspert/>).

Загалом експерти єдині у тому, що будь-які тертя між антикорупційними органами підривають їхній авторитет, діяльність, створюють новий публічний конфлікт. Дуже багато хто, зокрема фігуранти кримінальних проваджень НАБУ, будуть це використовувати кожен на свою користь.

Відсутність злагодженості в роботі антикорупційних органів породжує також хвилю критики та звинувачень на адресу української влади, як всередині країни, так і з боку міжнародних партнерів. Зокрема, керівник

групи підтримки України в Єврокомісії П. Вагнер вже заявив, що конфлікт між НАБУ і керівником САП Н. Холодницьким не робить честі цим антикорупційним органам. «Безумовно, це не справляє хорошого враження, коли ті, хто повинен боротися з корупцією, більше борються між собою. Або ні. Може, часом це тільки шум в пресі, про який ми не можемо судити, чи про який дізнаємося тільки через кілька днів», – зазначив П. Вагнер (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/04/02/novyna/polityka/evrokomisiyi-vidreahuvaly-skandal-xolodnyczkym>).

Водночас, на думку екс-першого заступника голови СБУ В. Трепака, виявлення в кабінеті керівника САП Н. Холодницького пристрою для негласного отримання інформації може стати переломним етапом функціонування всієї антикорупційної системи України. Ця подія, як пише В. Трепак у «Дзеркалі тижня» (URL: https://dt.ua/internal/holodnickiy-sitnik-fatalni-pomilki-kerivnikiv-antikorupciynih-organiv-273158_.html), є кульмінаційною у тривалому протистоянні ГПУ – НАБУ – СБУ – САП, яке зумовлене намаганням вищого політичного керівництва встановити повний контроль за новими антикорупційними органами.

За словами В. Трепака, Банкова вдало використала конфлікт між САП і НАБУ, в основні якого лежать не інтереси справи, а особистісні інтереси, амбіції і намагання керівників цих структур показати свою «вищість». «Банкова “страждала” НАБУ і САП давно й наполегливо, оскільки так було легше встановити політичний контроль над ними обома. Цей конфлікт був руйнівним для обох антикорупційних структур – він їх послаблював функціонально і дискредитував в очах суспільства. Мені раніше неодноразово доводилося писати, а також казати Холодницькому і Ситнику про очевидну істину: ефективною діяльністю НАБУ і САП може бути лише тоді, коли вони діятимуть як одне ціле. Такою є ідеологія їх функціонування, так це закладено в законі. Але, на жаль, особисті амбіції молодих керівників нових антикорупційних структур та зовнішні впливи на них перешкоджали усвідомленню ними цієї очевидної аксіоми. У цьому – спільна принципова помилка Холодницького і Ситника», – вважає В. Трепак.

В антикорупційній організації Transparency International Україна заявляють, що уважно стежать за подіями довкола керівника САП Н. Холодницького і закликають забезпечити юридичну чистоту під час розслідування. Про це йдеться в заяві організації (URL: https://dt.ua/POLITICS/sprava-holodnickogo-ce-shans-antikorupciynoyi-sistemi-dovesti-svoyu-spromozhnist-ti-274279_.html).

«Вітік конфіденційної інформації, тиск на суддів і підбурювання свідків до неправдивих свідчень є, очевидно, неприпустимими діями для керівника антикорупційного органу. Тому, перед тим як робити деталі розслідування відносно Назара Холодницького надбанням громадськості, вважаємо, що ГПУ та НАБУ зобов'язані були спершу отримати дійсно вагомі докази», – зазначають в організації.

Водночас у ТІ закликають членів кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів та співробітників ГПУ, які ведуть провадження відносно Н. Холодницького, дотримуватися юридичної чистоти процесу. «В іншому випадку, розслідування справи нинішнього керівника САП буде сприйнято українським суспільством та міжнародними партнерами як прояв міжвідомчої боротьби, політизації антикорупційних органів та їхньої незрілості», – наголошують у ТІ.

В організації додають, що політики, чії інтереси в різний час стали об'єктом розслідування САП – НАБУ, використовують цю ситуацію для дискредитації всієї антикорупційної реформи, яка розпочалася після Революції гідності.

«Справу Холодницького» намагаються видати за доказ марності зусиль з розбудови антикорупційної інфраструктури загалом і створення Антикорупційного суду зокрема, вважають в антикорупційній організації.

У будь-якому разі, як стверджують ЗМІ, шансів, що в САП збережеться старий керівник, небагато: або за дисциплінарною справою, або за власним бажанням Н. Холодницький, скоріше за все, звільнить місце. Призначення його наступника відбуватиметься в умовах входження України у передвиборний період, тому не уникне залежності від політичних чинників, вигідних найголовнішим претендентам на перемогу. Імовірним у цій ситуації може бути як зволікання справи на тривалий час, так і миттєве призначення на місце Н. Холодницького когось «свого». Утім, найважливіше, аби зміна прізвищ керівників антикорупційних органів не відволікала уваги суспільства від можливої втрати ними своєї назалежності і, як наслідок, не призвела до згорання антикорупційної діяльності.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

XIV съезд Объединения «Самопомощь» и электоральные перспективы партии

Независимо от того, будут ли назначены в Украине досрочные парламентские выборы, о чем давно ведутся дискуссии в политической и экспертной среде, избирательная кампания в стране фактически стартовала.

В условиях существенного падения уровня электоральной поддержки ведущих провластных политических сил и персонального рейтинга их лидеров возрастают шансы относительного политического успеха для партий и политиков, декларирующих свою оппозиционность и готовность к объединению с другими участниками политического процесса.

Наблюдатели отмечают, что переговоры о взаимодействии ведутся сегодня как в провластном, так и оппозиционном политическом лагере. Кроме вопросов партийного строительства, политики решают проблемы,

связанные с выдвижением кандидатов в мажоритарных округах и всерьез готовятся к президентским выборам.

Исключением не стало Объединение «Самопомощь», возглавляемое мэром Львова А. Садовым. В 2014 г. эта партия получила третий результат на парламентских выборах, набрав почти 11 % голосов по общегосударственному многомандатному округу. В президентских выборах кандидат от «Самопомощи» участия не принимал.

Позже партия заявила о своем выходе из коалиции и переходе в оппозиционный лагерь.

Как констатируют эксперты, несмотря на успех в избирательной кампании 2014 г., «Самопомощь» не смогла закрепиться в статусе влиятельной общенациональной партии.

Рейтинг ее лидера А. Садового существенно понизился по итогам информационной кампании, связанной с так называемой проблемой «львовского мусора», а радикальное крыло Семенченко – Соболева своей общественной активностью оттолкнуло от партии часть либерально настроенных избирателей. В итоге партия продолжила ориентироваться главным образом на свое основное электоральное ядро на Западной Украине. На эту тенденцию обращали внимание многие эксперты. В частности, на это указывал заместитель директора Института социологии НАН Украины Е. Головаха: «Выяснилось, что это региональная партия, с сугубо региональной идеологией. Так она постепенно и останется только в том регионе, где она была создана» (URL: <http://firtka.if.ua/blog/view/svit-i-ukrayina-v-2018-rotsi-problemi-zberezhenia-starogo-zhakh-poiavi-novogo>).

Сегодня, отчасти оправившись от прошлых репутационных потерь, представители партии ищут формат наиболее эффективного участия в парламентской и президентской избирательных кампаниях.

Эксперты напоминают, что после того как Украину под давлением власти покинул лидер партии «Движение новых сил» М. Саакашвили, другие представители оппозиционного лагеря начали консультации относительно возможности объединения усилий в ходе предстоящих избирательных кампаний. Среди партий, которые вели переговоры о взаимодействии на парламентских выборах и поддержке общего кандидата на выборах президента, обозреватели, помимо «Движения новых сил», называли, «Самопомощь», «Батькивщину», «Гражданскую позицию», возглавляемую А. Гриценко, «Демальянс» и «Народный контроль».

Однако эти переговоры не принесли результата, поскольку некоторые из партий, в частности «Батькивщина» и «Самопомощь», полагаясь на свои относительно высокие рейтинги, дистанцировались от участия в объединительных процессах, а их лидеры не выразили готовности к отказу от персонального участия в президентских выборах.

При этом, как говорил об итогах исключения М. Саакашвили из «большой» украинской политики политтехнолог Д. Бачевский, «место Саакашвили мог бы занять только сам Саакашвили, потому что персон

такого уровня и темперамента в Украине сегодня нет». По его мнению, электорат лидера «Движения новых сил» рассеется между «Батькивщиной», «Радикальной партией Ляшко», «Самопомощью» и «Свободой».

О том, что большинство сторонников М. Саакашвили после закрытия его проекта поддержат «Батькивщину» и «Самопомощь», как наиболее идеологически близкие к «Движению новых сил» партии, заявлял и политолог В. Таран (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/2402419-saakasvili-on-dla-ukrainy-uze-vse-ili-ese.html>).

С таким электоральным и репутационным багажом партия «Самопомощь» и подошла к своему очередному съезду, который состоялся 17 марта в Киеве.

Как сообщают СМИ, в ходе съезда, котором приняли участие 750 делегатов из всех регионов Украины, обсуждались вопросы государственной безопасности и обороны, антикоррупционной политики, экономических и социальных свобод, энергетической безопасности, образования, культуры, здравоохранения, земельной реформы, ЖКХ, развития общин, цифровой стратегии развития Украины и т. д.

Были утверждены также стратегические направления деятельности партии. Региональным ячейкам партии было поручено провести обсуждение стратегических направлений реформирования страны в профессиональных средах и подать соответствующие выводы и предложения центральным органам партии.

В ходе съезда лидер «Самопомощи» А. Садовый объявил, что партия примет участие в президентских и парламентских выборах. Главным вызовом для партии он назвал вывод Украины, ставшей самой бедной страной Европы, из глубокого упадка и деградации: «Цель “Самопомощи” – успешное и справедливое государство. Мы должны вернуть украденную страну людям», – отметил А. Садовый.

«Мы не закрытый клуб и это хорошо знают те, кто присоединился к партии перед парламентскими выборами 2014, когда “Самопомощь” открыла двери для всех прогрессивных, чистых и действительно независимых сил.

Так же и сейчас – мы декларируем готовность к сотрудничеству и координации действий. Единственное условие – это общие с нами ценности. Если они есть и они настоящие – мы готовы к совместной работе.

Мы с вами строим партию, которая в ближайшее время примет активное участие в президентских и парламентских выборах», – заявил А. Садовый в ходе съезда (URL: <https://samopomich.ua/ru/vystup-lidera-ob-yednannya-samopomich-andriya-sadovogo-na-xiv-z-yizd-politychnoyi-partiyi/>).

Съезду «Самопомощи» предшествовали зарубежные визиты руководителей партии, в ходе которых, как полагают наблюдатели, они пытались заручиться политической поддержкой в международных кругах и продемонстрировать свой политический вес внутри страны.

Так, в начале марта, в ходе своего визита в Вашингтон лидер «Самопомощи» А. Садовый провел встречу со специальным представителем

Государственного департамента по вопросам Украины К. Волкером. Вместе с мэром Львова столицу США посетили вице-спикер украинского парламента О. Сыроед, глава фракции «Самопомощи» в Верховной Раде О. Березюк и народный депутат С. Кираль.

Кроме того в ходе визита представители партии встретилась с конгрессменом Д. Прайсом, руководством Международного республиканского института (IRI), фонда Дж. Маршалла (German Marshall Fund) и Всемирного банка. Также А. Садовый и его соратники по партии провели встречу с украинцами, которые работают в главных офисах Международного валютного фонда и Всемирного банка.

«Мы донесли позицию “Самопомочи” относительно ключевых вопросов украинско-американских отношений, в частности стратегии борьбы с российской агрессией, а также проведения реформ в Украине. Сегодня США являются главным союзником Украины. И речь не только о помощи в войне с Россией. Речь также о поддержке изменений в самой Украине. Я почувствовал поддержку со стороны наших американских партнеров во многих вопросах, таких, как например, антикоррупционный суд или поддержку развития гражданского общества. Взгляды на ситуацию в Украине господина Курта Волкера – это тот случай, когда интересы максимально совпадают с национальными интересами Украины», – сообщил об итогах этих встреч А. Садовый ([URL: https://24tv.ua/ru/rukovodstvo_samopomochi_vstretilos_v_vashingtone_so_specprdstavitelem_gosdepa_kurtom_volkerom_n934801](https://24tv.ua/ru/rukovodstvo_samopomochi_vstretilos_v_vashingtone_so_specprdstavitelem_gosdepa_kurtom_volkerom_n934801)).

Главной темой встречи делегации «Самопомощи» с помощником госсекретаря США по европейским и евразийским делам В. Митчелом, по сообщению представителей партии, стало предстоящее в украинском парламенте голосование по Антикоррупционному суду.

«Мы услышали очень четкий месседж. Закон об Антикоррупционном суде – это критический момент. Поддержка США для Украины не является безусловной. И если наша власть попытается обмануть всех, создав зависимый и недействительный суд, поддержка Украины на Западе существенно упадет... Сегодня это не только вопрос борьбы с коррупцией или оздоровления экономики страны. Сейчас это геостратегический вопрос, ведь Западу нужен успешный союзник, а не больная страна с коррумпированным и слабым руководством», – прокомментировал эту встречу А. Садовый ([URL: https://24tv.ua/ru/jeto_kriticheskij_moment_dlja_ukrainy_sadovyj_ob_antikorrupcionnom_sude_n935642](https://24tv.ua/ru/jeto_kriticheskij_moment_dlja_ukrainy_sadovyj_ob_antikorrupcionnom_sude_n935642)).

Проблему создания Антикоррупционного суда в Украине представители «Самопомощи» обсуждали и во время встречи с главой миссии МВФ по вопросам Украины Р. ван Роденом.

«МВФ выставила справедливое требование украинскому руководству – судей нового антикоррупционного суда должны подбирать с участием независимых международных экспертов. Тот вариант закона, который внес в парламент господин Президент, уже является попыткой избежать этого,

чтобы протянуть выгодных и контролируемых судей. «Самопомощь» поддержала законопроект в первом чтении, но мы будем настаивать на внесении соответствующих поправок... Если протянут выгодный власти вариант – то новый суд своими решениями просто будет выдавать индульгенции крупным коррупционерам, зато показательно сажать мелких воришек», – рассказал об этой проблеме А. Садовый. В то же время он подверг критике позицию украинского Президента по этому вопросу, который отмечал, что влияние международных экспертов на выбор судей антикоррупционного суда противоречит Конституции Украины. «Никто не отнимает у украинской власти ее полномочий. Но надо сделать все, чтобы по крайней мере в этом новом суде были независимые судьи. К сожалению, для этого нужно привлекать международную поддержку. Соответствующие эксперты отсеют на уровне отбора зависимых и коррумпированных кандидатов. Доверия к украинской власти в этом вопросе нет», – заявил глава «Самопомощи» (URL: https://24tv.ua/ru/derzhite_poziciju_po_antikorrupcionnomu_sudu_samopomich_peredala_messedzh_rukovodstvu_mvf_n935382).

Таким образом, констатируют эксперты, представители Объединения «Самопомощь» фактически вступили в избирательную кампанию, сделав ряд заявлений по ключевым вопросам, обсуждающимся сегодня в политической и экспертной среде, выразили готовность к взаимодействию с другими представителями оппозиционного лагеря и попытались заручиться поддержкой ключевых зарубежных партнеров.

Это открывает перед партией перспективы некоторого расширения своей электоральной ниши и укрепляет ее позиции в переговорах со своими союзниками и оппонентами из числа представителей украинского политикума, имеющих сегодня возможности прохождения в парламент.

Напомним, согласно данным Киевского международного института социологии, если бы выборы в Верховную Раду состоялись в конце февраля, в состав украинского парламента прошли бы представители восьми политических сил. На первом месте среди них «Батькивщина», которую поддерживали 22,5 % тех, кто собирался принять участие в голосовании. Второе место по количеству голосов заняла Радикальная партия Олега Ляшко – ее поддержали 13,7 % опрошенных. Замыкает тройку лидеров «Оппозиционный блок» с поддержкой 12,4 %. Четвертое место в опросе заняла партия «За жизнь» (10,3 %), пятое – «Гражданская позиция» (9,4 %). «Блок Петра Порошенко» выразили готовность поддержать 6,6 % опрошенных. За партию «Самопомощь» готовы проголосовать 6 % избирателей, за «Свободу» – 5,8 % (URL: https://24tv.ua/ru/v_novuju_verhovnuju_radu_mogut_popast_8_partij_dannye_opr_osa_n940318).

Дипломатичне протистояння західних країн і Російської Федерації: український контекст

Останнім часом відносини між Російською Федерацією і Великою Британією загострилися, і це сталося після отруєння бойовою токсичною речовиною колишнього російського військового розвідника С. Скрипаля та його дочки Юлії у британському Солсбері. Керівники Великої Британії поклали відповідальність за застосування сили на Росію і вислали 23 російських дипломатів. До заходів приєдналася низка країн Заходу і НАТО. Прем'єр-міністр Британії Т. Мей заявила, що саме російські спецслужби причетні до замаху на вбивство. Британська розвідка підтвердила це твердження і вважає, що нервово-паралітична речовина «Новачок», якою отруїли Сергія і Юлію Скрипалів, була виготовлена на російській військовій дослідницькій базі в Саратовській області, на що вказують дані спецслужб (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/6/7079987/>. 2018. 6.04).

Як інформують ЗМІ, Британська розвідка провела брифінг для представників країн-союзників, щоб переконати лідерів у тому, що за спробою вбивства стоїть Москва, а «Новачок» виготовили на об'єкті Шихани в Саратовській області. Саме за результатами цього брифінгу західні країни вирішили вислати більше 150 російських дипломатів. «Розвідка Британії чітко вказала на Росію і Шихани. Без сумніву, що росіяни замітають сліди, поки ми говоримо», – заявив колишній військовий і експерт з хімічної зброї Х. де Бреттон-Гордон.

Щоправда, росіяни заперечують свою причетність до отруєння Скрипалів і заявляють, що в лабораторії російського міста Шихани Саратовської області ніколи не зберігалася хімічна зброя, у тому числі нервово-паралітичний газ «Новачок». Про це заявив колишній глава держкомісії РФ із хімічного роззброєння, представник президента РФ у Приволзькому федеральному окрузі М. Бабич. «Ця лабораторія не входила в спектр нашої роботи. Всі бази, де зберігалася хімічна зброя, відомі, Шихани до них не відносяться. У Саратовській області був об'єкт “Горний”, але не в “Шиханах”. “Горний” став першим об'єктом, де була завершена ліквідація хімічної зброї», – наголосив М. Бабич (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/6/7080011/>. 2018. 6.04).

Тим часом Міністерство закордонних справ Росії висловило рішучий протест у зв'язку з прийнятим рішенням ряду країн Європи та НАТО про висилку російських послів і пригрозила у відповідь заходами. «Розглядаємо цей крок як недружній і який не відповідає завданням та інтересам встановлення причин і пошуку винних в інциденті, що стався 4 березня в Солсбері. Провокаційний жест горезвісної солідарності з Лондоном цих країн, що пішли на поводу у влади Великобританії в так званій “справі Скрипаля” і не спромоглися розібратися в обставинах того, що сталося, є

продовженням конфронтаційної лінії на ескалацію ситуації», – зазначається в заяві МЗС РФ (URL: <https://www.segodaya.ua/politics/diplomaticheskiy-udar-po-rossii-kto-i-skolko-vyshlet-rossiyskih-diplomatov-1125760.html>. 2018. 27.03).

У російському МЗС наголошують, що немає об'єктивних і вичерпних даних і у союзників Великобританії, які сліпо слідуєть принципу євроатлантичної єдності на шкоду здоровому глузду, нормам цивілізованого міждержавного діалогу і принципам міжнародного права. «Само собою зрозуміло, що зазначений недружній крок цієї групи країн не пройде безслідно і ми на нього відреагуємо», – пригрозили російські політики.

Голова МЗС Росії С. Лавров назвав масштабну висилку російських дипломатів країнами Заходу результатом колосального тиску і шантажу з боку США. Лавров запевнив, що Росія обов'язково відповість на «хамство» Заходу.

Проте словам росіян уже мало довіряють і заручившись підтримкою Німеччини та Франції, Велика Британія змогла переконати більшість лідерів країн ЄС вислати російських дипломатів, час і дату висилки запропонував французький президент Е. Макрон.

Як інформують ЗМІ, заклик Т. Мей до заходів проти РФ підтримали президент Е. Макрон і канцлер Німеччини А. Меркель. Вони спланували тактику дій разом із Британією. Франція надала британцям технічну допомогу для аналізу отруєння і дійшла до аналогічних із Британією висновків – винна Росія (URL: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/03/27/7079505/>. 2018. 27.03).

Британські політики різко засудили дії російських спецслужб. За їхніми словами, Росія своїми провокаціями довела «колективне терпіння» світової спільноти до краю. Зокрема, про це сказав міністр закордонних справ Великої Британії Б. Джонсон 28 березня на банкеті для глав іноземних дипломатичних місій у Лондоні, коментуючи вислання російських дипломатів по всьому світу у відповідь на отруєння экс-офіцера російської розвідки С. Скрипаля та його доньки.

На думку міністра, ці вислання російських дипломатів сталися тоді, коли «роки роздратування і провокацій довели колективне терпіння до краю і коли в усьому світі, на трьох континентах, країни відчували готовність сказати: “Досить – значить досить”» (URL: <http://patrioty.org.ua/politic/my-vsi-znaiemo-khto-vynen-i-iedyne-pytannia-poliahaie-v-tomu-ziznaietsia-vin-sam-chy-ioho-spiimaiut--dzhonson-pro-zlochyny-rosiian-223198.html>. 2018. 29.03).

Крім того, Б. Джонсон наголосив, що після анексії Криму, вторгнення на Донбас, аварії МН17, кібератак, спроб здійснити державний переворот у Чорногорії, замовчування атак з використанням хімічної зброї в Сирії, втручання у вибори президента США «у світі стало занадто багато країн, які відчували на собі руйнівну і злісну поведінку російської держави» і настав момент, коли «світ вирішив сказати досить виснажливому шквалу російської брехні й потоку плутанини». «Це схоже на початок “Злочину і кари” в тому

сенсі, що ми всі впевнені, хто винен, і єдине питання полягає в тому, зізнається він сам чи його спіймають», – наголосив Б. Джонсон.

На його переконання, скоординована висилка російських дипломатів із США, Канади та низки європейських країн є «найбільшою колективною висилкою російських шпигунів, яка коли-небудь мала місце». «Сьогоднішня екстраординарна міжнародна реакція наших союзників постає в історії як найбільша колективна висилка російських шпигунів, яка коли-небудь мала місце, та допоможе захистити нашу спільну безпеку. Росія не може порушувати міжнародні правила безкарно», – зазначив Б. Джонсон.

У свою чергу міністр оборони Великобританії Г. Вільямсон заявив, що терпіння світу щодо президента Путіна і його дій вже закінчується, і те, що і країни-члени НАТО, і країни Євросоюзу висловили підтримку Сполученому Королівству, лише є підтвердженням. «Я насправді думаю, що це сама краща відповідь, на яку ми могли розраховувати. Їх (Кремля) намір, їх мета – розділити нас, але ми бачимо, що світ об'єднується навколо позиції Британії, і це само по собі велика перемога, це посиляє надзвичайно значимий сигнал Кремлю і президентові Путіну», – заявив Г. Вільямсон.

Як інформують ЗМІ, найбільше російських дипломатів вислали США, на відміну від тих країн, які вислали по 1–4 дипломати. Вашингтон ухвалив рішення про висилку одразу 60 російських дипломатів, а також закрити останню дипмісію РФ на західному узбережжі країни – у Сіетлі. Сорок вісім російських дипломатів, які працювали у Вашингтоні, та 12 з постпредства Росії при ООН залишили країну протягом семи днів.

Примусове закриття консульства – це надзвичайно жорсткий крок у двосторонніх відносинах, але США застосовують його вже вдруге за два роки: у вересні 2016 р. адміністрація Обама змусила Росію закрити консульство в Сан-Франциско. «США здійснюють цей крок спільно з нашими союзниками і партнерами по всьому світу у відповідь на використання Росією хімічної зброї військового класу на території Сполученого Королівства», – заявила прес-секретар Білого дому С. Сандерс (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/03/26/7079477/>. 2018. 28.03).

Як інформують ЗМІ, 27 березня Генеральний секретар НАТО Й. Столтенберг оголосив про скорочення штату російської місії при Альянсі. За словами Й. Столтенберга, у відповідь на отруєння экс-агента С. Скрипаля, Альянс відкликає акредитацію у семи російських дипломатів. «Це дає дуже чіткий сигнал Росії про те, що вона заплатить (за отруєння Скрипаля)», – зазначив Генсек.

Повідомляється також про прийняття рішення щодо скорочення максимального розміру російської місії при Альянсі з 30 до 20 дипломатів.

Крім того, конгресмени США 6 квітня представили законопроект про санкції проти РФ через отруєння колишнього розвідника С. Скрипаля. Авторами ініціативи стали представник від Республіканської партії М. Тернер і його колега-демократ Х. Кастро. У спільній заяві політиків

зазначається, що уряд РФ «санкціонував атаку на британській території, чим порушив міжнародне право». Конгресмени хочуть відповісти на «зростаючу агресію» президента РФ В. Путіна (URL: <https://112.ua/mir/delo-skripalya-v-kongresse-ssha-predstavili-zakonoproekt-o-sankciyah-protiv-rf-440778.html>. 2018. 7.04).

Американські політики пропонують накладити санкції на причетних до замаху на Скрипаля, а також на російські фінансові інститути, поки «Путін не припинить свою практику вбивства експатріантів і дисидентів за межами Росії». «Ми повинні направити чітке двопартійне повідомлення про те, що Сполучені Штати стоять разом з нашими союзниками і не потерплять таких незаконних дій», – підкреслили Тернер і Кастро.

Разом з тим у Євросоюзі є країни, які воліють не запроваджувати подальші санкції проти Росії, і їх чимало. Зокрема, Австрія, яка традиційно уникає гострих конфліктів із Кремлем, а зараз, коли у складі правлячої коаліції є ультраправі, – і поготів. Тому заява федерального канцлера С. Курца про те, що він не вважає за можливе приєднатися до цього рішення, жодним чином не дивує. «Ми підтримуємо чітку заяву Європейської ради і рішення відкликати главу делегації ЄС у РФ. Але як нейтральна країна ми не будемо висилати дипломатів. Швидше, ми хочемо бути будівельниками моста між Сходом і Заходом і тримати відкритими канали переговорів з Росією, – зазначив канцлер Австрії С. Курц.

Як зазначив постійний представник України в Раді Європи Д. Кулеба, висилка російських дипломатів дозволила виявити одну слабкість, вкрай важливу для перспектив розвитку подій: нездатність ЄС до одностайних дій у принципових питаннях.

За його словами, Євросоюз не зміг виконати найважливішої вимоги, що висувається до самого себе – у принципових питаннях зовнішньої політики і безпеки діяти одностайно. Той факт, що хтось з держав знайшов у собі сили відступити від принципу єдиного ЄС, це погана новина. Але є і хороша: необхідність дієвої реакції в критичній ситуації Євросоюз поставив вище необхідності демонструвати єдність.

Д. Кулеба також зазначає, що в історії з отруєнням С. Скрипаля є критично важливий для України момент: наші партнери беруть на озброєння тезу і логіку Києва про те, що Росія тримає під прицілом не лише Україну, а й весь Захід. Просто в кожній країні вона завдає удар оптимальною для неї зброєю.

Тим часом Україна приєдналася до західних партнерів, і було оголошено про висилку 13 російських дипломатів. Як зазначив Президент України П. Порошенко, влада ухвалила таке рішення у відповідь «на цинічну хімічну атаку в Солсбері в дусі солідарності з британськими партнерами». «Сьогодні російський агресор отримав потужну солідарну реакцію цивілізованого світу. Переконали, що видворення з території України 13 російських дипломатів зміцнить нашу безпеку, послабить зусилля “п’ятої колони” по дестабілізації внутрішньої ситуації в Україні. Дипломатичні відносини між Україною і

Росією де-факто заморожені. Давно немає послів, і дипломатичну присутність зведено майже до нуля – того критичного мінімуму, який дозволяє піклуватися про наших громадян-заручників у Росії», – заявив П. Порошенко.

Тим часом висилку російських дипломатів з України в Посольстві Росії назвали «недружнім кроком Києва», відповідальність за наслідки якого ляже на українську сторону. «Українське керівництво без врахування реального стану справ підтримало інспіровану Лондоном провокаційну кампанію, спрямовану на нагнітання напруженості і розкручування конфронтаційної спіралі», – зазначається в заяві російського посольства.

Натомість речник Міністерства закордонних справ України М. Беца заявила, що існують вагомі докази того, що 13 російських дипломатів, яких висилають з України, є співробітниками спецслужб Російської Федерації.

Глава МЗС України П. Клімкін також зазначив, що російські дипломати проводили недружню політику щодо України. Тому Україна вже готувалася до видворення деяких російських дипломатів певний час, але зробили скоординовано з нашими друзями і партнерами. «13 російських дипломатів висилаємо з України. Діємо як частина демократичного трансатлантичного співтовариства. Сьогоднішній прояв солідарності має бути тільки початком. Необхідні подальші сильні і комплексні дії. Росія розуміє тільки таку мову», – наголосив П. Клімкін.

Віце-спікер Верховної Ради І. Геращенко нагадала, що в Україні давно немає російського посла. «Наші дипломатичні відносини зведені до мінімуму, в посольствах залишаються в основному консули, для правової та консульської допомоги громадянам. Ми усвідомлюємо, що це отримає зворотну реакцію в РФ, але українські консули, які залишаться працювати в сусідній країні, будуть ретельно і відповідально виконувати свої обов'язки і допомагати українцям в біді, в тому числі відвідувати наших політв'язнів», – запевнила І. Геращенко.

Як інформують ЗМІ, російські дипломати, яких оголосили персонами нон грата, покинули Україну. А заступник міністра закордонних справ О. Зеркаль повідомила, що в Україні ще залишилося 66 дипломатів РФ. «Для мене було новиною, що їх працювало в Україні 79. Зараз же, після того як 13 поїхали додому, їх все ще буде досить багато – 66 осіб», – пояснила вона.

Віце-президент ПАРЄ В. Ар'єв повідомив ЗМІ, що Україна прийняла рішення про висилку 13 російських дипломатів на досить високому рівні – першого, другого секретаря посольства. Він зазначив, що під час прийняття рішення про висилку російських дипломатів ніякого тиску з боку партнерів на Україну не було виявлено. На питання про те, чи справді Росія має право скерувати замість висланих дипломатів заміну або ж на ці 13 осіб відбувається скорочення дипмісії, він зазначив, що «в даному випадку вони мають право посилати когось на заміну».

Надзвичайний і Повноважний Посол України М. Лубківський також оцінює висилку російських дипломатів як хід правильний, проте запізнений.

На його переконання, це треба було зробити ще на початку російської агресії. «Те, що такий крок зроблено зараз – це добре. Єдине, мені видається, говорити про те, що такий крок зроблено на знак солідарності із мешканцями Солсбері, Великою Британією, дещо неправильно. Очевидно, ті, хто радив президенту такі речі формулювати, мали б на перше місце поставити агресію Росії проти України», – наголосив дипломат (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29127864.html>. 2018. 27.03).

При цьому М. Лубківський не боїться погіршення українсько-російських відносин внаслідок видворення представників посольства, адже Україна не має що втрачати в цьому плані. Водночас реакція Сполучених Штатів, за його словами, означає посилення тиску. «Я сприймаю видворення російських дипломатів як частину санкцій, які стають дедалі жорсткішими і в цьому плані справді дивує і вражає позиція США насамперед, які просто безпрецедентно закрили консульство в Сіетлі, видворили 60 російських дипломатів», – підкреслив посол.

Тим часом, як інформують ЗМІ, Росія не забарилася з відповіддю Україні і вислала 13 наших дипломатів. Причому вона вислала українських представників дипломатичних відомств саме з тих міст де перебувають незаконно ув'язнені російською владою українці. Тому українська сторона намагатиметься забезпечити захист своїх співвітчизників.

За словами віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції І. Климпуш-Цинцадзе, Україна запропонує Російській Федерації спрямувати консулів до Ростова-на-Дону. «Ми будемо подавати свої пропозиції про те, щоб послати своїх консулів у Ростов-на-Дону. Ми з вами розуміємо, у нас є потреба у тому, щоб наші консули були в Ростові», – зазначила І. Климпуш-Цинцадзе (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/6/7176944/>. 2018. 6.04).

Вона наголосила, що для нас важливо сьогодні захищати громадян, які нині перебувають у в'язницях РФ, чи просто перебувають на території РФ.

Щодо можливих домовленостей з Росією про повернення деяких дипломатів в Україну і навпаки, то за словами віце-прем'єр-міністра, це «найпростіший сценарій, який ми можемо спрогнозувати», і потрібно оцінити таку можливість. «Чи буде це обмін? Я зовсім не сприймаю можливість заміни дипломатів на тих чи інших у тій кількості, в якій вони були вислані», – підкреслила І. Климпуш-Цинцадзе.

На її переконання, у питанні висилки чи допуску російських дипломатів Україна діятиме у співпраці з західними партнерами. «Ми будемо діяти у співпраці з партнерами однозначно. Це не буде окремим кроком України, яка самостійно буде вирішувати ці питання в двосторонньому режимі з РФ. Ми долучилися до спільних дій західної цивілізації щодо висилки так званих дипломатів РФ, а по суті шпигунів, і тому це не крок, відірваний від широкого міжнародного контексту – ми і далі будемо діяти в міжнародному контексті», – пояснила віце-прем'єр.

На думку експертів, ситуація досить складна і матиме продовження. Як зазначив співдиректор програм зовнішньої політики і міжнародної безпеки Центру Разумкова М. Пашков, видворення депутатів може стати преамбулою жорсткого дипломатичного протистояння. На його думку, Захід почав більш серйозно сприймати російську загрозу. «У західному світі, у тому числі на європейському континенті, існувало таке ставлення до ситуації на сході України, Криму, що це такий периферійний, локальний конфлікт на узбіччі Європи, який не стосується Європейського союзу та жителів Європи, він десь там відбувається далеко. Після, зокрема, цих подій в Британії виявилось, що російська експансія, агресія прийшла до європейського дому», – коментує експерт.

На його думку, хоча отруєння в англійському Солсбері колишнього російського розвідника С. Скрипаля не було першою ознакою російського втручання у внутрішні справи країн Європи, але останньою краплею, яка перевела кількість таких втручань у якісну реакцію Заходу. «Такий дипломатичний демарш – як мені здається, цим не закінчиться. За цим будуть, очевидно, інші санкційні дії, про що вже говорить Британія – про арешт сумнівного майна деяких російських високопосадовців в Англії. Тому я думаю, що це ще не дно конфлікту», – наголосив М. Пашков.

За його словами, все вказує на поступове згортання дипломатичних відносин України з Москвою. «На сьогодні дипломатичних відносин як таких в нас немає де-факто. Де-юре на такий крок піти в перспективі, очевидно, доведеться. Але тут треба дійсно прораховувати певні варіанти і наслідки. Будь-який політичний крок такого масштабу, як припинення дипломатичних відносин, повинен супроводжуватись серйозним аналізом. В тому числі і стосовно українських громадян, які знаходяться на території Росії: у якій формі вони опиняться. Те саме стосується і політв'язнів», – наголошує М. Пашков.

Він вважає, що саме наявність великої кількості українських громадян у Росії є основним стримувальним чинником, якого немає в західних країн. На тлі фактичної відсутності дипломатичних відносин можна очікувати від Росії спроб розхитати ситуацію в Україні через підбурення сепаратистських настроїв у регіонах, дискредитацію чинної влади та підтримку «руського мира» в інформаційному просторі. Росія готуватиметься зробити це під час виборів наступного року. «Основні резерви Росія зосередить на періоді виборчої кампанії в Україні, кінець цього року – початок наступного. І треба серйозно до цього готуватись і вживати заходів: від політико-правових і закінчуючи адміністративною та військовою участю, можливо, навіть розробити план із забезпечення безпеки виборчої кампанії в Україні», – заявив експерт.

Перший заступник директора центру «Нова Європа» С. Солодкий також вважає, що Україна мала б значно раніше вислати російських дипломатів. При цьому він знаходить пояснення таким діям української влади. Зокрема, досі Україна видворяла дипломатів, але без надання публічності цим крокам. І загалом у дипломатичній практиці так заведено: коли держава виявляє

шпигунів, дипломатів, які працюють невідповідно до свого службового мандату, держава тихо видворяє, а гучні видворення зазвичай відбуваються під час міждержавної конфронтації.

Разом з тим експерт вважає досить імовірним, що в Посольстві Росії працює чимало представників російських спецслужб, адже 13 осіб – це надто занижена кількість, особливо зважаючи на те що дві країни перебувають у стані війни, і країна фактично нашпигована представниками російської розвідки. Посольство, очевидно, є найбільшим осередком такої шпигунської діяльності. «І я думаю, що видворення дипломатів для примусу Росії до діалогу, буде, на жаль недостатньо. І, на жаль, судячи з реакції Росії, ми бачимо, що вона до цих пір не сприймає готовність Заходу до рішучих кроків. Але мені здається, Росія таки дограється і дочекається заморозки активів, коли буде доведено, що той чи інший росіянин придбав майно на виведені і відмиті кошти. А такого майна на території Британії я думаю валом. У першу чергу мова повинна йти про оточення Путіна», – зазначив С. Солодкий (URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/russia/diplomaticheskii-boykot-simvolicheskii-zhest-zapada-ili-novaya-holodnaya-voyna-1125859.html>. 2018. 28.03).

У свою чергу директор Українського інституту аналізу та менеджменту політики Р. Бортнік припускає, що Росія буде намагатися пом'якшити конфлікт між країнами, а її справжні наміри світ побачить ближче до кінця року. «Росія зараз намагається цей скандал спустити на гальмах, тому що в Росії Чемпіонат світу з футболу. Розгортання цього скандалу і перехід його в більш гостру форму буде створювати загрозу і ризики для проведення на належному рівні Чемпіонату світу з футболу. Тому Росія виступатиме з якимись миротворчими закликами», – наголосив аналітик.

Експерти прогнозують досить складні відносини Заходу з Росією і особливо українсько-російські. Малоімовірно, що дипломатичні санкції зможуть змінити політику Кремля. Скоординоване рішення західних країн серйозно підірве російську розвідувальну мережу, але ніхто не сподівається, що воно змінить ідеологію Путіна.

Разом з тим тиск на Росію має важливе значення, адже світ продемонстрував, що він змінився. Захід поки що не може змінити Росію, але тепер – сприймає її такою, якою вона є.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Спільна заява лідерів країн «нормандської четвірки»: чи справдяться мирні сподівання?

26 березня 2018 р. у Мінську тристороння контактна група домовилася про встановлення чергового перемир'я на Донбасі напередодні великодніх свят із 30 березня. Після цього лідери країн «нормандської четвірки»

(Україна, Німеччина, Франція, Росія) оприлюднили спільну заяву щодо підтримки «великоднього перемир'я».

У заяві наголошується, що лідери країн «нормандської четвірки» підтверджують свою відданість імплементації Мінських домовленостей у всіх її вимірах (безпековому, політичному, гуманітарному та соціально-економічному). Вони, зокрема, розглянуть можливі шляхи прискорення імплементації домовленостей у найближчі місяці.

Лідери підкреслили важливість досягнутої домовленості щодо поновлення режиму припинення вогню з нагоди Великодніх свят, її ретельного дотримання та забезпечення ефективного моніторингу і верифікації з боку СММ ОБСЄ.

Також на тлі успішного звільнення близько 300 осіб 27 грудня 2017 р. вони закликали докладати більше зусиль з метою звільнення решти відповідно до формули «всіх на всіх» (URL: <http://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-lideriv-krayin-normandskoyi-chetvirki-46674>).

Підвищена увага до спільної заяви зумовлена тим фактом, що у двох із країн-учасниць «нормандської четвірки» нещодавно відбулися вибори. Так, у Німеччині обирали федерального канцлера, а в Росії відбулися президентські вибори. І хоча, і А. Меркель і В. Путін залишилися на своїх посадах, не до кінця зрозуміло, чи не зміниться їх риторика у той чи інший бік щодо конфлікту на Сході України.

Окремі українські політики одразу ж підкреслили важливість приєднання В. Путіна до «нормандської заяви». Перший заступник Голови Верховної Ради І. Геращенко написала на своїй сторінці у Facebook, що підтримка президентом Росії публічної заяви лідерів країн «нормандської четвірки» щодо «великоднього перемир'я» на Донбасі покладає на нього відповідальність за дотримання тиші.

Вона особливо наголошує на важливості цієї заяви. «Це важлива заява... Українська сторона, президент завжди публічно підтримував перемир'я і робив відповідні заяви. Жодного разу не було публічної заяви Путіна, хоча саме від його команди залежить поведінка бойовиків», – пояснила вона, додаючи, що протягом війни перемир'я оголошували 12 разів. «Це – тринадцята спроба. Жодного разу перемир'я не дотримувалося іншою стороною. Але на час перемир'я інтенсивність обстрілів зменшувалася, а це значить збережені життя військових і цивільних», – підсумувала І. Геращенко (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/putin-ranishe-takogo-ne-robiv-u-poroshenka-poyasnili-sut-zayavi-normandskoi-chetvirki.htm>).

Відзначає вона і ключову роль В. Путіна: «По-перше, саме від нього залежать дії бойовиків, тиша чи загострення на фронті. Звернувся Путін до сателітів звільнити заручників – і відбулося звільнення, яке до того бойовики два роки блокували». Також І. Геращенко підкреслила, що така «публічна заява означає і відповідальність за дотримання тиші». На її переконання, якщо режим тиші буде порушено бойовиками, це означатиме

відповідальність окупаційного режиму і російського президента, який публічно підтримав перемир'я. І перед лідерами нормандського формату теж (URL:

https://24tv.ua/chomu_vazhlive_priyednannya_putina_do_normandskoyi_zayavi_p_oyasnennya_gerashhenko_n945373).

У цьому контексті звертає на себе увагу прогноз російського опозиційного політика К. Борового щодо дій В. Путіна на Донбасі, яким він поділився вже після оприлюднення вищезгаданої заяви. На його думку, всі заяви президента Росії В. Путіна, що стосуються повернення Україні територій окупованого Донбасу і анексованого Криму, є нічим іншим, як марнослів'ям і спрямовані виключно на лобіювання інтересів Кремля і ослаблення уваги Заходу до цієї проблеми.

«Мені здається малоімовірним, що Путін змінить свої підходи. Тут скоріше діє бажання максимально обдурити і послабити увагу Заходу. Тиск Заходу дуже серйозний і сильний. Нехай це і символічні жести, але, схоже, що в Кремлі почали їх розуміти. Тобто це відсутність рукостискань і так далі. Я думаю, що заява Путіна (спільна заява лідерів країн «нормандської четвірки» про перемир'я на Донбасі) – це спроба якимось чином змінити напрямок, в якому розвивається ситуація. Це ж не дія, а заява. Якщо Путіна, наприклад, запитають про повернення Криму, то він знову, напевно, скаже фразу, що про це не може бути й мови. Тобто агресивна політика і позиція Кремля не змінюються. Тому готовність до переговорів по захопленим Путіним територіям можна сприймати як знущення... Говорити про зміну курсу можна буде тільки тоді, коли в Кремлі заявлять про початок звільнення захоплених територій. До цього моменту всякі слова про готовність до переговорів – це лише заяви про готовність до переговорів, і з цього не випливає, що самі переговори приведуть до якогось позитивного результату або зниження градусу протистояння», – пояснює він (URL: https://zik.ua/news/2018/04/03/ekspert_podilyvsya_novym_prognozom_shchodo_diy_putina_na_donbasi_1297931).

Разом з тим К. Боровий дивується позиції української сторони, яка не робить ніяких кроків для повернення територій окупованого Донбасу і анексованого Криму під свій контроль. «У цій ситуації дивною є позиція України, яка нічого не робить для повернення власних територій. Я сподіваюся, що з часом позиція Києва якось зміниться, хоча б на рівні заяв. А ті заяви України, що ми бачимо сьогодні, поки дуже делікатні і не дратують Росію. І я думаю, що стримана поведінка України – це осмислене рішення, до якого закликає Захід, зацікавлений в тому, щоб якісь політичні процеси і переговори проходили, а напруженість протистояння знижувалася. Але це не наближає Україну і Захід до вирішення проблеми з Кримом і Сходом України. Те ж саме – і з заявами Путіна, які анітрохи не наближають до вирішення проблеми. Це просто порожні заяви, метою яких є не вирішення проблем окупованих територій, а використання цієї теми для просування інтересів Кремля, зокрема Путіна», – вважає політик.

Схожу точку зору щодо заяви лідерів країн «нормандської четвірки» висловив і В. Шлінчак, голова правління Інституту світової політики. На його думку, з боку Росії йде банальне зволікання часу, щонайменше, до виборів в Україні у 2019 р., на яких до влади в Україні можуть прийти, зокрема і проросійськи налаштовані політики та політичні сили, які допоможуть Росії «взяти реванш» в Україні. До того часу російська сторона може підписати багато заяв, декларацій тощо, але це не означає, що вона перейде до якихось кроків реального розв'язання ситуації (URL: http://iwp.org.ua/video_post/golova-pravlinnya-isp-prokomentuvav-zayavu-lideriv-normandskoyi-chetvirky/).

Аналізуючи ситуацію з дотриманням «великоднього перемир'я» на Донбасі, вже в перші його дні, можна констатувати, що є раціональне зерно в словах К. Борового та В. Шлінчака щодо заяв з боку російської сторони. Однак участь у переговорному процесі Росії є обов'язковою умовою існування такого формату. І хоча окремі експерти констатують, що з В. Путіним у «нормандського формату» не вийшло успішної роботи, але погоджуються з тим, що без нього успіху досягти буде досить важко, якщо взагалі можливо.

Разом з тим, за повідомленнями окремих ЗМІ, зустрічі в «нормандському форматі» без Росії все ж плануються. Так, російська газета «Коммерсант» нещодавно повідомила, що, за інформацією джерел, у Києві в травні в м. Ахен на заході Німеччини може відбутися саміт лідерів Німеччини, Франції та України, присвячений розміщенню на Донбасі миротворців ООН. Фактично йдеться про зустріч у «нормандському форматі», за винятком одного з його учасників – президента Росії.

За даними джерел, головним пунктом порядку денного тристороннього саміту в німецькому Ахені стане ситуація на Сході України і можливість розміщення на Донбасі «блакитних шоломів» ООН. Поінформоване джерело, близьке до Адміністрації Президента України, повідомило, що «підготовча робота» до тристороннього саміту в Ахені має бути проведена під час візиту в Берлін Президента П. Порошенка, який відбудеться 10 квітня, і його переговорів з канцлером А. Меркель.

Своєю чергою джерело, близьке до МЗС України, вважає, що «урізаний нормандський формат» на саміті в Ахені зовсім не означає, що рішення щодо Донбасу будуть прийматися в обхід і без відома Москви. А такий формат пояснюється тим фактом, що через «справу Скрипаля» зараз у відносинах Росії із Заходом виник вкрай несприятливий емоційний фон. Тому провести повноцінний чотиристоронній саміт не видається можливим. Однак навряд чи його підготовка буде проходити без відома Кремля. Більш того, президент Франції Е. Макрон, який також у травні має намір відвідати Москву і Санкт-Петербург, зможе обговорити з В. Путіним тему миротворців на Донбасі.

Тоді як джерело в МЗС РФ зазначило, що Москва не заперечує проти контактів у подібному форматі. «Нічого проти такого роду зустрічей ми не

маємо. Нехай збираються. Але потрібно розуміти, що питання про миротворців на Донбасі вирішуватися буде не в Ахені, а в Радбезі ООН. Без рішення Радбезу миротворці там не з'являться», – повідомило джерело (URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1723321-zmi-samit-u-normandskomu-formati-provedut-bez-rf>).

Слід також наголосити, що деякі експерти пов'язують таку активізацію роботи в «нормандському форматі» зі зменшенням активності діалогу К. Волкера з В. Сурковим. На думку журналіста Ю. Сандула, нормандська четвірка «відпочивала», поки американець К. Волкер пробував шляхом діалогу з росіянином В. Сурковим розв'язати за них проблему Донбасу. «Діалог, прямо скажемо, вийшов не вельми успішний, хоча й місцями активний. Тепер знову Меркель й Макрон працюватимуть, а Волкер зможе перепочити» (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2435040-pro-so-merkel-i-makron-mozut-govoriti-z-porosenkom-bez-putina.html>).

Що стосується участі Росії в «нормандському форматі» і зокрема в запланованій зустрічі в Ахені, то Ю. Сандул вважає, що загалом завжди добре там, де В. Путіна і Росії нема. «Тоді є шанс домовитися на основі права, а не понять. Однак, якщо йдеться саме про “нормандський формат”, то без В. Путіна погано. Чому? По-перше, без Росії це вже не “нормандський формат”, це вже буде щось інше – краще чи гірше, але інше. Цей формат і виник як спроба мирним, себто дипломатичним, шляхом зупинити російську агресію проти України і повернути під контроль України загарбані Росією території українського Донбасу. Росія у такому задумі – партнер, котрий під певним тиском, звичайно, але загалом добровільно повертає Україні її землі. Скільки у такому “форматі” реалізму, а скільки ілюзій – то вже інше питання. По-друге, якщо Путіна нема, тоді про що говорити між собою іншим трьом лідерам? Узгоджувати спільну позицію, зокрема у питанні миротворців ООН? А хіба з цим раніше були проблеми? Розходження були між Росією та рештою компанії, включно з Україною. Тоді, можливо, будуть домовлятися, як спільними зусиллями змусити Росію врешті-решт поступитися? Ой, як хочеться, щоб саме так і було, але, на жаль, домовлятися про якісно нові санкції проти Росії Париж і Берлін мають з Вашингтоном, а не з Києвом. Ми якраз не проти, а ось щодо решти, особливо щодо Берліну і Парижу, є поважні сумніви. Наразі, мусимо визнати, про якісно нові економічні санкції проти Росії не йдеться, у будь-якому випадку це не питання для “нормандського формату”», – говорить він.

Саме цим можна пояснити спокій, з яким Росія поставилася до можливої зустрічі в німецькому Аахені. З одного боку, посилення санкцій зі сторони лише Німеччини та Франції залишається малоімовірним та недостатньо ефективним. А з іншого – питання миротворців вирішується в Раді Безпеки ООН. За таких обставин, унеможливаються будь-які спроби впливати на ключові процеси, які можуть сприяти розв'язанню конфлікту на Донбасі в «нормандському форматі» без Росії. Разом з тим такий формат дає

змогу виробляти чітку спільну позицію з метою її подальшого просування перед Росією.

На думку Ю. Сандула, якщо анонсований саміт в Аахені таки відбудеться, то, дуже ймовірно, там ітиметься про те, чим Україна може ще поступитися, аби Росія щось зробила в рамках «мінського процесу», приміром, погодилася розпочати перемовини про можливість допуску майбутньої миротворчої місії ООН до всього відтинку українсько-російського кордону, який Україна наразі не контролює. Або щось подібне. Утім, важко собі уявити, щоб П. Порошенко міг погодитися на щось більше, ніж на те, на що Україна вже погодилася раніше.

А от щодо участі російської сторони в «нормандському форматі» він погоджується, що з Путіним не вийшло успішної роботи, але зауважує, що і без нього – теж не вийде. «Скільки вже раз сказано, що умовлянням агресора не перевиховати. Тим часом, на Заході, особливо в Європі, ще залишається дуже багато наївності щодо Росії, там ще дуже багато політиків та різномасних експертів і політологів вважають, що Росію ще можна умовити схаменутися, що її можна переконати, апелюючи до здорового глузду, переваг міжнародного співробітництва, ідей гуманізму та прав людини. Варто лише трохи їй поступитися, аби її Путін міг “зберегти лице”. І поки ця наївність не зникне, ми приречені “товкти воду в ступі”, у тому числі на найвищого рівня самітах хоч яких “форматів”», – вважає Ю. Сандул.

Отже, можна зробити висновок, що спільна заява лідерів країн «нормандської четвірки» про встановлення «великоднього перемир'я» на Донбасі та підтримку імплементації Мінських домовленостей з боку України, Німеччини та Франції є черговою спробою мирного врегулювання конфлікту. Тоді як для Росії це більше можливість бути залученою до переговорного процесу як «миротворця», при цьому не намагаючись реально впливати на розв'язання конфлікту, а відтягуючи час у власних інтересах, роблячи ставку на політичні зміни, що можуть відбутися в результаті виборів в Україні у 2019 р., або ж сподіваючись на дещо лояльніше ставлення до себе з боку Заходу в майбутньому.

В об'єктиві – регіон

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Суспільно-політична ситуація на Закарпатті (березень 2018)

Як відомо, на Закарпатті і зокрема в місті Береговому проживає найбільша кількість угорців в Україні.

На початку березня з'явилась інформація про те, що в Береговому планується розміщення додаткового батальйону ЗСУ. Це викликало гостру негативну реакцію сусідньої Угорщини. Слід зазначити, що таку реакцію могли спровокувати ряд факторів. Серед них – тоді ще майбутні

парламенські вибори в самій Угорщині, небажання (навіть гіпотетично) втратити вплив на прикордонні заселенні етнічними угорцями території Закарпаття, посилення Збройних сил України біля західного кордону.

Особливо гостро виступив проти розміщення в Береговому на Закарпатті батальйону українських військових чисельністю до однієї тисячі солдатів міністр закордонних справ Угорщини П. Сійярто

20 березня на сайті угорського МЗС з'явилася інформація про те, що П. Сійярто заявив журналістам у Брюсселі, у рамках своєї участі у Раді Європейського Союзу на рівні міністрів закордонних справ, що Угорщина вкрай стурбована бажанням України «передислокувати батальйон від близько 800 до однієї тисячі солдатів зі сходу в місто Берегове», у якому проживає найбільша кількість угорців.

За словами глави МЗС Угорщини, «навіть ще більше занепокоєння викликає причина цього заходу, про що угорській стороні пояснило Міністерство оборони України, як необхідність з огляду на загрози територіальній цілісності України». «Це означає, що Київ розглядає угорську національну меншину як фактор загрози, що обурює, і є тим, що Угорщина відкидає найбільш рішучим чином», – наголосив глава угорського МЗС П. Сійярто (URL: https://www.unian.ua/politics/10048598-ugorshchina-vistupaye-proti-rozmishchennya-v-beregovo-batalyonu-ukrajinskih-viyskovih.html?utm_source=unian&utm_medium=related_news&utm_campaign=related_news_in_post. 2018. 20.03).

Заступник міністра закордонних справ України з питань європейської інтеграції О. Зеркаль повідомила, що з послом Угорщини в Україні Е. Кешкенем відбулася розмова щодо його заяв та заяв керівництва Угорщини стосовно Закарпаття.

Угорському послу, який дозволяв собі недипломатичні висловлювання, зокрема, було передано попередження української сторони щодо втручання у внутрішню політику України, наголосила О. Зеркаль.

Крім того, за її словами, у березні відбулася зустріч міністра освіти України Л. Гриневич з угорською громадою з Закарпаття, під час якої вдалося «зняти всі занепокоєння, які виникають в угорській громаді» щодо закону про освіту (який раніше викликав бурхливу реакцію в Угорщині).

«Фактично зараз на рівні громади і Міністерства освіти вже є взаєморозуміння щодо того, які заходи задовольняють громаду, як це можливо реалізувати», – наголосила заступник глави МЗС.

«З моєї точки зору ми змогли вибудувати відносини з громадою, що зараз дуже важливо, і вже не може бути предметом спекуляцій угорської влади на рівні Європейського Союзу чи НАТО», – вважає О. Зеркаль.

При цьому О. Зеркаль висловила припущення, що «Угорщина не буде знімати свої претензії» щодо закону про освіту. «Оскільки я розумію, то вони будуть висувати свої претензії, і я не очікую, що вони припинять провокувати і весь час використовувати усі можливі важелі для продовження спекуляцій, але ми виходимо з того, що треба бути конструктивними, і

намагаємося знайти цей конструктив саме з громадою», – додала заступник міністра

(URL: <https://www.unian.ua/politics/10060538-poperedzhennya-peredano-u-mzs-proveli-rozmovu-iz-ugorskim-poslom-shchodo-yogo-zayav-pro-zakarpatya.html>. 2018. 29.03)

Для розуміння ситуації в Закарпатті важлива оцінка керівництва краю. У цьому плані цікавий рейтинг голів облдержадміністрацій за підсумками розвитку регіонів у 2017 р., складений на підставі двох десятків найбільш значущих показників Державної служби статистики. У рейтингу враховано дані 23 мирних регіонів України – без анексованого Криму та напівокупованого Донбасу.

Голова Закарпатської ОДА Г. Москаль посідає п'яте місце в десятці лідерів «Рейтингу губернаторів».

Згідно з даними Держстату, Закарпаття вийшло на перше місце в показниках динаміки роздрібною торгівлі: її обороти зросли (в порівнянних цінах) на 17,2 % відносно рівня 2016 р., тоді як у середньому по Україні – на 8,8 %. Також Закарпаття увійшло у двійку лідерів з динаміки збільшення реальних зарплат: зріст на 29,2 % порівняно з 2016 р., водночас у середньому по Україні – на 19,1%.

Завдяки цим показникам область увійшла в дев'ятку кращих по середньомісячній зарплаті, а дослідження зарплати за грудень показало на Закарпатті (на відміну від усіх інших регіонів України) практичну відсутність штатних працівників, які повністю відпрацювали місяць, а мали нарахування не вище мінімальної зарплати. Також область показала найменший рівень боргів по зарплаті: станом на кінець року заборгованість становила 14,5 грн на одного працівника, що у 21,4 раза менше від середнього показника по Україні. До того ж Закарпаття увійшло в шістку лідерів за загальною площею прийнятого в експлуатацію житла на тисячу мешканців. До досягнень Г. Москаля відноситься й те, що Закарпаття нарешті почало використовувати потенціал прикордонного регіону. Область обігнала більшість регіонів держави з надходження прямих іноземних інвестицій на душу населення й прорвалася до шістки лідерів з обсягів експорту товарів та послуг на одного мешканця. Збільшення торгових потоків через Закарпаття допоможе області покращити показники області щодо здійснення будівельних робіт.

Перші три місця в «Рейтингу губернаторів» за підсумками минулого року займають голови Київської міськдержадміністрації, Одеської та Київської ОДА. На останніх місцях опинилися голови Кіровоградської та Рівненської облдержадміністрацій С. Кузьменко й О. Муляренко

(URL: <http://www.carpathia.gov.ua/novyna/moskal-u-pyatirci-lideriv-reytyngu-gubernatoriv-ukrayiny>. 2018. 26.03).

6 квітня з робочим візитом на Закарпаття приїхав міністр інфраструктури України В. Омелян. Чиновник побував у Хусті, Мукачевому та Ужгороді, аби визначити перспективи розвитку регіональних аеропортів, а також проінспектувати стан доріг міжнародного та місцевого значення.

Спільно з Державіаслужбою та Укравіарухом оглянули Ужгородський аеропорт, який за чітким дорученням Президента має запустити роботу до кінця 2018 р.

В. Омелян, коментуючи стан проекту «Аеропорт Ужгорода», заявив: «Президент України дав доручення – ми його виконаємо, цього року летовище запрацює. Тут дуже важливо, аби була сформована надійна команда аеропорту. У той же час якість авіаційного сполучення, кількість маршрутів, ціна – це все переговори керівництва аеропорта з авіакомпаніями. Тут сподіваємося на співпрацю з керівництвом області, якісну роботу з боку летовища».

Коментуючи розбудову дорожньої інфраструктури краю, В. Омелян зазначив, що найважливішим для регіону є ремонт ділянок траси Київ – Чоп. Як наголосив міністр, «безумовно, нас (міністерство інфраструктури) хвилює стан траси Київ – Чоп. Ще одну зиму вона не переживе. На цю трасу уже виділено в рамках Закарпатської області, на її ремонт, 170 млн грн. Сподіваюся, що сума буде збільшена. Таке саме має зробити і Львівська область, бо фактично перехід через Карпати є неможливим». Щодо фінансування ремонту доріг, продовжиться виділення коштів з Дорожнього фонду, крім того, Закарпаття долучиться до так званого «митного експерименту»

(URL:

http://mukachevo.today/video/politika/pro_rozvitok_zakarpattja_logistichnogo_roz_poviv_ministr_infrastrukturi_v.omeljan. 2018. 6.04).

Повертаючись до останніх конфліктних ситуацій навколо освітніх питань у Закарпатті, у яких бере участь Угорщина, цікаву думку висловив військовий експерт О. Жданов. На початку 90-х років він служив у частині в Береговому, яку нині хочуть відновити ЗСУ. О. Жданов запевняє, що тоді військова частина зовсім нікого не турбувала з угорського боку кордону.

Раніше полк був частиною системи прикриття державного кордону. Нині тут одні руїни. У Міноборони вирішили все відновити і перекинути сюди один з батальйонів 128-ї гірсько-піхотної бригади, що дислокується в Мукачевому, пояснив експерт О. Жданов. Відповідаючи на запитання: Чому проблема виникла зараз? О. Жданов заявив, що Закарпаття стало центром великої геополітичної гри.

Експерт підкреслив, що питання посилення військової присутності на цій території (Берегове) – це вже заявка на національну безпеку в цьому регіоні

(URL: http://mukachevo.today/video/politika/zakarpattja_stalo_centrom_velikoi_geopolitichnoi_gri_-_vijskovij_ekspert. 2018. 2.04).

Ще однією цікавою темою на Закарпатті залишається прихована економічна експансія Угорщини, яка на тлі заяв про «утиски» угорців в освіті та скандалу навколо військової частини в Береговому є особливо показовою.

Так, вже третій рік (за інформацією місцевого блогера О. Гавроша) на Закарпатті діє благодійний фонд «Центр економічного розвитку Закарпаття

«Еде Еган». Керівником фонду є В.Брензович, очільник Партії угорців України (КМКС) та депутат Верховної Ради від блоку П.Порошенка. Фінансує фонд уряд Угорщини, який для цього виділив близько 100 млн євро.

Усього допомогою фонду вже охоплено понад 20 тис. мешканців Закарпаття. Підкреслюється, що фінансова допомога надається виключно угорськомовним мешканцям регіону. Зокрема, близько тисячі підприємцям була надана допомога на суму до 10 тис. євро. Для цього слід було надіслати бізнес-план на електронну адресу фонду.

Для роз'яснювальної роботи на Закарпаття неодноразово приїжджає держсекретар Міністерства зовнішніх економічних зв'язків та закордонних справ Угорщини, який пояснює таку активність Будапешта бажанням, аби місцеві угорці не виїжджали за межі краю. Адже міграція набуває загрозливих для угорської меншини масштабів. Наприклад, у селі Ракошино Мукачівського району за 15 років кількість учнів в угорській школі зменшилася на третину. Схожу картину можна спостерігати і в інших угорських селах.

Здавалося б, піклування про свою меншину є цілком добрим наміром, особливо в нелегкі економічні часи. Однак на тлі різких політичних заяв Будапешта на адресу Києва місцеві політичні аналітики вбачають у такому фінансовому вливанні приховану угорську експансію. Адже гранти угорського уряду отримують не угорці, а угорськомовні закарпатці (як не згадати улюблене московське пропагандистське кліше «російськомовні громадяни»). Себто теоретично будь-хто, хто надішле документи угорською мовою. (Уявімо собі, наприклад, матеріальну допомогу російського уряду обраним «російськомовним підприємцям»).

Цікаво, що той самий угорський уряд всіляко бореться з іноземним фінансуванням на своїй території, називаючи це втручанням у внутрішні справи Угорщини. Вельми показовим тут є скандал з міжнародним фондом Сороса, якому Будапешт не дає працювати (URL: <http://zakarpattia.net.ua/Blogs/180438-Nepomitna-madiaryzatsiia? 2018. 9.04>)

Отже, на думку експертів, занепокоєння угорської сторони щодо розміщення в Береговому на Закарпатті батальйону українських військових чисельністю до однієї тисячі солдатів (який вже дислокувався там на початку 90-х) є лише одним з епізодів намагань угорського керівництва зберегти свій прихований вплив на Закарпатті. Спостерігачі зауважують, що будь-які намагання української влади посилити власну присутність у регіоні «викликають стурбованість і занепокоєння» угорської сторони. У цій ситуації українській владі вкрай важливо мати постійний контакт з угорською громадою Закарпаття, враховуючи як інтереси місцевого населення, так і загальнодержавні потреби: нацбезпеки, реформи освіти, розвитку транспортної інфраструктури.

Примітки на полях

Р. Жангожа, гл. науч. сотр. ГУ «Институт всемирной истории НАН Украины»

Приоритеты информационной экспансии России за рубежом: «мягкая сила»

Одним из приоритетных направлений информационной войны России Кремль выбрал путь дискредитации и разрушения «мягкой силы» противников, в лице которых Россия рассматривает страны либеральной демократии. С этой целью Россия вкладывают в ресурсы информационного давления беспрецедентные средства, на порядок превышающие суммы, которые тратят на аналогичные области страны Запада.

Использование информационных ресурсов в качестве оружия в условиях расширившегося информационного пространства является одной из существенных составляющих политики государства. Однако относится оно не к базовым элементам «мягкой силы» в ее тотальном выражении, но и к факторам вспомогательным, инструментальным, которые обретают свою направленность и эффективность в зависимости от вложенного в них контента.

В последние годы (в особенности начиная с третьей президентской каденции В. Путина) российская власть приоритетно развивает один базовый элемент «мягкой силы» – идеологию, основывающуюся на заведомо лживых фактах. В основе этой идеологии лежит консервативный традиционализм и антизападничество, приправленные набором факторов, рассматриваемых в нужном ключе.

Распространение подобной идеологии в странах Запада имеет лишь ограниченную целевую аудиторию, представляющую маргинальный крайне правый социальный срез.

На внутреннем информационном поле была сделана вполне успешная попытка консолидировать российское общество посредством существенного снижения самостоятельности СМИ, превращения их в органы идеологической пропаганды и путем внедрения в социум «патриотической» прогосударственной интерпретации российской и мировой истории как «духовной крепости, окруженной врагами», благодаря которой, извечная мантра советских людей: «лишь бы не было войны» была заменена на боевой клич: «Мы победим!».

Что же касается вектора информации за рубеж, то 9 декабря 2013 г. В. Путиным было решено создать мощный хорошо скоординированный информационный центр «Россия сегодня» (в частности, в него входит международный многоязычный информационный телеканал RT), который основное внимание уделяет не анализу жизни собственной страны, а ситуации в других странах, представляя «альтернативную точку зрения» и

«альтернативные факты» с целью воздействия на внутривластную ситуацию в этих странах в интересах российской власти.

Это параинформационное оружие в ситуации «постправды» позиционирует себя не в качестве «провозвестника истины», но исключительно как альтернативную (хотя и сомнительную в плане достоверности, информации) позицию в мире, где «все лгут». Целью подобной пропаганды оказалась, прежде всего, дискредитация западных СМИ, западной демократии и западного образа жизни как такового, которые, якобы, представляют собой симуляцию и искажение декларируемых ими ценностей, в отличие от российских, стоящих на страже цивилизации и духовности.

В условиях ускоряющегося развития Интернета и социальных сетей сформировалась и вторая составляющая российской информационной «внешней политики». Появились информационно-аналитические центры, эксперты которых занимаются публикацией выгодного российской власти контента в соцсетях и оставлением комментариев под теми или иными ситуациями на интернет-ресурсах мировой прессы. Прежде всего, имеющими отношение к России и ее политике.

Кроме этого, функцию распространения необходимого контента выполняют автоматические модули. Так появилась армия «троллей и ботов». Отметим, что определенное количество таких «троллей» действует фактически независимо, считая себя «российскими информационными воинами», и функционирует, скорее, по принципу аутсорсинга. Властными российскими идеологами в этих ситуациях определяется цель, «тролль» выделяет ее из информационного потока и использует в качестве того, что в современном сетевом и медийном сленге называется «методичкой» (инструкцией к выполнению заказа). В результате подобного открытого доступа к информационному вещанию еще несколько лет назад многие мировые онлайн-издания были вынуждены либо закрыть, либо значительно ограничить возможности произвольного комментирования материалов.

Особую активность российская «армия троллей и ботов» развила в период украинской «Революции достоинства» (2013–2014 гг.), вновь активизировавшись в 2016–2017 гг. и по сей день.

Сегодня весьма широко распространенным на Западе является мнение, что деятельность этой «армии» оказала влияние (некоторые полагают, что влияние существенное) на результаты Brexit и президентских выборов в США, Франции, Германии, Черногории и развитие внутривластных ситуаций в других странах Запады. Некоторые западные политические эксперты убеждены, что накал «информационной войны» со стороны России будет лишь усиливаться, и указывают на необходимо быть готовыми к попыткам со стороны России влиять на результаты промежуточных выборов в американский парламент в конце 2018 г.

Промежуточным итогом нарастания озабоченности в США стало объявление российских информационных агентств «иностранными

агентами», а также расследования, связанные с активностью российских «информационных войск» в социальных сетях.

Особую озабоченность ряда международных экспертов и западного истеблишмента вызывает тот факт, что Россия имеет в «информационной войне» значительное преимущество. При этом подчеркивается, что власти России вкладывают в ресурсы информационного воздействия на другие страны беспрецедентные финансовые средства, значительно превышающие те суммы, которые тратят на аналогичные области страны Запада. Политические эксперты указываются и на то, что страны либеральной демократии ограничены своим гражданским обществом в применении этих проблемных в социальном отношении ресурсов, в то время как гибридно-авторитарные режимы могут действовать без учета протестов общественных институтов. Тем более, что последние покорно молчат, чтобы не навлечь на себя гнев властей и обвинения в пособничестве Западу в качестве его «агентов влияния».

Российские прогосударственные политические эксперты, как правило, заявляют, что Россия просто начала симметрично использовать средства, которые во враждебных российским интересам целях Запад использовал ранее. К примеру, при подготовке «цветных революций» на постсоветском пространстве и создании негативного образа России.

Тем не менее, авторитетные западные и оппозиционные российские аналитики утверждают, что опасность российского «информационного оружия» сильно преувеличена (вполне возможно, что ими самими), и что в западных СМИ в настоящее время наблюдается своего рода истерия, вызванная особенностями внутривнутриполитической ситуации в тех или иных западных странах (особенно, в связи с ситуацией, связанной с массовыми потоками беженцев из Ближнего Востока и Северной Африки).

Акцентируя внимание общественности на антидемократизме современного российского режима и его недружественности по отношению к странам либеральной демократии, они утверждают, что наиболее эффективным средством противодействия информационной экспансии России выступает устойчивое развитие и укрепление социальных институтов.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Програма «U-LEAD з Європою» у розвитку мережі центрів надання адміністративних послуг

Децентралізація влади в Україні передбачає не просто передачу повноважень для надання послуг, не лише фінансових ресурсів, а надання якісних адміністративних послуг, адже реформується місцеве

самоврядування. Центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) в об'єднаних територіальних громадах (далі – ОТГ) дають змогу покращити та спростити доступ громадян до таких послуг, зробити отримання таких послуг більш зручним для споживачів, що є необхідною передумовою створення сервісної держави. За даними Моніторингу процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування, який щомісяця здійснює Мінрегіон України, в ОТГ створено 71 ЦНАП.

За словами міністра регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ Г. Зубка, ЦНАП – це новий формат комунікації влади і суспільства. «Це – обличчя держави в її спілкуванні із громадянами. Ця комунікація має бути зручною, комфортною і не створювати бар'єри. Це – крок до європейського суспільства в Україні. Він є одним із принципових результатів децентралізації, який сьогодні відчутний у громадах. Розбудова мережі ЦНАПів в Україні – секторальний вимір реформи і одне з пріоритетних завдань», – зазначив він.

У регіонах переконані, що ЦНАПи створюються в першу чергу не для голів ОТГ, а для жителів громад. Керівникам органів місцевого самоврядування при цьому варто знати, що йдеться про інститут, який показує віддаленість чи наближеність влади до людей.

Більшість ОТГ пріоритетом визначають створення ЦНАПів, які забезпечують інтегроване надання різних послуг в одному місці. Щонайменше чотири послуги за півгодини можна отримати в ЦНАПі громади, а раніше для цього потрібно було їхати в районний центр.

Є кілька джерел допомоги у створенні ЦНАПів. Найбільшим з них є державний бюджет – це і субвенція на розвиток інфраструктури ОТГ, і Державний фонд регіонального розвитку, і є потужні міжнародні проекти технічної допомоги. Значну фахову та фінансову підтримку в розбудові мережі ЦНАП надають європейські партнери в рамках реалізації Програми «U-LEAD з Європою». Загальний бюджет програми понад 90 млн євро, і більша частина спрямовується саме на допомогу в створенні ЦНАПів. Програма пропонує комплексний підхід і для ОТГ, і для громад, які в процесі об'єднання, і навіть для малих міст, у тому, щоб облаштувати інфраструктуру ЦНАП – приміщення, дизайнерські рішення, техніка, програмне забезпечення, меблі, кадрова підтримка.

Програма «U-LEAD з Європою» є однією з найбільших програм міжнародної технічної допомоги для України з підтримки децентралізації, що фінансується Європейським Союзом та його країнами-членами Данією, Естонією, Німеччиною, Польщею та Швецією. На сьогодні в регіонах України за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» створено 21 сучасний ЦНАП.

За словами головного експерта програми «U-LEAD з Європою» В. Тимощука, хороший ЦНАП повинен надавати від 100 до 150 адміністративних базових послуг, з якими люди стикаються найчастіше. «Коли відкривався ЦНАП в Єрківській ОТГ, Черкаської області, тут було

продемонстровано на конкретній життєвій ситуації різницю між ЦНАПом і традиційною моделлю надання адмінпослуг. В одній із сімей народилася дитина і в ЦНАПі, в день його відкриття, вже була можливість отримати таку послугу як реєстрація народження дитини, реєстрація місця проживання дитини, замовлення державної допомоги у зв'язку з народженням дитини. У цій сім'ї це була не перша дитина. Можна було подати клопотання про присвоєння звання мати-героїня. Тобто чотири послуги щонайменше за півгодини. Раніше за цими послугами людині потрібно було їхати в районний центр», – пояснив В. Тимошук.

До 600 ЦНАП отримують підтримку в рамках Програми «U-LEAD з Європою». Учасники Програми отримують допомогу на створення або модернізацію ЦНАП у громадах.

Пріоритетним завданням Програми залишається підтримка створення ЦНАП в ОТГ та в громадах, які перебувають у процесі об'єднання. Долучитися до участі можуть й територіальні громади сіл, селищ та міст із кількістю мешканців від 5 до 50 тис. Також є опція спільної заявки. Фаза впровадження реалізовується протягом чотирьох раундів, у рамках кожного Програма співпрацюватиме приблизно із 150 громадами. У першому раунді можуть брати участь представники органів місцевого самоврядування з 22 областей України.

Усі раунди містять такі напрями підтримки:

1. Інституційна підтримка ЦНАП: налагодження інституційного функціонування ЦНАП, навчання персоналу, інформування та залучення мешканців.

2. Матеріальна підтримка: забезпечення меблями, офісною технікою, програмним забезпеченням, розробка нового дизайну/зонування ЦНАП.

3. Спеціальні види допомоги, що включають налаштування електронної системи керування чергою та мобільний ЦНАП.

Бюджет напряму з покращення якості надання адміністративних послуг для населення Програми «U-LEAD з Європою» у 2016–2020 рр. становить близько 30 млн євро. Фаза впровадження триватиме до 2020 р. і передбачає підтримку створення та модернізації до 600 ЦНАП включно зі створенням інформаційно-комунікаційної інфраструктури ЦНАП, з метою надання якісних та доступних адмінпослуг для населення. Інфографіка про перший раунд відбору доступна за посиланням: <https://goo.gl/GDxQMt>.

За словами директора Сумського центру розвитку місцевого самоврядування О. Хоруженка, рік тому приймалися до уваги переважно громади-учасники з кількістю мешканців 10 тис. і більше. Програма автоматично відкидала учасників, на території яких менше 30 % мешканців є непрацевдатними та не сплачують податки. Цьогоріч у конкурсі можуть брати участь громади з населенням від 5 тис. Для тих громад, які ще не об'єдналися або мають менше 5 тис. мешканців на своїй території, є інший вихід – угода про співробітництво територіальних громад.

На сьогодні існує достатньо вагомих прикладів ефективного партнерства між громадою та міжнародною донорською програмою «U-LEAD з Європою». Зокрема, ЦНАП Глобинської ОТГ Полтавської області – приклад того, як децентралізація дає можливість зробити життя в невеликих містах і селах значно комфортнішим. ЦНАП у Глобинській ОТГ став одним із 26 подібних центрів, що з'явилися в Україні у 2017 р. Адміністративні послуги ЦНАП у Глобиному надає понад 16 тис. мешканців. Він надає 109 адміністративних послуг. Подібні центри у Вінниці, Харкові, Рівному надають близько 400 послуг.

Вартий на увагу приклад Пирятинської ОТГ, яка теж має ЦНАП. Громада з метою залучення додаткових коштів підписала меморандум із владою району про те, що ЦНАП обслуговуватиме жителів як ОТГ, так і інших сільських рад району. Створити ЦНАП у Пирятинській ОТГ вдалося за рахунок співфінансування: частину коштів виділили з місцевого бюджету, іншу – міжнародний проект GIZ.

Планується, що підтримку при створенні ЦНАПів під час першого раунду в рамках реалізації першої фази Програми «U-LEAD з Європою» отримають 150 учасників. Чи будуть серед них ОТГ із Полтавщини – покаже відбір. Тому що стартові умови для цього в різних громадах – різні. Так, у Білоцерківській ОТГ уже майже відремонтоване приміщення під такий центр, а в Заворсклянській ОТГ ідеться тільки про замовлення відповідного проекту.

У рамках реалізації фази впровадження Програмою «U-LEAD з Європою» буде здійснюватись підтримка створення та модернізації ЦНАП в ОТГ. Разом з тим слід зазначити про інші широкі можливості для участі й інших зацікавлених сторін. Наприклад, ЦНАП може бути розташований у приміщенні райдержадміністрації, а працівники з ОТГ чи, навпаки, є і можливість співпраці з РДА за відповідною угодою, головне – це воля до позитивних змін та бажання працювати.

У Вінницькій області вже другий ЦНАП, створений за підтримки Програми «U-LEAD з Європою», готовий до відкриття – це Калинівська ОТГ, де буде унікальна послуга паспортного сервісу. Програма надає можливість створення мобільного ЦНАП, який добре себе зарекомендував, а також методичну допомогу за потребами ОТГ – це можуть бути навчання, тренінги, консультації.

За словами радника з муніципальних послуг Вінницького центру розвитку місцевого самоврядування В. Швеця, громади, що мають ЦНАПи в райцентрах, звичайно, користуються послугами, але є ряд ОТГ, які не мають такої можливості: на Вінниччині це Якушинецька, Жданівська, Гніванська, Брацлавська, Вапнярська та Дашівська ОТГ. І вони мають скористатися нагодою створити або модернізувати ЦНАП.

Нещодавно відкрито ЦНАП у Северинівській ОТГ. Цей центр може надавати 104 послуги, а тому жителі громади не повинні нікуди їхати. Вони можуть отримувати не лише послуги як громадяни, а і як юридичні особи.

Крім того, певні послуги є платними, а це є ще одним стимулом для ОТГ у частині наповнення їх бюджету.

У Чернівецькій області функціонують 17 ЦНАПів. Роботу 17 центрів надання адміністративних послуг забезпечують 74 адміністратори. Зокрема, 11 – при всіх районних державних адміністраціях, 2 – у містах обласного значення (м. Чернівці та м. Новодністровськ), 4 уже діють в ОТГ, а саме: Глибоцькій, Сокирянській, Недобоївській та Великокучурівській ОТГ. Найближчим часом ЦНАПи з'являться в Мамаївцях і Лужанах, до речі, у кожному селі окремо, хоча вони і належать до однієї ОТГ, а також у Вашківцях. І після розширення мережі ЦНАП у Чернівецькій області функціонуватимуть 29 ЦНАПів, що, відповідно, дасть змогу забезпечити 95,5 % мешканців краю якісними адміністративними послугами та доступністю до них у межах 10 хв.

Основним завданням, у рамках процесу децентралізації адміністративних послуг, є створення ЦНАПів у найбільш віддалених населених пунктах Чернівецької області. Тоді послуги для населення стануть доступнішими. Найбільш затребуваними послугами для мешканців Чернівецької області є послуги Держгеокадастру, послуги у сфері архітектурно-будівельного контролю, державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, речових прав на нерухоме майно, реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання осіб.

Коли в області завершиться період утворення ЦНАПів, вони всі будуть під'єднані до веб-порталу, на створення якого виділяється 600 тис. грн. Саме там буде зібрана вся обласна база даних. І таким чином, не виходячи з квартири, можна буде отримати через Інтернет будь-яку довідку. Відтак обласна база інтегрується у Єдиний державний портал з надання адміністративних послуг.

Об'єднані громади Рівненщини активно працюють у напрямі створення ЦНАП. У Рівненській ОДА переконані, що із зростанням кількості ОТГ зростає і необхідність налагодження в них ефективної системи надання адмінпослуг. У рамках реалізації Програми «U-LEAD з Європою» в області на сьогодні виготовлено проектно-кошторисну документацію та отримано відповідні дозвільно-погоджувальні документи Радивилівською, Клесівською, Козинською, Бакинською ОТГ. Ще в 11 громадах документація на стадії розробки.

За участі Програми «U-LEAD з Європою» в Хмельницькій області створено п'ять ЦНАПів в ОТГ та вперше в Україні реалізовано проект мобільного ЦНАПу в місті Славути. В області зазначають, що в цій роботі важливим є те, що, крім фінансової та матеріальної підтримки, надається також організаційна та методична допомога, оскільки працівники новостворених ЦНАПів проходять необхідне навчання.

У Веселівській ОТГ у рамках реалізації Програми «LEAD з Європою» відкрився сучасний ЦНАП за європейським зразком, який надаватиме 107 видів послуг жителям як громади, так і району. Отримана за послуги плата

надходитиме до бюджету громади. Центр працює без перерви, у просторих кімнатах для прийому громадян розміщено інформаційні стенди, встановлено WiFi, забезпечено доступність для людей з інвалідністю (пандуси і пристосовані туалети), облаштовано робоче місце для відвідувачів, дитячий куточок і навіть пеленальний стіл.

У ЦНАПі є 12 працівників, які пройшли навчання з підвищення кваліфікації, спеціально розроблене експертами Програми «U-LEAD з Європою».

Сумщина вже має два успішні приклади втілення проектів з будівництва сучасних ЦНАПів за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» – у Миколаївській ОТГ Білопільського району і Краснопільській ОТГ, яка уклала угоду про співробітництво територіальних громад з навколишніми сільрадами, створила мобільний ЦНАП та надає їм адміністративні послуги.

Голова Степанівської ОТГ В. Лукаш розповів, що їхня громада зацікавлена взяти участь у конкурсі та вже працює над заявкою. «Жителі нашої громади розраховують на надання якісних послуг від кваліфікованих спеціалістів. Але такої можливості на сьогоднішній день немає – відсутнє відповідне приміщення та обладнання. А ця програма, що пропонує сьогодні U-LEAD, відкриває перед нами можливість втілити задум у життя».

У березні в Миколаївській ОТГ на Сумщині відкрився новий ЦНАП, створений «з нуля» за підтримки Програми «U-LEAD з Європою». Приміщення центру, побудоване з використанням енергоефективних технологій, може вважатися однією з найбільш енергоефективних адмінбудівель в Україні.

Завдяки появі сучасного ЦНАП понад 10 тис. жителів Миколаївської ОТГ отримають зручний доступ до якісних послуг, а громада буде витрачати мінімум в чотири рази менше електроенергії на опалення та вентиляцію, ніж у звичайних адмінбудівлях. Відповідно до Європейської класифікації енергозбереження будинків Миколаївський ЦНАП буде можливо віднести до одного з найвищих класів. Адміністративна будівля з таким рівнем енергоефективності вперше з'явиться в ОТГ України.

В основі енергоефективної концепції Миколаївського ЦНАП – використання теплового насосу «повітря/вода», однієї з найперспективніших та найбезпечніших на світовому ринку інженерних систем. Поєднання цієї технології та підлогового опалення забезпечує найвищу енергоефективність системи. Для вентиляції в ЦНАП використано технологію рекуперації, яка утилізує до 95% тепла повітря та підтримує оптимальний рівень вологості. Приміщення побудоване із SIP панелей з додатковим утепленням, що дало змогу досягнути показника опору теплопередачі до 50 % вище, ніж при будівництві за методом «цегла плюс утеплення».

За словами С. Даниліва, генерального директора «Сахар», компанії-партнера в реалізації енергоефективного комплексу будівлі, завдяки комплексному системному рішенню вдалося досягнути показника, коли

використання енергії навколишнього середовища дає змогу отримати з 1кВт електроенергії близько 4кВт тепла.

Як зазначила С. Делланс, керівник з напряму покращення якості адмінпослуг для населення Програми «U-LEAD з Європою», поєднання шведського досвіду у сферах надання послуг та «зелених технологій» з ентузіазмом громади щодо втілення проекту в реальність, створює всі умови для появи в Україні найбільш енергоефективного ЦНАП, який надасть можливість жителям не лише отримувати якісні та доступні адмінпослуги, а й заощаджувати кошти ОТГ.

Енергоефективний ЦНАП Миколаївської ОТГ надаватиме понад 100 адміністративних послуг. У центрі створено сім робочих місць, де працюватимуть фахівці, які пройшли навчання за спеціально розробленою програмою.

У Кочубеївській ОТГ Херсонської області розпочав роботу модернізований ЦНАП, який надаватиме мешканцям громади понад 100 видів адміністративних послуг, включно з найнеобхіднішими в ОТГ: реєстрація жителів, нотаріальні послуги, соціальні та пенсійні послуги, земельні послуги, послуги місцевого значення, реєстрація бізнесу та нерухомості та, навіть, паспортні послуги.

До створення центру долучилися українські та шведські експерти Програми «U-LEAD з Європою», яка надала допомогу в інституційному оновленні ЦНАП, реконструкції інтер'єру приміщення, а також в оснащенні центру меблями та сучасною технікою зі спеціалізованим програмним забезпеченням. Слід зазначити, що громада самостійно придбала паспортне обладнання, яке встановлено в новому приміщенні центру.

Кочубеївський ЦНАП став ще одним прикладом ефективного партнерства між громадою та міжнародною донорською програмою. Спеціалісти ЦНАП пройшли навчальні тренінги для підвищення кваліфікації, спеціально розроблені в рамках програми.

Напередодні відкриття в громаді було проведено заходи з інформування жителів про особливості роботи ЦНАП, його переваги, права та обов'язки працівників та споживачів послуг. Центр доступний для людей з інвалідністю. У приміщенні обладнаний дитячий куточок.

Обласні державні адміністрації закликають представників ОТГ розглянути можливість придбання обладнання для автоматизованого робочого місця, що дасть змогу приймати заявки на виготовлення закордонних паспортів та ID-карток. Програма U-LEAD з Європою» дає реальні можливості позитивних змін.

У регіональних центрах розвитку місцевого самоврядування організовано інформаційні сесії для представників ОТГ з роз'яснень алгоритму відбору громад, де Програма надасть підтримку в створенні ЦНАП. Такі сесії експертів Програми «U-LEAD з Європою» щодо участі у Фазі впровадження охоплюють 22 області України. Мета заходу – ознайомити представників ОТГ та інших органів місцевого самоврядування з

Програмою «U-LEAD з Європою» в частині створення ЦНАП, результатами Початкової фази, пропозиціями Фази впровадження, умовами участі в Програмі.

Експерт із Центру розвитку місцевого самоврядування в Житомирській області В. Невмержицький зазначив, що в регіоні 45 ОТГ, по країні цього року Програма «U-LEAD з Європою» планує створити 150 ЦНАП. Тому ОТГ Житомирщини можуть розраховувати на 15 ЦНАПів, але для цього варто активно та якісно відпрацювати на відборі. Завдання центру допомагати та супроводжувати ОТГ у цьому процесі.

У рамках реалізації Фази впровадження буде здійснена підтримка створення/модернізації ЦНАП в ОТГ та в громадах-потенційних центрах ОТГ (згідно з перспективними планами). Загальна кількість учасників Програми до 2020 р. становитиме до 600 (з урахуванням 26 ЦНАП Початкової фази), і вони будуть відібрані в чотирьох раундах. У рамках першого раунду буде відібрано до 150 учасників.

За словами експерта Програми «U-LEAD з Європою» Р. Матвійчука, є різні моделі ЦНАПів та вимоги для їх доступності кожному жителю громади. Зокрема, ЦНАП варто розміщувати на першому поверсі, потрібно потурбуватися про дитячий куточок та його безпеку.

У населених пунктах, які є адміністративними центрами районів, недоцільно утворювати та утримувати одночасно два центри надання адмінпослуг – при виконавчому органі місцевого самоврядування та при райдержадміністрації. З огляду на це, Мінекономрозвитку разом із Мінрегіоном та проектами міжнародної технічної допомоги підтримує утворення ЦНАПів в ОТГ, шляхом об'єднання ЦНАПу при РДА із ЦНАПом, утвореним в ОТГ.

Крім використання донорської Програми «U-LEAD з Європою» для розвитку мережі ЦНАП громади активно використовують інші міжнародні грантові проекти для покращення якості надання адмінпослуг мешканцям. Ідея процесу децентралізації, утворення об'єднаних територіальних громад у Тернопільській області полягала не лише у наданні повноважень на місця, а й в ефективному використанні ресурсів та створенні комфорту для жителів краю. Це підкреслив голова Тернопільської ОДА С. Барна під час відкриття робочого комплексу для видачі паспорта громадянина України у формі ID-картки та паспорта громадянина України для виїзду за кордон на базі Центру надання адміністративних послуг Шумської ОТГ.

Це вперше в Тернопільській області у ЦНАПі надають таку послугу. Надання такої послуги для жителів шумської громади стало можливим завдяки підтримці проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» та у співпраці з Тернопільською ОДА. Власне, ця послуга значно прискорить процес оформлення та отримання паспорта, а також зекономить час, витрачений на черги в паспортному столі. Крім того, процедура оформлення документа займає в межах 20 хв і є дуже зручною. Це також підтвердив і перший клієнт, місцевий житель, який уже скористався

послугою з оформлення ID-картки відразу після відкриття робочого комплексу.

Підтримуючи ідею зі створення таких робочих місць у ЦНАПах, очільник Тернопільщини С. Барна наголосив, що утворення ОТГ лише за останні два роки дало можливість реалізувати понад 500 проектів по всьому краю на загальну суму понад 400 млн грн. Це надзвичайно високий показник, який говорить про ресурси, які сьогодні з'являються в громадах, спрямований на перспективу їхнього розвитку. Особливо, коли йдеться про аналіз показників власних доходів громад, які зросли у понад 3,5 раза.

Шумська ОТГ утворилася однією з перших у 2015 р., об'єднала 19 рад і 36 населених пунктів та стала найбільшою в області. Два роки тому тут вперше відкрили ЦНАП серед громад України, і тепер громада перша в області щодо надання послуг з оформлення та видачі паспорта громадянина України та паспорта для виїзду за кордон.

У Тернопільській області діють понад 20 ЦНАПів у районах області, містах обласного значення та в громадах.

Державна підтримка розвитку мережі ЦНАП в Україні надається у вигляді інфраструктурної субвенції. Так, у Шахівській громаді Донецької області для організації роботи ЦНАП використали саме фінанси інфраструктурної субвенції. Приміщення в центрі села, де раніше була розташована амбулаторія, відремонтували за рахунок коштів інфраструктурної субвенції, яку Мінрегіон розподіляє громадам для посилення їхньої спроможності. Загалом реконструкція та ремонт будівлі обійшлися в 2,1 млн грн. На закупівлю меблів та обладнання виділили кошти з бюджету громади.

Внутрішній та закордонний паспорти також можна буде оформити в Шахівському ЦНАПі. Робочу станцію разом з каналом зв'язку громада придбала за власні кошти, обійшлося це майже в 0,5 млн грн. Внутрішній паспорт у вигляді ID-картки тепер видаватимуть на місці, не доведеться їхати до Добропілля. Закордонний паспорт у Шахівському ЦНАПі зможе отримати будь-який громадянин України.

«Заведення паспортних послуг до ЦНАПів – це не тільки зручність та комфорт для людей. Як тільки в ЦНАПі починають оформлювати документи на видачу внутрішніх та закордонних паспортів, адміністративний збір (частина вартості оформлення паспорту) сплачується не Державній міграційній службі, а до місцевого бюджету. Це становиться додатковим джерелом поповнення бюджету громади», – прокоментував С. Івахнін, радник з питань місцевих фінансів Донецького ЦРМС.

Примітним залишається факт, що із залученням міжнародної донорської підтримки, зокрема через Програму «U-LEAD з Європою», для розвитку мережі ЦНАП використовують системний підхід, впроваджують сучасні технології і стандарти європейського рівня. Так, у ЦНАПи, робота яких налагоджена за фінансової підтримки міжнародних донорів, особливо через Програму «U-LEAD з Європою», мають можливість надавати понад

100 послуг. У той самий час ЦНАП у Шахівській громаді Донецької області, який організовано за допомогою інфраструктурної субвенції і власних доходів громади, може надати лише близько 50 адмінпослуг.

У Стрию на Львівщині відкрили оновлений ЦНАП, який функціонує при Стрийській районній державній адміністрації. Задля якісного отримання громадянами адміністративних послуг центр оснастили новою оргтехнікою, здійснили капітальний ремонт приміщень на суму 1850 тис. грн. Також у ЦНАПі впровадили сучасну систему «Електронна черга». Відтак у Стрийському ЦНАПі можна отримати 68 адміністративних послуг.

Деякі громади вирішують питання доступності та швидкості надання адмінпослуг завдяки використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Зокрема, замовити адміністративні послуги через спеціальний додаток, який можна установити на смартфон можна в Пирятинській ОТГ Полтавської області. Портал «Смарт-Пирятин» планують впровадити вже у квітні.

На цьому порталі розміщено особистий кабінет мешканця громади, завдяки якому людина може отримувати ряд адміністративних послуг, не відвідуючи ЦНАПу. Крім того, завдяки цьому кабінету можна відстежувати терміни проходження заяви на замовлені послуги. Завдяки порталу записатися в електронну чергу можна буде, не виходячи з дому. У ЦНАПі працює електронний документообіг, тому замовник самостійно не пише жодних заяв, все це роблять адміністратори. Людина ставить лише підпис на вже готовій заяві після ознайомлення з нею.

Крім того на порталі люди зможуть ознайомитися з переліком послуг, інформаційними картками, проконсультуватися онлайн. Через портал можна замовити будь-яку послугу, яка є в переліку. На сьогодні в Пирятинській ОТГ 16 соціальних послуг надають адміністратори, що працюють на віддалених робочих місцях і 116 послуг надається безпосередньо в ЦНАПі.

Для покращення надання адміністративних послуг у ЦНАП експерти Програми «U-LEAD з Європою» здійснюють моніторинг проблем та напручують відповідні процедури оскарження відповідно до діючого законодавства. За словами експерта Програми В. Тимошука, у великих ЦНАП відвідувачі часто зустрічають черги та непривітний (втомлений) персонал. Також можуть виникати проблеми зі складністю заповнення різних бланків / формулярів та внесення плати за адміністративні послуги.

Покращити роботу персоналу можна за допомогою регулярних комунікаційно-психологічних тренінгів і організації робочого часу персоналу ЦНАП таким чином, коли частину робочого дня працівник проводить на прийомі відвідувачів, а частину – за опрацюванням справ/документів у бек-офісі. Питання плинності персоналу має вирішуватися і належною оплатою праці.

Щодо черг, то розв'язання цієї проблеми може бути досягнуте за рахунок раціональної державної політики щодо здешевлення вартості робочих станцій для надання паспортних послуг, спрощенням процедур

підключення до захищених каналів зв'язку та інших умов для легшого налаштування цих послуг у ЦНАП.

Питання з заповненням бланків можна вирішити тим, щоб усі формуляри заповнювалися працівниками ЦНАП. Відвідувач мав би тільки перевірити коректність внесеної інформації і підтвердити це своїм підписом.

Щодо оплати послуг, тут має бути комплексний підхід: потрібно на прозорих умовах залучати банківські послуги до ЦНАП, а також у законодавстві чітко врегулювати можливість прийняття оплати за адміністративні послуги безпосередньо персоналом ЦНАП.

ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ

ЯК ЗАХИСТИТИ СВОЇ ПРАВА У ЦНАП?

ПРОЦЕДУРИ ОСКАРЖЕННЯ

1

2

3

4

Є РІЗНІ ПРАВОВІ СПОСОБИ РЕАГУВАННЯ НА НЕЯКІШНУ РОБОТУ ЧИНОВНИКІВ, ЩО НАДАЮТЬ АДМІНПОСЛУГИ

<p>НЕ СПОДОБАЛАСЯ ПОВЕДІНКА ПРАЦІВНИКА</p>	<p>НЕЗАДОВОЛЕНІ КОНКРЕТНИМ РЕЗУЛЬТАТОМ АДМІНПОСЛУГИ</p> <p>Оскарження залежить від юрисдикції питання</p>	<p>ДОДАТКОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ у суб'єктів господарювання</p>	<p>СУДОВИЙ ЗАХИСТ</p> <p>кожен має право звернутися до суду за захистом прав і свобод, якщо вони порушені, стверджується перешкоди для їх реалізації та ін.</p>
---	--	--	--

КУДИ ЗВЕРТАТИСЯ

<ul style="list-style-type: none"> ☒ До керівника ЦНАП в усній або письмовій формі ☒ Скарга на Ім'я місцевого голови 	<p>Якщо це реєстрація нерухомості або бізнесу, то...</p> <ul style="list-style-type: none"> ☒ скаржитися можна до територіального (обласного) управління юстиції (у спеціальну комісію) 	<p>Якщо місцеві послуги, то...</p> <ul style="list-style-type: none"> ☒ скаржитися до органу влади або посадові особи вищого рівня (наприклад керівник ЦНАП або місцевий голова) 	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Реєстрація місця проживання, паспортні послуги ☒ Акти цивільного стану ☒ Земельні ділянки ☒ Соцпослуги (субсидії, державні допомоги) 	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Державна регуляторна служба та її територіальні органи 	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Адміністративний суд
--	--	---	---	--	--

ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕДУРА

<p>Закон України:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☒ «Про звернення громадян» 	<p>Закони України:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☒ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (ст. 37) ☒ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (ст. 34) <p>60 днів - строк оскарження</p>	<p>Закон України</p> <ul style="list-style-type: none"> ☒ «Про звернення громадян». <p>Протягом 1 року – може бути подана скарга (але не пізніше 1 місяця з часу ознайомлення з прийнятим рішенням (ст. 17)</p>	<p>Звернення/скарга до відповідних установ:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☒ ДМС та її територіальні ☒ Мінюсту та його територіальні ☒ Дежгеокадастру та його територіальні ☒ Мінсоцполітики чи ОДА 	<p>Закони України:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☒ «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» ☒ Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 166-10). <p>Письмова заява суб'єкта господарювання</p>	<p>Кодекс адміністративного судочинства України, зокрема, див. статті 22, 25, 26, 126</p> <p>6-місячний строк на оскарження</p>
---	--	---	--	--	---

ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ

<ul style="list-style-type: none"> ☒ Організаційні заходи до працівника ☒ Позбавлення премії ☒ Дисциплінарне стягнення 	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Скасування реєстраційної дії ☒ Проведення державної реєстрації – у разі оскарження відмови ☒ Виправлення технічної помилки ☒ Тимчасове блокування доступу державного реєстратора до реєстру 	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Рішення можуть бути скасовані або змінені ☒ Позбавлення премії ☒ Дисциплінарне стягнення 	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Перевірки щодо дотримання законів ☒ Організаційні та дисциплінарні заходи 	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Держ. регуляторна служба проводить позапланову перевірку ☒ Призначення до адміністративної відповідальності (штраф) 	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Скасування індивідуального акта чи окремих його положень ☒ Визнання бездальності протиправного та зобов'язання вчинити певні дії та ін.
---	--	--	--	--	--

Зображення: два ЦНАП в ОТГ, створеного за підтримки Програми «U-LEAD з Європою»

«U-LEAD з Європою» є міжнародною програмою, яка фінансується Європейським Союзом та його країнами-членами Данією, Естонією, Німеччиною, Польщею та Швецією

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій актуалізує питання широкого їх запровадження в мережі ЦНАП в Україні. Проект

EGOV4UKRAINE, що фінансується ЄС, підписав угоду з компанією SoftXpansionUkraine та Державним агентством з питань електронного урядування України про розробку інформаційної системи для центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) в Україні. У результаті відкритого тендеру, проведеного в лютому 2018 р., розробить цю систему українська ІТ-компанія SoftXpansion.

За словами Х. Астока, керівника EGOV4UKRAINE, система буде запущена в пілотному режимі в кількох ЦНАПах, а потім впроваджена в невеликих центрах надання адміністративних послуг по всій Україні протягом наступних трьох років.

Інформаційна система вдесятеро прискорить роботу адміністраторів центрів, забезпечуючи безперебійне електронне управління документами та доступ до даних державних реєстрів. Впровадження нової інформаційної системи є добровільним, а також безкоштовним для ЦНАПів протягом проектного періоду.

За інформацією генерального директора компанії Soft Xpansion Ukraine Е. Продедовича, інформаційна система підвищить доступність і якість надання адміністративних послуг населенню, зменшить вартість оформлення документів, прискорить спілкування та забезпечить надійне зберігання та захист інформації.

Розвиток інформаційної системи здійснюється як частина Програми «U-LEAD з Європою». Українські розробники системи «Трембіта» (вдосконалення рішення X-Road для України) та кіберексперти Cybernetica зустрілися в Естонії з метою розробки комплексної системи захисту інформації, що є останньою передумовою для безпечного обміну даними між державними реєстрами та базами даних в Україні. Місія фінансується проектом EGOV4UKRAINE Програми «U-LEAD з Європою».

Таким чином, на створенні ОТГ процес реформування місцевого самоврядування не завершується. Сьогодні ОТГ повинні надавати жителям якісні послуги, що мають забезпечити сучасні ЦНАПи. Саме ЦНАП стає яскравим прикладом цих змін, який наближає адміністративні послуги до людей. Завдяки міжнародним донорським програмам, таким як Програма «U-LEAD з Європою», громади мають унікальну можливість створювати сучасні ЦНАПи та підвищувати якість надання адміністративних послуг у них

(Матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: (Полтавська ОДА (<http://www.adm-pl.gov.ua/news/predstavniki-gromad-poltavshchini-diznalisya-pro-nyuansi-stvorenniya-cnapiv>); *Вінницька ОДА (<http://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/9081-nadannia-ikisnykh-administratyvnykh-posluh-zaporuka-uspikhu-reformy-detsent><http://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/>);* *Житомирська ОДА (<http://oda.zt.gov.ua/v-ob%E2%80%99ednanix-gromadax-oblasti-planuyut-stvoriti-suchasni-cznapi.html>);* *Чернівецька ОДА (<http://www.bukoda.gov.ua/news/rozshirenniya-merezhi-tsnapiv-spriyatime-nadannyu-adminposlug-955-meshkantsiv-oblasti>);* *Рівненська ОДА*

(<http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/news/detail/51311.htm>); Хмельницька ОДА (<http://www.adm-km.gov.ua/?p=34897>); Запорізька ОДА (<http://www.zoda.gov.ua/news/39681/u-veselivskiy-gromadi-vidkrivsyu-suchasniy--tsnap-za-jevropeyskim-zrazkom.html>); Тернопільська ОДА (<http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/news/detail/153587.htm>); Сумська ОДА (<http://sm.gov.ua/ru/arkhiv1/15229-hromady-sumshchynu-hotuyutsya-stvoryuvaty-suchasni-tsnapy.html>); Львівська ОДА (<http://loda.gov.ua/news?id=34692>);

Херсонський центр розвитку місцевого самоврядування (<https://ru-ru.facebook.com/lgdc.kherson/>); Вінницький центр розвитку місцевого самоврядування (<https://ru-ru.facebook.com/lgdc.vinnitsa/>); Донецький центр розвитку місцевого самоврядування (<https://www.facebook.com/lgdc.donetsk/>); «Kolo.news» (<http://kolo.news/category/vlada/7970>).

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

4 квітня 2018 р. під головуванням президента Національної академії наук України академіка Б. Патона вчергове засідала Президія НАН України.

У межах заходу відбулося спільне засідання Президії Національної академії наук України та Колегії Державної служби статистики України з питання «Про наукове забезпечення проведення перепису населення». Під час цього спільного засідання було заслухано й обговорено співдоповіді академіка-секретаря Відділення економіки НАН України, директора Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України академіка Е. Лібанової та голови Державної служби статистики України І. Вернера.

З науковою доповіддю «Молекулярне моделювання біологічних систем: стан та перспективи» виступив провідний науковий співробітник відділу фізики біологічних систем Інституту фізики НАН України доктор фізико-математичних наук С. Єсилевський (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 4.04).

Розпорядженням Президії НАН України від 23.03.2018 р. №171 Про оголошення конкурсу наукових проєктів за Цільовою програмою наукових досліджень НАН України «Напівпровідникові матеріали, технології і датчики для технічних систем діагностики, контролю та управління» на 2018–2020 рр. (далі – Програма).

Метою Програми є створення та впровадження найперспективніших технологій і конкурентоспроможних міждисциплінарних наукоємних продуктів (матеріалів, датчиків, аналітичних приладів і інтелектуальних комплексів та систем їх атестації і сертифікації) у ключові галузі економіки.

Формування переліку робіт, які планується фінансувати в межах Програми, проводитиметься відповідно до Порядку формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень у НАН України, затвердженим постановою Президії НАН України від 13.04.2011 р. № 111 (зі змінами).

Конкурс є відкритим для науково-дослідних інститутів, установ та організацій Національної академії наук України.

Запити на проведення наукової (науково-технічної) роботи подаються на конкурс за формою, визначеною додатком 5 до Порядку формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень у Національній академії наук України, що затверджений постановою Президії НАН України від 13.04.2011р. № 111 (зі змінами), у паперовому вигляді у двох ідентичних примірниках, кожен з яких скріплений у пластиковому швидкозшивачі з перфорацією та в електронному вигляді (приєднаним файлом) на електронну адресу: kovalenko@nas.gov.ua.

Запит подається за адресою: 01030, Київ, вул. Володимирська, 54, кімн. 537.

Остаточний термін подання запитів – до 17:00 16 квітня 2018 р.

Подача матеріалів здійснюється в робочі дні з 14:00 до 17:00.

Контактна особа: учений секретар Науково-технічної ради Програми Коваленко С. А. тел. 239-67-98, e-mail: kovalenko@nas.gov.ua (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 2.04*).

З 28 лютого по 3 березня 2018 р. у Міжнародному виставковому центрі (м. Київ, Броварський проспект, 15) проходила XXVII Міжнародна оптово-роздрібна виставка HANDMADE-EXPO, у роботі якої взяли участь співробітники відділу образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (ІМФЕ): завідувач відділу академік НАМ України, доктор мистецтвознавства Т. Кара-Васильєва, науковий співробітник З. Чегусова, науковий співробітник кандидат мистецтвознавства О. Клименко, старший науковий співробітник кандидат мистецтвознавства Н. Студинець, науковий співробітник кандидат мистецтвознавства Г. Істоміна, молодший науковий співробітник Л. Сержант, молодший науковий співробітник З. Косицька.

28 лютого 2018 р. у рамках роботи виставки відбулася презентація п'ятитомного видання «Історія декоративного мистецтва України» (головний редактор – академік НАН України Г. А. Скрипник, науковий редактор – Т. В. Кара-Васильєва), підготовленого у відділі образотворчого та

декоративно-прикладного мистецтв ІМФЕ.

Науковці ознайомили гостей виставки з концепцією видання, змістом кожного тому й окремих розділів, розповіли про роботу над музейними колекціями творів декоративно-прикладного мистецтва. У виступах дослідниці акцентували на нових підходах до вивчення народного мистецтва, художніх промислів, художньої промисловості, творчості художників-професіоналів. Крім того, вчені наголосили, що видання такого академічного рівня з історії декоративно-прикладного мистецтва здійснене вперше й не має аналогів в Україні. Відвідувачі заходу також мали змогу побачити документальний фільм про презентацію п'ятитомника в залах Національного музею українського народного декоративного мистецтва.

Того ж дня З. Косицька прочитала лекцію з теми «Українська витинанка». Дослідниця зазначила, що кожен вид мистецтва, зокрема декоративного, є неповторною складовою української культури, тому в 5-томнику «Історія декоративного мистецтва України» від початку проекту було заплановано й розділ «Витинанки». Це мистецтво, просте за технікою та доступне за матеріалом, виникло як святковий декор інтер'єру селянського житла. Водночас за останні десятиліття творчі пошуки митців спричинили трансформацію образності витинанок, які дедалі частіше створюють на зразок тематичних декоративних панно. Нині ці роботи набули рівнозначного поцінування з творами інших видів образотворчості. Майстри сучасності, серед яких постійно більшає професійних художників, представляють мистецтво української витинанки на європейських виставках та у Китаї. В рамках виступу було проведено майстер-клас, упродовж якого відвідувачі могли власноруч виготовити витинанку.

1 березня 2018 р. Г. Істоміна провела семінар «Українська кераміка: витоки, художні особливості, техніки». Дослідниця розповіла про становлення й розвиток художньої кераміки, вивчення якої базується на інтерпретації особливостей українського гончарства, котре створило основу для формування національного стилю. В Україні традиції гончарства стали підґрунтям для творчих пошуків майстрів у царині кераміки, на які, безперечно, впливали авангардистські мистецькі течії. Основними елементами декорування професійної кераміки України найчастіше були мотиви, запозичені з народного мистецтва. У виробах зберігалися традиційні для української кераміки форми, орнаменти й основний колорит. Народне мистецтво було невичерпним джерелом натхнення для професійних художників-керамістів і мало суттєвий вплив на їхню творчість. Художники переосмислювали найкращі зразки народного мистецтва та створювали під їхнім впливом нові вироби.

2 березня 2018 р. всі охочі мали нагоду відвідати майстер-клас Г. Істоміної з ліплення з глини найдавнішою валиково-джгутиковою технікою.

По завершенню роботи виставки її організатори висловили науковцям ІМФЕ вдячність за долучення та вручили установі диплом учасника

(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 26.03).

23 березня 2018 р. в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України відбувся VII Конгрес політологів України «Цивілізаційне самовизначення України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.»

Співorganizаторами цього заходу стали Асоціація політичних наук України, Українська академія політичних наук, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України та Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Конгрес – формат, який дає змогу українським політологам із різних установ та регіонів зібратися як для обговорення найбільш актуальних питань розвитку політичної науки, так і з метою розв'язання нагальних організаційних проблем політологічного співтовариства.

У вступному слові президент Асоціації політичних наук України, директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України член-кореспондент НАН України О. О. Рафальський окреслив коло питань, пов'язаних з необхідністю політологічного осмислення сучасного етапу державотворення, тенденцій суспільного розвитку, наголосив на необхідності об'єднання зусиль вітчизняних суспільствознавців у висвітленні й професійній оцінці існуючих проблем, пошуку ефективних шляхів суспільної консолідації як основи цивілізаційного розвитку України.

Доповідь першого віце-президента Асоціації політичних наук України, почесного президента Української академії політичних наук, завідувача відділу теорії та історії політичної науки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України члена-кореспондента НАН України М. І. Михальченка присвячувалася висвітленню історико-політичних витоків українського цивілізаційного самовизначення. Доповідач зазначив, що сучасний цивілізаційний вибір України на користь гуманістичних цінностей є закономірним результатом попереднього історичного розвитку, засвоєння уроків вітчизняної історії.

Доктор філософських наук, професор А. Ф. Колодій у своїй доповіді наголосила на значущості демократії для українців у контексті їхньої історії та нинішнього етапу цивілізаційного поступу, спадкоємності домінантної цінності демократії для українства впродовж багатьох століть суспільного і світоглядного розвитку.

Професор кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди доктор політичних наук Г. М. Куц зосередила увагу на проблемах взаємодії влади та суспільства в постмайданній Україні, необхідності об'єктивної оцінки цієї взаємодії за змістовними і проблемними

критеріями. Головний науковий співробітник відділу соціально-політичної історії Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України доктор філософських наук З. Ф. Самчук присвятив свою доповідь концептуалізації визначальності для ефективного функціонування суспільства готовності й уміння реалізовувати на рівні політичної практики принципів реалізму – зокрема, логіки та причинно-наслідкових зв'язків політичних явищ і процесів, інтересів та мотивів, пріоритетів і преференцій.

Завідувач відділу соціально-політичної історії Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України доктор політичних наук М. С. Кармазіна у своїй доповіді привернула увагу до проблемних аспектів діяльності політичних партій в Україні періоду 2014–2017 рр, ознайомила учасників Конгресу з результатами власних досліджень, навела численні приклади порушення політичними партіями вимог законодавства, що підриває суспільну довіру до інституту політичних партій, реалізацію ними комунікативних, представницьких й інтегративних функцій.

Заступник директора Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України член-кореспондент НАН України О. М. Майборода привернув увагу до значущості вироблення й реалізації політичної стратегії цивілізаційного самовизначення України. Доповідач наголосив на необхідності засвоєння уроків історії, координації зусиль, спрямованих на формування громадянської позиції, розроблення й реалізації ефективних управлінських рішень в умовах суперечливої суспільно-політичної архітекτονіки.

Від імені одного зі співorganizаторів Конгресу – Київського національного університету імені Тараса Шевченка – до учасників зібрання звернувся декан філософського факультету Університету академік А. Є. Конверський. Він зазначив, що рівень наукової дискусії, котра розгорнулася під час Конгресу, засвідчив важливість політичної науки в системі соціогуманітарних знань. Українські політологи, озброївшись досягненнями світової політичної науки, прагнуть аналізувати актуальні суспільно-політичні процеси, не лише прогнозувати їхній подальший розвиток, а й пропонувати адекватні моделі державотворення, напрями розвитку українського суспільства. А. Конверський висловив переконання, що співпраця академічних і університетських учених сприятиме новим здобуткам української політичної науки.

З інформацією про роботу редакційної комісії Конгресу виступив її голова – перший віце-президент Асоціації політичних наук України, головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України доктор політичних наук Ю. Ж. Шайгородський. Він ознайомив учасників Конгресу з проектом резолюції наукового зібрання, зауваженнями й пропозиціями до змісту підсумкового документу Конгресу, що надійшли від його учасників.

Резолюцію VII Конгресу політологів України «Цивілізаційне самовизначення України наприкінці XX – на початку XXI ст.» ухвалено одноголосно (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 30.03*).

18 квітня 2018 р. у Великому конференц-залі НАН України (м. Київ, вул. Володимирська 55) відбудеться мультидисциплінарна конференція з лікування ожиріння та метаболічного синдрому «Метаболічний синдром: проблем багато – пацієнт один», організовувана Державної наукової установи (ДНУ) «Центр інноваційних медичних технологій (ЦІМТ) НАН України».

Контакти:

Директор ДНУ «ЦІМТ НАН України» професор І. М. Годуров, тел. +38 (067) 449-08-28.

Заступник директора з наукової роботи ДНУ «ЦІМТ НАН України» кандидат медичних наук О. В. Перехрестенко, тел. +38(097) 759-22-44 (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 2.04*).

До уваги посилання на інформацію Міністерства освіти і науки щодо Всеукраїнського фестивалю інновацій (15–17 травня 2018 р.), у межах якого буде проведено конкурс стартап-проектів та круглий стіл на тему: «Створення інноваційної інфраструктури та залучення венчурних інвестицій у інноваційну діяльність: проблеми та перспективи». Терміни подання заявок до МОН на участь у конкурсі стартап-проектів – 16.04.2018 р.; на участь у круглому столі – 23.04.2018 р.

Перейти на сайт Міністерства освіти і науки України <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/zahodi/vseukrayinskij-festival-innovacij> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 29.03*).

24–28 вересня 2018 р. у Києві на базі фізико-математичного факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (вул. Пирогова, 9) відбудеться Шоста міжнародна конференція з аналітичної теорії чисел і просторових розширень, присвячена 150-му ювілею всесвітньо відомого українського математика Г. Вороного (1868–1908).

Організатори заходу: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Інститут математики НАН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Український міжнародний комітет з питань науки і культури, НАН України (м. Київ, Україна), Центр досліджень діаграм Вороного, Університет Ханьян (м. Сеул, Республіка

Корея), Інститут математики Польської академії наук (м. Варшава, Республіка Польща), Благодійний фонд імені Георгія Вороного (с. Журавка, Україна).

Головна мета конференції – обмін ідеями в різних сферах науки й техніки, пов'язаних з тематикою досліджень Г.Вороного.

Веб-сайт конференції: <http://voronoi2018.npu.edu.ua>.

Зв'язок: voronoiconf2018@gmail.com (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 29.03).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Із кореспондентами інтернет-журналу «Вікенд у Києві» поспілкувалася керівник Центру з дослідження фентезі при Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України доктор філологічних наук Т. Рязанцева.

За словами вченої, метажанр фентезі є досить популярним у світі не лише серед звичайних читачів, а й серед науковців – саме як об'єкт дослідження: «Коли ви зайдете в соціальну мережу «Академія», яка об'єднує понад 60 мільйонів науковців по всьому світу, то по загальному запиту «література фентезі» знайдете понад 7 тисяч дослідників, яким це цікаво, за спеціальними запитами – ще більше. А дослідницькі центри, подібні до нашого, і профільні наукові конференції існують у Польщі, Великій Британії та в інших країнах світу».

Цілеспрямовані українські студії за цим напрямом є ще досить «молодими», оскільки тривають не більше 20 років. «У 2003-му мене запросили виступити опонентом на захисті роботи по фентезі у моїй альма-матер – Київському національному лінгвістичному університеті. Захищалася Олена Тихомирова по творчості Толкіна. Це була для мене перша професійна зустріч з фентезі, – згадує Т. Рязанцева. – Люди, які фахово займалися фентезі, згодом також зустрічалися здебільшого на конференціях у лінгвістичному університеті. У кулуарних розмах й обговореннях ми дійшли висновку, що треба об'єднуватися. Так 2015 р. з'явився Центр з дослідження літератури фентезі при Інституті літератури НАН України. Він об'єднує науковців з усієї країни, які займаються цією проблематикою. Разом із нашою бібліотекою робимо спільний проект – збираємо всі наукові роботи, пов'язані з цим метажанром. Всього вийшло, мабуть, вже кілька сотень, список на сорок сторінок! Все це буде викладено в загальний доступ на сайті Інституту літератури. В перспективі ми б хотіли так організувати цю бібліографію, щоби будь-хто міг не тільки читати на сайті список з назвами, а й одним кліком отримувати доступ до повних текстів, наявних у мережі. З 2002 р. майже щорічно по всій Україні захищалися роботи, пов'язані тематикою або матеріалом з літературою фентезі. Почали досліджувати тему мовознавці, лінгвісти. Потім до них підключилися літературознавці, далі приєдналися

культурологи. <...> Українські дослідження фентезі розвиваються досить динамічно. Два рази на рік ми проводимо семінари в форматі робочої групи. Це такі досить камерні, одноденні наукові конференції, але це відкриті заходи, доступні для всіх охочих. Інформацію про них ми оприлюднюємо на сайті інституту, розповсюджуємо в соціальних мережах. Відбулося вже п'ять тематичних семінарів. На перших ми обговорювали проблеми термінології наших досліджень, інтермедіальні зв'язки літератури фентезі, її походження і взаємодію з поезією. Матеріали наших зустрічей ми публікуємо на сайті Інституту літератури, вийшли вже два електронні збірники. Минулого року ми відкрили лінію семінарів, присвячених національним варіантам фентезі і почали з українського. Нас цікавить, що робить українське фентезі українським, яке в нього коріння, як воно пов'язане із загальним масивом української літератури, що в давній та класичній нашій літературі можна розглядати як, скажімо, «передпокій» фентезі».

Свідченням зростання популярності літературних творів, написаних у цьому метажанрі, є їхнє повсюдне (в тому числі й в Україні) включення до шкільних програм: «Думаю, що в принципі це – добре, фентезі розвиває критичне мислення, самостійність думки, вчить дітей емпатії, орієнтує у складних життєвих ситуаціях, виступає як своєрідний «тренажер для мозку» (це не моя фраза, а вислів кембриджської дослідниці Марії Ніколаєвої, яка писала про користь фентезі як підліткового та дитячого читання)».

Чого навчає читача гумористичне фентезі Т. Пратчетта? Чим вражають інтелектуальні твори філолога-перфекціоніста Д. Роальда, Р. Толкіна? Якими авторами, що належать до метажанру фентезі, найчастіше цікавляться вітчизняні літературознавці? З творами яких класиків і сучасних представників літератури фентезі варто познайомитися, щоб мати загальне уявлення про цей напрям розвитку красного письменства? Про це й інше дізнавайтеся в репортажі за посиланням: <http://project.weekend.today/fantasy> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 4.04*).

Наукові видання НАН України

У першому кварталі 2018 р. у видавництві Springer вийшла колективна монографія Optimization Methods and Applications (ISBN 978-3-319-68639-4, ISBN 978-3-319-68640-0 (eBook)), присвячена 80-річчю знаного вітчизняного вченого в галузі кібернетики, інформатики й обчислювальної техніки, директора Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України академіка І. В. Сергієнка. Спочатку було видано електронний варіант цієї монографії, а пізніше – паперовий, з яким можна ознайомитися, зокрема, у бібліотеці інституту.

Ідея видання монографії належить групі вчених Університету Флориди та Техаського А&М університету. Українські й зарубіжні колеги підтримали цю пропозицію. В Ужгородському національному університеті відбулася

міжнародна школа-семінар «Теорія прийняття рішень», приурочена до згаданої ювілейної дати. Подібні заходи проводились американськими вченими в галузі інформатики та комп'ютерних технологій. У підсумку було відібрано найкращі наукові праці для публікування у книзі.

Слід зауважити, що Інститут кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України є широко відомим як у нашій державі, так і за її межами науковим центром з розроблення фундаментальних і прикладних проблем інформатики й обчислювальної техніки, впровадження методів та засобів інформатики у різні сфери людської діяльності. В Інституті гідно продовжують і розвивають справу його засновника академіка В.М. Глушкова.

В опублікованій книзі висвітлено вагомі наукові здобутки вчених Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України, інших наукових установ Києва, Харкова, Луцька, Ужгорода, а також наукових центрів США, Австралії, Канади, Сербії, Нідерландів, Португалії, Греції, Швеції тощо, з якими вчені інституту підтримують тісні наукові зв'язки.

Чимало місця в монографії відведено методам оптимізації (зокрема дискретної, комбінаторної, недиференційовної, стохастичної, нелінійної) – важливому напрямку досліджень інституту, пов'язаному зі створенням наукового фундаменту в галузі побудови комп'ютерних технологій. Здійснені в інституті дослідження з розроблення й удосконалення методів дискретного програмування для задач трансобчислювальної складності, створення ефективних підходів для прискорення процесу їхнього розв'язання та відповідних програмних засобів посідають передові позиції в галузі дискретної оптимізації.

Багато уваги приділено теоретичному дослідженню моделей, властивостей і методів розв'язання різних класів оптимізаційних задач. Розглянуто питання прискореного моделювання високонадійних мереж, оптимізації передачі даних у різних радіомережах, штучного керування для нелінійних розподілених систем, деякі аспекти теорії масового обслуговування, розпізнавання образів (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 27.03).*

Співробітники Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) підготували нове електронне видання «Особові архівні фонди вчених НАН України: путівник».

До цього науково-довідкового видання включено відомості про 293 особові архіви академіків, членів-кореспондентів і провідних учених НАН України, що зберігаються в Інституті архівознавства НБУВ і перебувають у вільному доступі для дослідників.

У Путівнику інформацію про фонди й фондоутворювачів подано у вигляді аналітичних довідок, для підготовки яких було залучено понад 40 тис. архівних справ. Автори видання зосередили свою увагу на представленні якомога ширшого кола документів у структурованому вигляді з акцентом на

їхній культурній та історичній значущості. Ідеться, зокрема, про наукові праці різного характеру, документи з діяльності, листування, великий комплекс біографічних і фотодокументів.

Інформаційний масив містить документи перших академіків НАН України – Й. Й. Косоногова, М. Ф. Кащенко, М. В. Птухи, О. В. Фоміна, а також віце-президентів Академії в різні періоди її діяльності – В. С. Гутирі, Г. М. Савіна, М. П. Семененка, Б. І. Чернишова, А. П. Шпака.

Особливий інтерес також становлять фонди цілої плеяди засновників наукових шкіл у різних наукових галузях.

Безперечно, представлений комплекс архівних джерел у складі особових архівних фондів видатних учених створює підґрунтя для проведення досліджень у галузі просопографії, історії НАН України зокрема й історії науки в Україні загалом.

Видання доступне для ознайомлення на порталі НБУВ: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_mi/cgiirbis_64.exe?S21CNR=20&S21STN=1&S21REF=2&C21COM=S&I21DBN=FCTG&P21DBN=FCTG&S21All=%3C.%3EFF=EIF0000078.pdf%3C.%3E&S21FMT=fullwebr&Z21ID=&S21SRW=god&S21SRD=DOWN
(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 4.04).

Корпоративне співробітництво

20 березня 2018 р. на запрошення ректора професора Ю. Бошицького Київський університет права (КУП) НАН України відвідав президент групи компаній «Де Візу», президент Палати аудиторів і бухгалтерів України О. Бойко.

Група компаній «Де Візу» є членом міжнародної асоціації незалежних бухгалтерів та консультантів PrimeGlobal. Серед її клієнтів – великі національні й міжнародні компанії з різних секторів економіки, фінансові установи, банки, інвестиційні компанії, великі промислові підприємства, акціонерні товариства тощо.

Під час зустрічі було обговорено перспективи поглиблення співпраці між КУП НАН України та групою компаній «Де Візу», визначено напрями їхньої спільної діяльності, зокрема:

- здійснення спільних заходів із забезпечення практичної підготовки і стажування здобувачів вищої освіти КУП НАН України;
- здійснення спільних заходів з метою сприяння працевлаштуванню випускників КУП НАН України;
- налагодження співпраці між науково-теоретичним журналом «Часопис Київського університету права» та журналом «Аудитор України»;
- обмін виданнями;

– спільне проведення досліджень з актуальних наукових проблем, а також спільне використання отриманих результатів, спільне публікування статей тощо.

Результатом переговорів стало підписання угоди про співробітництво між КУП НАН України і групою компаній «Де Візу».

На завершення зустрічі сторони висловили впевненість у подальшій взаємовигідній та плідній співпраці (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 26.03).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Нещодавно (2–8 березня 2018 р.) в рамках роботи над угорсько-українським дослідницьким проектом «Зміни національного, регіонального і локального рівня в народній культурі та суспільстві України та Угорщини в ХХ–ХХІ ст.» до Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України (ІМФЕ) завітала науковий співробітник Інституту етнографічних досліджень Центру гуманітарних наук Угорської академії наук К. Югас.

Наукове співробітництво між установами має систематичний характер завдяки виконанню спільних проектів, що дають змогу вченим обох країн обмінюватися своїм досвідом і знаннями.

6 березня 2018 р. угорська дослідниця виступила в ІМФЕ з доповіддю «Чистота та омовіння в угорських народних піснях та баладах». Тематикою чистоти в різних аспектах К. Югас займається вже тривалий час, їй, зокрема, присвячено монографію вченої. Цього разу угорська науковиця висвітлила дане поняття на матеріалі угорських народних балад і пісень.

Виступ гості виявився цікавим і видовищним, адже вона не лише унаочнила його демонстрацією слайдів з текстами пісень, фотографіями та малюнками, а й сама під акомпанемент гітари виконала кілька музичних композицій і уривків із творів. Доповідь викликала велике зацікавлення фольклористів, етнологів, музикознавців та жваве обговорення, в якому взяли участь співробітники ІМФЕ – М. К. Дмитренко, М. Й. Хай, І. М. Коваль-Фучило й інші, а також співробітниця кафедри фольклористики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка кандидат філологічних наук С. С. Лещинська.

Під час зустрічі з угорською дослідницею завідувач відділу української та зарубіжної фольклористики ІМФЕ кандидат філологічних наук Л. К. Вахніна повідомила присутніх про хід виконання спільного українсько-угорського проекту, а також розповіла про активну участь К. Югас та її чоловіка-музикознавця в культурному житті Угорщини.

Вчена вдало поєднує свою наукову діяльність із культурологічною. У складі журі вона систематично бере участь у багатьох угорських та міжнародних фольклорних фестивалях і конкурсах. У Києві К. Югас

виступила членом журі ХХ міжнародного ювілейного фестивалю циркових та естрадних дитячих колективів «Понтійська арена», у відкритті якого також брали участь співробітники ІМФЕ – Л. К. Вахніна, О. О. Микитенко, Л. К. Мушкетик. Фестиваль проходив під егідою Міністерства культури України з 8 по 11 березня 2018 р. у Будинку культури та мистецтв Дарницького району м. Києва. Переглянувши виступи близько 400 учасників фестивалю, К. Югас відзначила великі здібності української молоді, високий рівень виконавської майстерності колективів.

Під час перебування в Києві вчена зацікавилась українськими науковими розробками з вивчення розвитку народного вбрання в міських реаліях, з якими її познайомила молодший науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» ІМФЕ кандидат історичних наук М. В. Олійник. К. Югас розповіла про свої студії народного костюма та сучасного етнодизайну Угорщини в контексті фольклорного руху. Такі консультації дали змогу зафіксувати спільні рушії розвитку традиційного вбрання в умовах урбанізованої культури на матеріалах України й Угорщини. Дослідниця відвідала творчі цехи народних майстринь.

Для К. Югас також було організовано екскурсію до Національного музею українського народного декоративного мистецтва.

Слід зазначити, що подібні зустрічі між науковцями Національної академії наук України та Угорської академії наук не тільки сприяють розвитку наукових і культурних взаємин, а й формують позитивний імідж України в Європі (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 27.03).

21 березня 2018 р. Національну академію наук України відвідав директор Центру дослідження графену при Національному університеті Сінгапура професор А. Кастро Нето.

Із зарубіжним гостем зустрілися перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік А. Наумовець, віце-президент НАН України, директор Інституту теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України академік А. Загородній, академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік В. Локтев, директор Інституту фізики напівпровідників імені В. Є. Лашкарьова НАН України академік О. Беляєв, завідувач відділу астрофізики та фізики частинок Інституту теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України член-кореспондент НАН України В. Гусинін, завідувач відділу фізичної електроніки Інституту фізики НАН України член-кореспондент НАН України О. Марченко, начальник відділу міжнародних зв'язків НАН України кандидат історичних наук А. Мирончук.

Привітавши поважного гостя в стінах Академії, академік А. Наумовець зазначив, що Сінгапур – як держава, що підтримує науку (зокрема фундаментальну) – демонструє світові приклад розумного розвитку. Наразі

між Сінгапуром та Україною ще не встановилося тісного науково-технічного та наукового співробітництва, що зумовлено труднощами з фінансуванням української наукової сфери, територіальною віддаленістю двох країн, а також суттєвими відмінностями в напрямках діяльності їхніх науково-дослідних установ. З огляду на це, двостороння співпраця має поки що випадковий та епізодичний характер. Контакти із сінгапурськими колегами підтримують вчені Інституту космічних досліджень НАН України та ДКА України, Інституту фізики конденсованих систем НАН України, Інституту сорбції та проблем ендоекології НАН України, Інституту магнетизму НАН України та МОН України. У попередні роки відбулася низка зустрічей науковців Академії з представниками Національного агентства Сінгапуру A-STAR (Agency for Science, Technology and Research), Національного наукового фонду Республіки Сінгапур, Наньянзького технологічного університету, Національного університету Сінгапура, Послом з особливих доручень Республіки Сінгапур.

Член-кореспондент НАН України В. Гусинін розповів про своє знайомство з професором А. Кастро Нето, яке почалося зі знайомства з його статтями, присвяченими дослідженню графену. Цікаво, що вчені незалежно один від одного досягли одних і тих же результатів та описали однакові ефекти, які спостерігалися під час експериментів із цим матеріалом, що проводилися А. Геймом і К. Новосоловим – британськими науковцями, котрим було присуджено Нобелівську премію в галузі фізики 2010 р. за створення графену. В. Гусинін також зауважив, що професор підтримує тісні контакти з цими двома дослідниками.

Академік В. Локтев додав, що досить промовистим є той факт, що лише одну з наукових публікацій А. Кастро Нето, котра побачила світ 2009 р., було процитовано іншими дослідниками понад 16 тис. разів.

Зарубіжний гість подякував за приділений йому час, а В. Гусиніну – за запрошення до України, і коротко розповів про свою наукову кар'єру, зокрема про те, що створенням Центру дослідження графену займався, по суті, «з нуля». Проте Сінгапур спрямував на цю потребу достатньо коштів, і вже за деякий час науковий осередок було оснащено всім необхідним новітнім обладнанням (у тому числі суперкомп'ютером). У Центрі працюють фахівці різних напрямів підготовки, тому дослідження, які там здійснюються, мають міждисциплінарний характер. Інституцію складають два основні блоки – власне науковий і промислового розвитку. Центр постійно отримує гранти від держави – на створення не тільки графену, а й інших двовимірних матеріалів. Завдяки всьому вищепереліченому значно скорочується та полегшується шлях від синтезування матеріалу до його практичного впровадження. Порівняно з кількістю населення, наголосив А. Кастро Нето, Сінгапур витрачає на науку величезні кошти, але острівному місту-державі вкрай бракує висококваліфікованої робочої сили, яку можна було б залучити для здійснення наукових досліджень із метою подальшого розвитку й експортування технологій. З огляду на це, пріоритетним для країни є

розширення наукового й науково-технічного співробітництва із зарубіжними партнерами, серед яких – і Україна. За його словами, Сінгапур можна назвати азійською Швейцарією, адже він має добрі взаємини з усіма країнами регіону. «Єдиний шлях – разом плідно працювати. З цієї точки зору мій візит може бути корисним. Наш Центр пропонує дуже гнучкі умови співпраці на основі взаємного інтересу. Маємо хороший досвід роботи з українцями», – зазначив гість на завершення.

Академік А. Загородній поінформував зарубіжного колегу про основні напрями роботи очолюваної ним наукової установи. Вчені Інституту теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України займаються вивченням багатьох проблем сучасної фізики – вони працюють, зокрема, в таких галузях, як фізика високих енергій, фізика елементарних частинок, статистична фізика, опис м'яких матеріалів, космологія, астрофізика тощо. Фахівців інституту залучено до експериментів на Великому адронному колайдері в CERN (Швейцарія). Проте установі знайомі проблеми сінгапурського дослідницького центру, адже вона так само відчуває нестачу наукових кадрів, передусім молодих. Водночас, як запевнив академік, інститут зацікавлений в ефективній співпраці та відкритий до неї.

Академік О. Беляєв зауважив, що Інститут фізики напівпровідників імені В. Є. Лашкарьова НАН України у своїй галузі є однією з провідних дослідницьких установ не лише України, а й Східної Європи. Базові напрями його діяльності – матеріалознавство, розроблення й застосування (зокрема медичне) напівпровідників. Сам учений розповів, що має позитивний досвід співпраці з сінгапурськими колегами, зокрема з Національного університету Сінгапура. Насамкінець О. Беляєв додав, що інститут може запропонувати свої напрацювання для налагодження плідного двостороннього співробітництва.

Член-кореспондент НАН України О. Марченко у своєму слові зосередився на конкретних результатах власних досліджень, у тому числі в галузі фізики поверхні, вивчення властивостей одношарових матеріалів, зокрема молекул зі змінними властивостями тощо. Саме цей напрям, суть якого полягає у створенні абсолютно нового класу матеріалів, він вважає найперспективнішим на цей час.

Загалом, українська сторона висловила готовність формалізувати співробітництво з сінгапурським Центром дослідження графену шляхом підписання відповідного документу. Професор А. Кастро Нето, зі свого боку, запевнив, що має щирий намір наповнити в подальшому таку угоду реальними заходами із залучення ресурсів, необхідних для майбутнього ефективного розвитку співпраці (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 26.03).

22 березня 2018 р. на запрошення ректора професора Ю. Бошицького Київський університет права (КУП) НАН України відвідав Надзвичайний і

Повноважний Посол Республіки Корея в Україні пан Лі Янг-Гу.

Метою візиту стало обговорення можливих напрямів співпраці між КУП НАН України та Посольством Республіки Корея в Україні, зокрема: розвиток навчально-наукового співробітництва університету з вищими навчальними закладами Республіки Корея, можливість проведення корейськими викладачами лекцій для студентів КУП НАН України та вивчення ними корейської мови, співпраця з Корейським освітнім центром в Україні. Пан Посол також запропонував організувати навчання фахівців із надання консалтингових послуг у КУП НАН України.

Слід зазначити, що вже найближчим часом заплановано відкриття фотовиставки «Феноменальна Корея» у стінах університету.

Після успішних переговорів у рамках нового університетського проекту «Діалоги відомих особистостей світу зі студентами» пан Лі Янг-Гу провів майстер-клас для студентів і професорсько-викладацького складу КУП НАН України з теми: «Феномен Південної Кореї. Бачення та стратегія співпраці Корея–Україна». Дипломат окреслив питання історії й особливостей сучасного національного розвитку своєї країни, стану та завдань економіки, політики, безпеки, соціальної сфери, а також майбутнього корейсько-українського співробітництва у реалізації міжнародних проектів і програм. Доповідь була надзвичайно цікавою та викликала безліч запитань від науково-педагогічних працівників і студентства, на які пан Посол із задоволенням відповів.

На завершення візиту пан Лі Янг-Гу подарував бібліотеці університету примірники надзвичайно цікавої книги «Корейське диво» й наголосив, що українській молоді потрібно читати таку літературу. У ній ідеться про те, як Республіка Корея, котра в 1960-ті роки повністю залежала від іноземної допомоги, змогла за нетривалий проміжок часу пройти шлях від бідної країни до розвиненої економіки, відомої всьому світові. «Оригінальні ідеї та досвід керівництва корейською економікою в ті часи, коли Корея була спустошеною війною, безплідною землею без економічної інфраструктури, увійшли в цю книгу, а такий досвід необхідно запозичити українським студентам, тому поколінню, якому доведеться будувати українську економіку», – наголосив Надзвичайний і Повноважний Посол.

У свою чергу керівництво і студенти університету висловили глибоку подяку панові Лі Янг-Гу за прочитану лекцію та надані поради. При цьому ректор КУП НАН України професор Ю. Бошицький підкреслив, що під час таких зустрічей студенти отримують унікальний та безцінний досвід спілкування з дипломатичними представниками найвищого рівня (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 4.04*).

26 березня 2018 р. на запрошення ректора професора Ю. Бошицького Київський університет права (КУП) НАН України відвідав міністр закордонних справ Угорщини (1990–1994 рр.) Г. Єсенський.

Під час зустрічі поважного гостя та керівництва КУП НАН України було обговорено важливі питання стану українсько-угорських відносин. Г. Єсенський також мав нагоду ознайомитися з історією розбудови і сучасною діяльністю університету, його матеріально-технічною базою та унікальними музеями. Він, зокрема, відвідав перший в Україні музей підробок Українського альянсу по боротьбі з підробками та піратством. Після проведеної екскурсії Г. Єсенський висловив щире захоплення динамікою розвитку університету і багатоаспектністю проектів, які тут здійснюються.

Користуючись нагодою, поважний гість виступив на засіданні ректорату, порушивши низку актуальних нині питань, серед яких: активний розвиток міжрегіонального і транскордонного співробітництва, зокрема в рамках Карпатського євро регіону; забезпечення послідовного збільшення товарообороту між Україною та Угорщиною, збереження позитивних тенденцій у його формуванні, врегулювання механізму торговельних обмежень між двома країнами; активізація співробітництва у сфері забезпечення прав національних меншин – української в Угорщині й угорської в Україні; посилення інформаційної роботи та забезпечення подальшого формування позитивного іміджу України в Угорщині. Доповідач наголосив, що основними завданнями для реалізації інтересів України у відносинах з Угорщиною має стати подальше підтримання високої динаміки українсько-угорського діалогу на всіх рівнях, активне продовження консультацій з питань європейської інтеграції, забезпечення послідовної і дієвої підтримки Угорщиною євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень України.

У зв'язку з тим, що 23 березня 2018 р. студенти II курсу КУП НАН України факультету «Правознавство та міжнародні відносини» здобули перше місце у фіналі судових дебатів V Міжнародного конкурсу з комерційного арбітражу, організованого Міжнародним комерційним арбітражним судом при Європейській арбітражній палаті, поважний гість привітав переможців та підтримав ініціативу ректора університету щодо їхньої безкоштовної поїздки до Угорщини. Г. Єсенський запевнив, що сприятиме активній програмі перебування студентів в Угорщині: вони матимуть нагоду відвідати Міністерство закордонних справ Угорщини, Конституційний суд Угорщини тощо.

У рамках нового проекту КУП НАН України «Діалоги відомих особистостей світу зі студентами» Г. Єсенський провів майстер-клас для студентів, науково-педагогічних працівників і співробітників університету. Захід мав інтерактивний характер: усі присутні могли не тільки отримати інформацію, а й узяти активну участь в обговоренні актуальної теми – європейської інтеграції та забезпечення послідовної і дієвої підтримки Угорщиною євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень України.

Г. Єсенський, зі свого боку, поставив низку запитань щодо поняття й особливостей національних меншин. Відповідаючи на них, студенти

висловили свої думки та продемонстрували високий рівень знань у різних галузях міжнародного та національного права, які вони здобули у стінах КУП НАН України.

На завершення візиту міністра закордонних справ Угорщини (1990–1994 рр.) Г. Єсенського до КУП НАН України сторони висловили впевненість у подальшій конструктивній і плідній співпраці (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 30.03).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

Чому наука потребує популяризації та яка від цього користь суспільству? Чи зростає в нашій країні попит на наукові знання? Що мотивує вчених витрачати свій особистий час, аби широкій аудиторії пояснювати складні речі простими словами? На ці й інші запитання в ефірі першого випуску авторської програми Д. Сімонова та Ю. Пустовіта «Академія наук» радіостанції «Радіо НВ» відповіли співкоординатор проекту «Дні науки», науковий редактор просвітницького порталу «Моя наука», науковий співробітник відділу нервово-м'язової фізіології Інституту фізіології імені О. О. Богомольця НАН України кандидат біологічних наук О. Болдирєв і співкоординатор проекту «Наукові пікніки в Україні», голова Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених Національного авіаційного університету К. Семенова-Шелевицька.

«Ми популяризуємо науку, тому що не робити цього надзвичайно небезпечно – для нас і всіх, хто живе в нашій країні, – пояснює К. Семенова-Шелевицька. – Існують дві проблеми, які спонукають нас до цього. Перше: суспільство припиняє звертати увагу на науковців. Запановує думка, що науки в нашій країні немає, а отже, фінансувати її не потрібно, а Академію наук [НАН України] варто закрити, що Україна не може собі дозволити витрачати гроші на науку. Але ж ми знаємо, що це не так, бо працюємо в цій сфері, спілкуємося з колегами, проводимо науково-популярні фестивалі. Друге: загальний рівень знань про навколишній світ у наших людей досить низький. І це загрозово. Тому наша мета – сприяти поширенню наукового світогляду й розвитку критичного мислення, яке допомагає приймати рішення навіть у щоденних побутових справах і захищатися від обману в суспільному житті. Інтерес до пізнання нового зникає, зараз прийнято здобувати інформацію швидко – люди не мають часу читати книги й, тим більше, наукові статті, аналізувати. А тому важливо «упаковувати» для них знання в доступну й легко засвоювану форму».

Помітний сплеск активності вчених у напрямі популяризації їхньої діяльності припав на 2013–2014 рр. «По-перше, ми зрозуміли, що, якщо й далі хочемо жити в цьому суспільстві, то маємо розповідати йому про те, чим займаємося, ділитися з ним своїми знаннями, демонструвати йому, що ми є. По-друге, ми хочемо жити в сучасному, європейському і – головне –

інтелектуальному суспільстві. Іноді думаєш, що краще було б витратити свій вільний час на написання наукових статей, проведення експериментів, підготовку заявок на отримання роботи за кордоном, де за наукову роботу платять і забезпечують обладнанням. Поки що в мені перемагає думка про те, що наука та її популяризація потрібні українському суспільству, що науковий потенціал має принаймні відтворюватися. До нас приходять діти, які отримують нову інформацію, зацікавлюються наукою. Звісно, популяризація науки й освіта не замінюють одна одну. Але популяризація – це такий яскравий прапорець, який привертає увагу до чогось цікавого та важливого, а після просвітницьких заходів спонукає шукати додаткову інформацію, а можливо, й до вибору науки як фаху, що дає змогу пізнавати світ і отримувати від цього задоволення», – говорить О. Болдирев. За його словами, інтенсивність просвітницької роботи в Україні зростає вже п'ять років поспіль. Постійно розширюється й аудиторія, яка відвідує науково-популярні заходи. Позитивну динаміку тут відзначає і К. Семенова-Шелевицька: «Дуже чітко помітно зміни у ставленні суспільства до науки. Нам, наприклад, уже не потрібно довго розповідати, що таке науково-популярний проект. Ніхто не сперечається з тим, що популяризація науки – це добре. Все це неабияк полегшує взаємодію з потенційними партнерами, спонсорами й органами влади. Учасників перших наукових пікніків було п'ять, у тому числі Інститут фізіології [імені О.О. Богомольця НАН України]. Тепер – понад 30. Значно збільшився масштаб. Побільшало науково-популярних заходів, коворкінгів, а також рубрик у друкованій пресі, на радіо й телебаченні. Мати таку рубрику – вже ознака хорошого тону для медіа».

Напівжартома вчені окреслили межі своєї аудиторії «від 6 до 106». І справді – подивитися на демонстрації, послухати лекції, вирушити на екскурсію приходять люди різного віку. Нерідко дорослі й діти залишаються після заходу, щоб додатково поспілкуватися з ученими. Як зазначає О. Болдирев, виклик для науковця тут полягає в тому, щоби спрощеним поясненням наукової проблеми не ввести слухачів в оману, адже зазвичай лектор, демонстратор чи екскурсовод для полегшення розуміння не окреслює всіх нюансів і не посилається на всі відомі йому першоджерела. З іншого боку, шукаючи засобів висловлення своїх думок, він ризикує вдатися до багатослів'я й заплутати аудиторію. «Важливо донести свою думку дуже точно, чітко й коротко, – резюмує О. Болдирев. – Звісно, не всім, хто працює в науці, це вдається, і, звичайно, не варто примушувати всіх учених популяризувати науку. Серед нас є різні люди. І ми теж вчимося на цих [науково-популярних] заходах. Адже навички публічних виступів перед невідповідною аудиторією стають у пригоді й у науковому процесі: наука є сьогодні настільки глибоко спеціалізованою, що навіть дослідникам із суміжних галузей буває важко порозумітися».

Найкраще люди сприймають інформацію від учених-природничників: є можливість ближче роздивитися демонстровані об'єкти й навіть помацати їх руками, самостійно провести елементарні, проте дуже наочні

експерименти. «Важче зробити щось подібне з гуманітарними науками, наприклад, візуалізувати літературу в такий спосіб, аби на фестивалі її можна було представити окремою локацією. Дуже нетривіальна задача. Тому в нас були певні сумніви, – згадує К. Семенова-Шелевицька – А потім ми побачили, який натовп зібрали навколо себе літературознавці [з Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України]. Вони підготували дуже цікаві демонстрації, наприклад, зробили літературну мапу Києва: гість наукових пікніків міг сказати, на якій вулиці мешкає, а вчені розповідали йому, хто з відомих письменників жив неподалік. Так науковці зацікавили всіх, хто тоді проходив повз Парк [імені Тараса] Шевченка й зчинили справжній ажіотаж». На перший погляд, досить непросто популяризувати знання з такої абстрактної галузі, як математика. Однак і тут організатори й учасники заходів не розгубилися: зазвичай вони представляють аудиторії математичні фокуси, пропонують розрізати паперову стрічку Мебіуса й подивитися, що з того вийде, навчають основ теорії ймовірності.

О. Болдирев розповів, що загалом у доробку Інституту фізіології імені О. О. Богомольця НАН України є результати світового рівня. Серед давніших із них – наприклад, відкриття кальцієвих іонних каналів. А нині триває вивчення фізіології болю, зокрема з'ясування механізмів його виникнення й пошук можливостей усунення хронічного болю, котрий значно погіршує якість життя. Досліджуються також білки, що впливають на передачу електронних сигналів між клітинами. Розроблюються нові генетичні препарати для зниження тиску у випадку артеріальної гіпертензії. Проте головним напрямом діяльності Інституту як академічної наукової установи є здійснення фундаментальних досліджень для отримання якомога повнішого уявлення про функціонування живого організму. Сам О. Болдирев займається експериментальним дослідженням взаємодії між клітинами живого організму. Свідченням важливості роботи, яку виконують учені Інституту фізіології імені О. О. Богомольця НАН України, та її визнання науковим співтовариством, у тому числі міжнародним, є численні наукові публікації у зарубіжних рецензованих фахових виданнях.

При цьому слід пам'ятати, що базовий принцип спілкування між науковцями – це довіра, говорить О. Болдирев. Науковий журнал, який приймає до публікування статтю з результатами того чи іншого дослідження, має можливість лише виявити помилки в аналізі даних, звернутися до авторів із проханням надати додаткові дані, ілюстрації тощо, але про перевірку експерименту шляхом його відтворення не йдеться. Рецензенти до певної міри довіряють колегам, і підтвердження або спростування отриманих наукових результатів відбудеться вже після появи статті в публічному доступі. Тому вчені, які не займаються імітацією наукової діяльності та не пропагують псевдонаукових теорій, зазвичай вкрай негативно ставляться до академічної недоброчесності, адже вона підважує підвалини співробітництва та ставить під сумнів як репутацію окремих осіб, так і імідж всієї сфери.

На перший погляд, поширення псевдонаукової інформації може не завдавати безпосередньої шкоди суспільству. Однак її відтерміновані й далекосяжні наслідки досить небезпечні: в громадській думці вкорінюється переконаність у тому, що істина – це поняття відносне і кожен (зокрема, й нефахівець, людина без належної компетенції) має право на власну, суб'єктивну думку з того чи іншого питання, навіть якщо наука поки не пропонує свого пояснення або обстоює цілком протилежну позицію. У наш час, який отримав назву «епоха постправди», всі думки переважно висвітлюються як рівноцінні, навіть якщо суперечать науково доведеним твердженням. «Лікування» гомеопатичними засобами, безпідставний страх перед ГМО і вакцинацією, уявлення про «пам'ять» води та «пласку Землю» і все інше, що заперечує наукові факти, може сприйматись як відносно безневинне явище лише до певної міри, наприклад, доки не виходить за межі маргінальних кіл і медіа, що не визначають напрям розвитку суспільства. Коли ж псевдонаука з'являється в публічному просторі (зокрема, на рівні цілком поважних медіа-ресурсів і/або органів влади) з претензією на роль науки, наукова спільнота повинна відповідним чином реагувати, допомагаючи пересічним громадянам відрізнити істину від хибі (свідомої чи ні), і при цьому поширювати об'єктивні знання. Тобто йдеться про два завдання, які слід виконувати паралельно, – здійснювати фактчекінг зі спростуванням хибних тверджень та популяризувати науку. Адже псевдонауковій інформації властиво поширюватися значно швидше й легше, ніж науковій, перетворюючись на досить стійкий міф, як, наприклад, в українському випадку з вакцинацією, низький рівень якої мало не спричинив епідемії кору. «Такого в цивілізованому суспільстві вже бути не повинно», – вважає К. Семенова-Шелевицька (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 29.03).

Перспективні напрями розвитку української науки

У квітневому випуску офіційного видання Європейської організації ядерних досліджень (ЦЕРН) – журналі CERN Courier надруковано статтю про експеримент, проведений на одній з установок Центру – TOTEM (<http://cerncourier.com/cws/article/cern/71278>), де зазначено отримані останнім часом результати вимірювань на Великому адронному колайдері характеристик пружного розсіяння протонів при енергії 13 TeV та пріоритет науковців Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України в інтерпретації цих результатів.

Зокрема, у статті відзначено, що відразу після анонсу результатів експерименту 24 жовтня 2017 р. теоретики Є. Мартинов з ІТФ ім. М. М. Боголюбова НАН України спільно з Б. Ніколеску з Університету Бабеш-Боляї в Румунії на основі теоретичного аналізу зробили висновок (див.[arXiv:1711.03288](https://arxiv.org/abs/1711.03288)), що в спостереженні на TOTEM вперше отримано

експериментальне підтвердження існування «оддерона» – частинки, передбаченої ще на початку 70-х років минулого століття. Ця частинка обумовлює різницю між взаємодією протонів і антипротонів з протонами, що має важливе значення для розуміння природи ядерних взаємодій.

Робота Є. Мартинова і Б. Ніколеску вже опублікована в журналі *Physics Letters* (E. Martynov and B Nicolescu, Did TOTEM experiment discover the Odderon? (2018) *Phys. Lett. B* 778, 414.) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 6.04).

Діяльність науково-дослідних установ

Про історію та сьогодення своєї наукової установи, а також про розвиток астрономічних досліджень у нашій країні й у світі журналістам Інтернет-видання «Вікенд у Києві» розповіли вчені Головної астрономічної обсерваторії (ГАО) НАН України.

Коли засновано обсерваторію та хто виступив ініціатором її створення? Чому ця обсерваторія називається головною? Як вона змінювалася впродовж своєї історії? Які експонати зберігаються в Музеї ГАО НАН України? Чим робота сучасних астрономів відрізняється від того, як працювали дослідники неба в давнину? Яким науковим обладнанням користуються астрономи Академії і що з його допомогою вивчають? Чому астрономам із різних країн ефективніше працюється в команді, а не нарізно? Яку практичну користь мають результати досліджень? Які чинники погіршують якість спостережень на телескопах і чи сприятливий у Києві астроклімат? Що вивчають астрофізика й астрометрія? Чи зміниться активність Сонця у найближчі роки і на що слід очікувати землянам? Наскільки високою є ймовірність існування життя на вже відомих людству екзопланетах (планетах біля інших зір)?

На ці й інші запитання відповіли вчені ГАО НАН України – співробітник лабораторії методологічного та інформаційного забезпечення освіти і науки астрономічної кандидат фізико-математичних наук Г. Ковальчук, науковий співробітник лабораторії швидкоплинних процесів у зірках І. Верлюк, завідувач лабораторії методологічного та інформаційного забезпечення освіти і науки астрономічної І. Крячко, старший науковий співробітник відділу фізики Сонця кандидат фізико-математичних наук С. Осіпов і науковий співробітник відділу фізики субзоряних та планетних систем Ю. Кузнецова.

Відповіді дізнавайтесь з публікації за посиланням: <http://project.weekend.today/mao> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 4.04).

Кадрова політика НАН України

Про те, в якому стані перебуває вітчизняна наукова сфера, як спинити «відплив мізків» за кордон і стимулювати розвиток інноваційної системи, в інтерв'ю «Національному промислового порталові» розповів старший науковий співробітник відділу фізичної електроніки Інституту фізики НАН України кандидат фізико-математичних наук А. Сененко.

«Нині ми опинилися в ситуації, що, навіть якщо держава завтра почне вкладати у науку великі кошти – ситуацію дуже важко буде виправити. Старше покоління йде в небуття, а поневірена молодь вже зараз прямує туди, де більше можливостей. Ми на повен зріст відчуємо брак людей. У подібній ситуації опинилися свого часу Південна Корея, Сінгапур, Саудівська Аравія», – говорить молодий учений. «Відплив мізків» з України значно посилюється навіть попри те, що в багатьох країнах світу існує жорстка конкуренція між науковцями і досягти успіху там досить непросто. «Загалом, ми вже перебуваємо на стадії, коли питання не стільки та не лише у тому, щоб припинити відтік науковців за кордон. Питання у тому, як їх заохотити повертатися сюди. На мою думку, без реєміграції вже не обійтись», – вважає А. Сененко. Щоб зупинити деградацію вітчизняної наукової сфери та заохотити вчених, котрі виїхали, повернутися на Батьківщину, потрібно, як він стверджує, збільшити базове (тобто бюджетне) фінансування науки й створити прозору систему грантового, а також запровадити спеціальні державні програми підтримки науки й учених: «...якщо ми доведемо фінансування науки до 1,7% ВВП, якщо ми підвищимо забезпечення науковців, років через десять ми вийдемо на прийнятний, нижче середнього, європейський рівень. Ми бачимо це по армії, адже через 25 років після розвалу, її стан за 3 роки значно покращився. Звісно, напрями порівнювати не можна, але нормальне фінансування, компетентне керівництво та час – роблять дива. Песимістичний сценарій – вся розумна молодь поїде від нас за пару років. Якщо раніше з України виїздили кандидати наук зі ступенем і певними напрацюваннями, тепер виїжджають бакалаври, шукають собі перспективи за кордоном. Зараз навіть талановиті школярі шукають можливість навчання за кордоном. Ми маємо всі шанси перетворитися в аграрну наддержаву у найгіршому сенсі цього слова. Але навіть аграрній наддержаві потрібні інновації! Ми могли б стати першими у світі з нашими агропромисловими потужностями. Та поки вперто намагаємося просто обмінювати картоплю на айфони».

Якщо ж Україна дійсно прагне створити інноваційну економіку, то без розвитку наукових досліджень не обійтись, підкреслює А. Сененко: «...прагнення неймовірних інновацій має стимулювати інвестиції саме в «велику науку», а наука – породжувати ґрунт для неймовірних інновацій. На мою думку, і те, і інше – немислимі речі одне без одного. Якщо у нас не буде інновацій та їх впровадження, фундаментальна наука лишається потрібною

лише для підтримки національної гордості та певного культурного рівня. Або для експорту мізків та підтримки інновацій інших країн».

Чому без науки Україна не зможе існувати як повноцінна держава? Які зміни потрібні для створення сприятливого інноваційного клімату у нашій країні? Як вітчизняні вчені скорочують дистанцію між собою та суспільством, інформуючи його про результати своєї діяльності? Про це й інше читайте за посиланням: <http://uprom.info/blogs/ekspertna-dumka/nauka-chi-innovatsiyi-shho-poperedu/> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 4.04).

Здобутки української археології

Про археологічні дослідження легендарного літописного Іскоростеня, які проводяться вченими Академії на території сучасного Коростеня Житомирської області, науково-популярному ресурсі Sciences.in.UA розповіла лаборант Житомирської археологічної експедиції Інституту археології НАН України А. Петраускене.

Перша писемна згадка про давній Іскоростень датується 945 р. – про нього в «Повісті врем'яних літ» написав Нестор-літописець. На той час місто було адміністративним центром земель, які населяло слов'янське плем'я древлян. Літопис розповідає, що того року древляни вбили київського князя Ігоря – через перевищення ним щорічної норми збору данини, – і вдова Ігоря княгиня Ольга жорстоко їм за це помстилася, спорядивши до Іскоростеня цілу каральну експедицію. Одне з надісланих до неї древлянських посольств Ольга наказала спалити в лазні, друге – поховати живцем, третє – посікти мечами. Протягом року її військо тримало місто в облозі, а потім княгиня відмовилася від древлянської данини, а замість неї звеліла з кожного двору взяти трьох горобців і трьох голубів, причепити їм до лапок трути і, коли западе темрява, підпалити й відпустити. Ясна річ, птахи повернулися додому та спричинили велику пожежу, котра досить швидко знищила місто. Частина тих древлян, що вижили, вбили Ольжині дружинники, решту – обклали непосильною даниною. Крім того, княгиня провела своєрідну адміністративну реформу, позбавивши древлян автономії та підпорядкувавши їхню територію безпосередньо київському престолові.

Після пожежі місто стрімко занепало і перебувало в цьому сталі досить довго. Літописи про нього надалі мовчать. Поодинокі згадки траплялися лише за литовсько-польської доби: в XVI ст. здійснювався огляд укріплень Овруцького повіту, до якого належало й маленьке провінційне містечко Іскорость – центр однойменної волості. Там мешкали «четверо бояр і троє людей попа іскоростенського». Вже за часів Російської імперії цей населений пункт став центром Заужської волості Овруцького повіту Волинської губернії. Проте кардинальні зміни чекали на нього на початку XX ст., коли з

Києва до Ковеля проклали залізничні шляхи, і тепер уже Коростень перетворився на важливий транспортний вузол, котрим лишається й досі.

«В історії Коростеня чимало білих плям, чимало не відомого нам. Зрозуміти, що за цим стоїть, у тому числі й те, як виникло це місто, а також з'ясувати багато питань його давньої історії покликана археологія», – говорить А. Петраускене. За її словами, археологічні дослідження на цих теренах у другій половині ХІХ ст. розпочав професор Київського університету імені Святого Володимира В. Антонович. Він, зокрема, вивчав кургану групу й городище та вніс усі ці пам'ятки до своєї фундаментальної праці «Археологічна карта Волинської губернії», котра становить інтерес і для сучасних науковців. Після нього роботи в місцевості проводив відомий археолог-аматор барон Штерн, який досліджував ті ж об'єкти і склав план городища. Проте наймасштабніші дослідження (а саме – розкопки на 20 курганах) у Коростені здійснив 1911 р. В. Хвойка – на запрошення очільника Імператорської археологічної комісії графа Бобринського та за кошти цієї комісії. Припинені через буремні революційні події, археологічні дослідження літописного Іскоростеня поновилися лише в 1920-х роках. Так, було створено Коростенський окружний краєзнавчий музей, директором якого став досить відомий на той час науковець і педагог Ф. Козубовський. Разом зі своїм учителем С. Гамченком він вивчав курганні старожитності. Проте особливу увагу дослідники звернули на городище, розташоване на іншому березі річки Уж. Цю територію було відведено під створення кар'єру, в якому видобували високоякісний щебінь для будівництва укріп району міста. В межах городища науковці виявили невеликий останець і залишки оборонних споруд. Як довели подальші дослідження, саме це городище співвідноситься з літописним Іскоростенем. Однак продовжити розкопки Ф. Козубовському не судилося – у 1930-х роках він зазнав репресій і закінчив свій життєвий шлях у психіатричній лікарні. І упродовж близько 60 років дослідження в Коростені не здійснювалися. Утім, попри те, що кар'єр досить довго й успішно працював, до нашого часу деякі залишки виявленого в 1930-і роки городища збереглися. А на початку 1990-х років там почала діяти експедиція Інституту археології НАН України, котра згодом отримала назву Житомирської археологічної експедиції. Вчені, зокрема, дослідили оборонні споруди – зокрема, рів, аскар, берму, – а також неукріплене селище навколо них. Під час робіт було виявлено чимало знахідок, серед яких – і рештки оборонців міста. Результати досліджень дають підстави стверджувати, що Іскоростень виник, найімовірніше, у VIII ст., а в середині Х ст. усі його комплекси припинили існування внаслідок великої пожежі, що й співвідноситься з літописною історією про спалення міста княгинею Ольгою. Водночас на чимало запитань археологи все ще не отримали відповідей, тому дослідження тривають – за підтримки Коростенської міської ради (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 2.04*).

Експедицію сховищем із археологічними знахідками, виявленими на Житомирщині останніми роками, для науково-популярного ресурсу Sciences.in.UA провів керівник Житомирської археологічної експедиції Інституту археології НАН України, старший науковий співробітник відділу давньоруської археології цього інституту кандидат історичних наук А. Петраускас.

У сховищі тимчасово зберігаються артефакти, знайдені учасниками експедиції під час нещодавніх розкопок, – кераміка, прикраси, зброя, а також кістки. Всі вони походять із території Житомирського замку XIV ст., котрий пов'язується з першими письмовими згадками про місто.

Загалом археологічні дослідження в Житомирі тривають понад століття, проте діяльність Житомирської археологічної експедиції Інституту археології НАН України прикметна тим, що зосереджена, серед іншого, на вивченні центральної частини міста, що раніше вважалася неперспективною з наукової точки зору. Культурні шари, котрі вона містить, збереглися досить добре, і сягають близько 4 м (хронологічно це відповідає VIII ст.). Великого значення вчені надають і знахідкам литовської доби (XIV ст.), про яку поки знають небагато.

Про те, які особливості життя міста в давнину археологам уже вдалося встановити і що їм іще тільки належить з'ясувати, а також про цікаві й навіть небезпечні історії, котрими нерідко супроводжується польова робота, дізнавайтеся в репортажі за посиланням: <http://www.sciences.in.ua/?p=111> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 4.04).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Про весняне спалювання трави як вияв екологічного дикунства українській media-платформі Idealist.media розповіла молодший науковий співробітник відділу моніторингу та охорони тваринного світу Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України кандидат біологічних наук Є. Яніш.

Однією з поширених у нашій країні весняних традицій є випалювання рослинності. Вчені припускають, що цей атавізм сягає своїм корінням доби примітивного первісного землеробства. За наших же часів підсічно-вогневе землеробство використовується лише мешканцями Папуа – Нової Гвінеї та племенами Центральної Африки.

«Те, що колись було раціональним, доцільним і корисним для людини та суспільства, сьогодні може завдавати шкоди. А люди продовжують сліпо повторювати дії, до яких вдавалися їхні далекі предки», – говорить Є. Яніш і пояснює, що в минулорічній траві можуть ховатися тварини, які неминуче загинуть у пожежі. «Це багато амфібій, котрі вийшли із зимової сплячки, багато комах. І, звичайно, пташенята й дитинчата ссавців. У них дуже

розвинений рефлекс зачаювання, тобто в разі небезпеки навіть ті особини, які могли б урятуватися втечею, не роблять цього. Вони присідають на лапках і сподіваються в такий спосіб перечекати небезпеку, доки не повернуться батьки».

На завершення вчена закликала до відповідального природокористування. «Українці, як правило, намагаються дати лад усьому, що мають. Але на своїй землі потрібно бути справді добрим господарем, а не поводитись, як загарбник, який залишає по собі згарище».

Відеозапис дивіться за посиланням:
<https://www.facebook.com/idealistmedia/videos/1991081237820762/>
(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 29.03).

Наука і влада

21 березня 2018 р. у Верховній Раді України відбулися слухання «Національна інноваційна система України: стан та законодавче забезпечення розвитку», учасниками яких стали, у тому числі, понад 20 учених Національної академії наук України. Ініціатором заходу виступив Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Слухання проводилися з метою широкого громадського обговорення стану та стратегічних напрямів інноваційного розвитку України, законодавчого забезпечення формування національної інноваційної системи, визначення ключових завдань органів державної влади, місцевого самоврядування та громадянського суспільства щодо забезпечення ефективної реалізації поставлених завдань.

Предметом обговорення стали нагальні проблеми довгострокового програмування розвитку національної економіки, скоординованої діяльності органів державної влади та їхньої спрямованості на інноваційний розвиток країни; механізмів реалізації пріоритетів інноваційної діяльності і пріоритетів розвитку науки й техніки; формування інноваційної інфраструктури та застосування механізмів державного впливу (фінансових, кредитних, податкових тощо) для досягнення інноваційних пріоритетів; підвищення рівня наукових досліджень і підготовки професійних кадрів для конкурентної економіки; формування ринку інтелектуальної власності й інноваційної культури суспільства.

Участь у парламентських слуханнях узяли народні депутати України, урядовці, представники Адміністрації Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, керівники та представники місцевих органів державної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, Національної академії наук України та національних галузевих академій наук, національних університетів, працівники наукових установ, навчальних закладів різного рівня, представники професійних спілок та асоціацій

науковців і освітян, бізнесу, громадських організацій та засобів масової інформації.

Організатори заходу переконані, що його проведення посприє визначенню основних завдань і засобів формування сучасної національної інноваційної системи на шляху законодавчого закріплення питань становлення висококонкурентної, розвиненої економіки держави, формування відповідної культури й освіченості громадян, їхньої інтеграції до світової системи цінностей.

З першою доповіддю в межах парламентських слухань виступив перший віце-прем'єр-міністр, міністр економічного розвитку і торгівлі України С. Кубів. Він наголосив, що тема зібрання є надзвичайно важливою, оскільки йдеться про модернізацію вітчизняної промисловості, задоволення потреб економіки та, врешті-решт, про національну безпеку. На думку урядовця, відсутність стратегії та виразних пріоритетів для розвитку інновацій зруйнували українську систему наукових досліджень, орієнтованих на подальшу реалізацію у виробництві й промисловості. Вирішити зазначену проблему здатне створення інноваційної екосистеми завдяки співпраці науки, бізнесу та влади. Це потребує, зокрема, внесення змін до чинного українського законодавства, яке, за словами С. Кубіва, є наразі надзвичайно ворожим до інновацій. «Саме тут і зараз ми маємо закласти основу для змін, яких давно очікують суспільство, міжнародна спільнота, а головне – українські винахідники», – наголосив міністр і зауважив, що український інтелект має розвивати українську економіку, створювати максимальну додану вартість, приносячи дохід і винахідникам, і державі.

Міністр освіти і науки України Л. Гриневич зазначила, що саме інновації визначають рівень конкурентоздатності держави, а також слугують засобом забезпечення її безпеки та суверенітету. За словами доповідачки, впродовж останніх років місце нашої країни в рейтингу за глобальним індексом інновацій підвищується. Проте Україна має великий потенціал, аби й надалі поліпшувати свої позиції. «Кожен громадянин зацікавлений у зростанні економіки, ВВП. І саме активізація інноваційної діяльності визначається різноманітними експертами й рейтингами як найбільший потенціал України для реального зростання ВВП і нашого виходу зі стану сировинної економіки до країни, яка здатна експортувати продукти й технології», – наголосила міністр і виокремила пріоритетні галузі, інновації в яких зможуть допомогти здійснити необхідний прорив, а саме: агропромисловий комплекс, житлово-комунальне господарство, машинобудування, транспорт, курортно-рекреаційна сфера і туризм, переробна промисловість. Аби забезпечити масштабний позитивний ефект, процеси управління та творення інновацій мають бути неперервними. Потрібно також зменшити зарегульованість цієї сфери, ухваливши відповідні законодавчі зміни, а також створити умови для полегшення та пришвидшення перетворення наукових результатів на конкретні технологічні рішення та прототипи для виробництва. Вищі навчальні заклади та наукові

установи мають стати центрами інноваційності, – вважає Л. Гриневич. «Для того, щоб реалізувались інновації, нам потрібна синергія зусиль. А позитивні практики в Україні вже є», – підкреслила вона.

Співдоповідь від Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти виголосили заступник голови комітету, голова підкомітету з питань інноваційної діяльності та інтелектуальної власності, народний депутат України О. Скрипник і перший заступник голови комітету, народний депутат України О. Співаковський.

«Головний меседж мого виступу: до розвитку інновацій необхідно підходити системно. Немає тих елементів, на які не потрібно зважати», – зазначив О. Скрипник. Він привернув увагу до того, що існує чимало прикладів українських наукових винаходів, котрі так і не стали інноваціями, оскільки не було високотехнологічного бізнесу, якому ці розробки були б потрібні. Нині до сфер, в яких в Україні реалізується найбільше інноваційних рішень, належать інформаційні технології, сільське господарство та військово-промисловий комплекс. О. Скрипник наголосив на важливості стимулювання перетворення наукових розробок на інноваційний продукт і створення центрів інноваційності в українських університетах. На його думку, слід передбачити всі елементи інноваційної екосистеми, весь шлях від ідеї до інновації, до виходу кінцевого продукту на ринок. Позитивний досвід Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» зі створення власної інноваційної системи має поширюватися, – переконаний О. Скрипник. Крім того, він зауважив, що інноваційний розвиток потребує зовнішніх інвестицій, функціонування фондів фінансування. Загалом систему державного управління в цій сфері мають скласти Рада з розвитку інновацій, Офіс з розвитку інновацій та Фонд підтримки інновацій. Створення останніх двох інституцій нині очікується.

«Ядром, центром інноваційної економіки є, безперечно, людина. Її соціалізація та капіталізація починається ще в школі. Але університет у плані капіталізації є унікальним майданчиком», – зазначив О. Співаковський. Вищі навчальні заклади мають стати місцем, де українська талановита молодь затримуватиметься. Для цього їм потрібно законодавчо надати можливості формувати власні інноваційні системи і працювати як елементам фундаменту національної інноваційної економіки.

Національну академію наук України під час слухань представили з виступами завідувач відділу інноваційної політики, економіки та організації високих технологій Інституту економіки та прогнозування НАН України, член Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій член-кореспондент НАН України І. Єгоров і заступник директора Інституту фізіології рослин і генетики НАН України доктор сільськогосподарських наук, професор М. Гаврилюк.

Особливу увагу І. Єгоров звернув у своєму виступі, зокрема, на проведення моніторингу інноваційної діяльності в нашій державі. За його словами, основним інструментом порівняння України з європейськими

країнами слід вважати Європейське табло інноваційного розвитку, яке базується на об'єктивних показниках, а не на точці зору окремих людей – на відміну, наприклад, від інноваційного індексу. Як повідомив І. Єгоров, українські фахівці домовилися з колегами із Економічної комісії ООН для Європи про розроблення спеціального інструментарію, призначеного для оцінювання інноваційної діяльності у країнах Східного партнерства. Щоб ця робота стала можливою й успішною, її мають підтримати українські парламент і уряд. Крім того, доповідач зазначив, що наша країна має у розпорядженні досить цікаві документи щодо оцінювання інноваційної діяльності, розроблені зарубіжними фахівцями у 2011, 2013 і 2017 р. Ідеться про роботи, підготовані Європейською комісією, Економічною комісією ООН для Європи. Один з останніх таких документів, підготований Світовим банком, описує інноваційну систему України. «Гадаю, спираючись навіть на ці документи, ми можемо критично поглянути на свої недоліки й переваги», – підкреслив І. Єгоров. На завершення свого виступу він зауважив, що науковці готові надавати рекомендації органам влади, щоби для апробації в Україні вибрати з масиву зарубіжних нормативно-правових актів зі сприяння інноваційній діяльності ті, які найадекватніше відповідають вітчизняним реаліям.

«Питання розбудови інноваційної системи для розвитку національної економіки є надзвичайно актуальним і пріоритетним завданням практично для всіх учасників ринку інноваційної економіки», – цими словами розпочав свій виступ М. Гаврилюк. На його думку, чинні українські нормативно-правові акти, які покликані регулювати інноваційний процес, роблять це недостатньо добре. «За даними Держстату України, наукоємність ВВП України склала лише 0,6% – проти 2,4% у 1991 році. Витрати на забезпечення ефективної наукової роботи одного вченого у світі становлять \$ 190 тис., в Україні ж – лише \$ 9,3 тис., або 4,9% світового рівня. Тому ми маємо багато над чим працювати», – зазначив М. Гаврилюк. Він також додав, що інновації забезпечують підвищення ефективності виробничої і комерційної діяльності, а інвестиції можуть бути залучені тільки в ефективне виробництво: «Таким чином, інновації відкривають шлях інвестиціям. Цю філософію часу зрозуміли вчені нашого Інституту, і вони докладають багато зусиль для її реалізації». Пріоритетним напрямом досліджень, здійснюваних в Інституті фізіології рослин і генетики НАН України під керівництвом Героя України академіка В. Моргуна, є генетичне поліпшення хлібних злаків – основних продовольчих культур, таких як озима пшениця та кукурудза. «Забезпечення людства продуктами харчування – це світова проблема, що потребує глобальних рішень, – наголосив доповідач. – Вчені нашого Інституту за останні 35–40 років створили, зареєстрували та передали у виробництво близько 150 сортів і гібридів різних сільськогосподарських культур. Щорічно в Україні лише сортами озимої пшениці селекції нашого Інституту засівається 30–32% площ посіву цієї культури, а це – 2 млн га. Майже 500 тис. га засівається за кордоном. Валове

виробництво продовольчого зерна озимої пшениці, вирощеного з сортів селекції Інституту фізіології рослин і генетики НАН України, щороку сягає 8–8,5 млн т, що майже вдвічі перевищує потребу в продовольчому зерні. На мою думку, це – вагомий внесок у забезпечення продовольчої безпеки нашої держави. Запропоновані сорти створено з використанням найсучасніших досягнень молекулярної генетики та біотехнології, тому вони є високопродуктивними і цілком конкурентоспроможними на світовому ринку, оскільки мають високу якість зерна та стійкі до стресових чинників довкілля».

Парламентські слухання було підсумовано в прикінцевих виступах С. Кубіва, Л. Гриневич і О. Скрипника.

За результатами слухань ухвалено рішення про те, що пропозиції, висловлені під час обговорення, буде розглянуто, узагальнено і враховано при доопрацюванні проекту рекомендацій та їхнього розгляду на засіданні Верховної Ради України (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 29.03).

2 квітня 2018 р. відбулася зустріч президента Національної академії наук України академіка Б. Є. Патона з першим віце-прем'єр-міністром України, міністром економічного розвитку і торгівлі України С. І. Кубівим.

Під час зустрічі було розглянуто питання, що стосуються: плану реалізації завдань, передбачених Угодою про співпрацю між Національною академією наук України і Міністерством економічного розвитку і торгівлі України; збільшення обсягів фінансування НАН України у 2018 р. (для забезпечення режиму повної зайнятості працівників установ); підвищення посадових окладів працівників НАН України починаючи з 2019 р.; відзначення 100-річчя Академії та інші питання.

Національна академія наук України, зокрема, звернулася до Кабінету Міністрів України з обґрунтованими пропозиціями щодо необхідності збільшення обсягів видатків Академії із загального фонду Державного бюджету України у 2018 р. на майже 400,0 млн грн для забезпечення виплати працівникам заробітної плати в режимі повної зайнятості згідно з чинним законодавством.

НАН України також звернулася до уряду з проханням підвищити посадові оклади працівників Академії починаючи з 2019 р. та при підготовці проекту Державного бюджету України на 2019 р. передбачити на це необхідні кошти.

При цьому наголошувалося, що відповідно до п. 2 ст. 36 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» «Держава гарантує встановлення ставок (окладів) науковим працівникам державних наукових установ (вищих навчальних закладів), виходячи з розрахунку посадового

окладу молодшого наукового співробітника на рівні не нижче подвійної середньої заробітної плати у промисловості в цілому по Україні».

Водночас посадовий оклад молодшого наукового співробітника в бюджетних наукових установах НАН України у 2018 р., встановлений згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2001 р. № 74 (зі змінами) «Про умови оплати праці працівників бюджетних науково-дослідних установ і організацій та інших наукових установ Національної академії наук України», майже на 40 % менший за минулорічну середню заробітну плату в промисловості (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>) – 2018. – 4.04*).

До 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Вивчення і збереження інформації партійних засобів масової комунікації (преса 1991–2002 рр.) у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського

У демократичному суспільстві інформація має важливе значення й дає можливість громадянам бути обізнаними щодо подій, активніше брати участь у суспільних процесах. Інтелектуальна потреба отримання нових знань як один з механізмів, що зумовлюють існування й подальший розвиток суспільства, задовольняється в сучасному суспільстві головним чином за допомогою засобів масової комунікації (далі – ЗМК), друкованих і електронних.

Серед науковців, зокрема політологів, загально визнаною в наш час є думка про тісний взаємозв'язок інформації і влади. У тому числі й політичної. Засоби масової комунікації, зокрема й політичних партій, сьогодні відіграють особливу роль у розвитку інформаційного суспільства. Вони формують громадську думку, що робить їх зручним механізмом для впровадження у свідомість населення України ідей, пропонованих політичними партіями. Традиційні функції ЗМК набувають у цьому контексті додаткової специфіки, що обумовлює необхідність підняття на новий рівень утвердження цінностей громадянського суспільства та свободи слова; усвідомлення населенням необхідності й бажаності змін, що пов'язані з переходом України до інформаційної стадії розвитку, психологічну готовність до активної участі в цих змінах; формування в суспільстві свідомості політичного та культурного плюралізму; удосконалення системи демократії і плюралізму думок; інформаційне представлення позицій політичних партій та окремих громадян.

Масова комунікація в такому трактуванні, як її розуміють сьогодні, з'явилася порівняно нещодавно, але за дуже короткий час вона набула такого поширення в усіх галузях людського буття, що нині практично неможливо

увияти собі існування суспільства без інформації й засобів її масового поширення, які постійно вдосконалюються у бік оперативності та зручності.

На початковому етапі становлення незалежності України значну роль у поширенні інформації відіграла преса, зокрема й партійна. У ХХІ ст. на перший план вийшли електронні ЗМК, але інформація друкованих видань, яка зберігається в архівах і бібліотеках, має важливе значення як історичне джерело. Завдяки кропіткій праці працівників бібліотек дослідники мають можливість користуватися джерельною базою, яка сформована у фондах відповідних закладів.

Вивченню та збереженню інформації засобів масової комунікації присвячено багато праць. Проте безпосередньо партійним виданням значно менше. Переважно проблема розглядається в контексті інших ЗМІ. Серед праць, присвячених партійним ЗМК, привертають увагу роботи Ю. Фінклера, А. Білецької, П. Шевченка, П. Антоненко, В. Яблонського.

У Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ) дослідники також працюють над проблемами з вивчення і збереження періодичних видань, вивчаються сучасні засоби комунікації. Зокрема, співробітниками відділу газетних фондів підготовлено наукові праці з актуальних питань збереження і використання газетних фондів та впровадження інноваційних технологій у відділі газетних фондів НБУВ.

У працях, які підготували Т. Борисенко, О. Заварзіна, Н. Самохіна, О. Вакульчук, О. Залізнюк, О. Лук'янчук, О. Обертас, О. Проценко, В. Довгич, С. Костилева, Р. Турій, Ю. Фінклер, С. Дригайло та ін., наголошується на важливості формування і збереження газетних фондів та надання інформаційних послуг користувачам газетного фонду. Аналізуються основні етапи історії відділу газетних фондів НБУВ, структура, зміст і динаміка інформаційних потреб читачів у газетних фондах та особливості інформаційно-комунікаційної діяльності, спрямованої на задоволення цих потреб.

Історичні аспекти формування газетних фондів і форми обслуговування читачів фахівцями цих фондів мають свою специфіку в різні етапи існування нашої держави. До 1991 р. домінували ідеологічні аспекти у складі фондів і в засобах задоволення потреб читачів, але вже у 90-х роках ХХ ст. – поч. ХХІ ст. відбуваються докорінні зміни в інформаційному просторі, змісті та складі газетних ресурсів.

При цьому слід відзначити «особливу роль бібліотек, що визначена їхнім традиційно значним впливом у справі масового інформування населення, здатністю забезпечити доступ до сучасних інформаційних ресурсів практично всім верствам населення; наявністю серйозної організаційної структури та матеріальної бази; залученням інформаційно-аналітичних центрів бібліотек до надання допомоги різним соціальним і державним інститутам у високопродуктивному використанні інформації» [1, с. 148–149].

Отже, метою пропонованої статті є розгляд особливостей вивчення і

збереження інформації партійних газет у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського за період 1991–2002 рр.

У 90-х роках ХХ ст. преса була одним з визначальних чинників формування громадської думки, а відтак важливим чинником влади. Це чудово розуміли лідери різних політичних партій і приклали максимум зусиль для створення своїх партійних видань. Преса політичних партій, як і всі інші ЗМК в Україні, зазнала складного процесу розбудови, тому її діяльність у період виборчих кампаній, що відбулися, потребує детального вивчення. Це дасть можливість визначити ступінь «демократизації» та політичної структурованості сучасного українського суспільства, з одного боку, та об'єктивно оцінити ступінь розвитку безпосередньо друкованих видань у державі – з другого.

Становлення багатопартійності, поступова ліквідація монополії КПРС на владу стало позитивною основою для затвердження 12 червня 1990 р. Закону СРСР «Про друк та інші засоби масової інформації». Це посприяло появі нових друкованих ЗМІ, і впродовж 1990 р. їхня кількість зросла втричі порівняно з 1989 р. [3, с. 42].

У січні 1990 р. Українська Гельсінська спілка розпочала видання газети «Центральна Рада», а в лютому цього ж року громадсько-політична організація «Народний рух України за перебудову» (НРУ) (з 1993 р. – політична партія) розпочала видавати «Народну газету». Ще одна газета НРУ «Вільне слово» вже мала наклад до 20 тис. пр. У квітні 1990 р. побачив світ друкований орган Української екологічної асоціації «Зелений світ» (з вересня 1990 р. – Партія зелених). У цьому ж році почалося видання газет «За незалежність» (орган Української республіканської партії, Івано-Франківськ), «Альтернатива» (незалежна газета неформальних організацій західного Донбасу), «Возрождение» (газета Київського міського товариства єврейської культури), «Самостійна Україна» (орган філії Української народно-демократичної партії, Рівне) та ін. [2, с. 51].

Упродовж 1988–1990 рр. було започатковано понад 300 неурядових видань, разовий наклад яких перевищив півмільйона [6, с. 200].

Після того як було прийнято закон про друк, процес формування нової структури української періодики увійшов до нової, більш дієвої стадії. У формуванні нового типологічного обличчя періодики України 1990 р. став вирішальним, адже саме з цього часу в мережі друкованих ЗМК УРСР стали виразно проявлятися такі основні тенденції, як легалізація вчорашніх видань «неформальних організацій», створення нових, різних за типологічним обличчям органів друку й розмежування видань «подвійного порядкування». Також більш чітко означилися республіканські владні структурні підрозділи, на які було покладено завдання координувати життєдіяльність ЗМК. Постановою Верховної Ради УРСР від 28 червня 1990 р. було створено постійну Комісію з питань гласності й засобів масової інформації (головою був народний депутат С. Правденко) [5, с. 200].

Як зазначає С. Костишева, у 1990 р. в УРСР видавалося 1 тис. 810

найменувань різних газет з річним накладом 4 682 562 тис. пр., а також 185 назв журналів, збірників і бюлетенів з річним тиражем 165 706,0 тис. пр. Багато з цих видань з 1990 р. почали змінювати свій зміст і структуру. Деякі партійні та комсомольські видання, які формально не змінили засновника, фактично стали перетворюватися на опозиційні (газети «Комсомольское знамя», «Молодь України») [3, с. 46].

Улітку 1991 р. після прийняття Акта проголошення Незалежності України (документ, ухвалений позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 р.) ситуація кардинально змінилася й активізувався процес становлення незалежних засобів масової інформації. Після заборони Комуністичної партії України впродовж короткого часу мережа компартійних друкованих видань фактично припинила своє існування. Так само була зламана побудована впродовж десятиліть система повного підпорядкування преси КПУ. Як наслідок структурне й типологічне обличчя української преси стало змінюватися. Ці процеси відбувалися болісно і спонтанно. Компартійне керівництво намагалося зберегти свої ідеологічні та організаційні засади в суспільстві. Тому подальший розвиток ЗМК України потребував копіткої праці в напрямі визначення організаційних засад, принципів роботи, підтримки й розширення матеріально-технічної бази видавництва тощо. По суті, розпочався етап розбудови якісно нового національного інформаційного простору незалежної України.

Новостворені політичні сили започаткували ряд партійних видань, які були покликані донести до читача основні засади політичної діяльності цих партій. Партійна преса мала свою особливість: вона менш залежна від бізнесу й не стала рупором тих, хто платить більше. Натомість вона залежна від партії та партійних вождів.

Партійні видання, виконуючи свій обов'язок (інформуючи читачів про актуальні політичні події й коментуючи інші факти з політичного життя), дають у цьому випадку емпіричний матеріал політичним партіям для аналізу їхніх дій, для співставлення форм і методів їхньої роботи з методами та формами діяльності інших політичних партій, рухів і організацій, тобто для коригування курсу й уточнення конкретних завдань. У цьому випадку об'єктом інформації є виступи публіцистів і дописувачів, а суб'єктом інформації, її споживачем – політичні організації в особі своїх теоретиків, аналітиків та стратегів.

У 1991 р. активізували діяльність усі політичні сили й намагалися за допомогою ЗМК залучити на свою сторону якомога більше громадян. Значно зросла видавнича діяльність – в Україні було видано близько 80 партійних газет, без урахування комуністичних (до заборони КПУ). Проте ці газети видавалися рідко, іноді навіть були не зареєстровані, видавалися у формі агітаційних листків. Такі видання майже не потрапляли до бібліотек і стали рідкістю. Якщо звернутися до видань, які зберігаються в НБУВ, то можна зробити висновок, що найкраще в газетному фонді бібліотеки представлені видання громадської організації «Народний рух України за перебудову» – 32

з 80. Причому НРУ мав свої видання майже в усіх регіонах України, але найбільше в Західній Україні.

Українська республіканська партія представлена в НБУВ 18 виданнями. Крім того, НРУ й УРП видавали кілька газет спільно.

Інші політичні сили мали значно менше видань. На сторінках партійних газет повідомлялося про стан справ на сьогодні, про плани організації і, що важливо, про діяльність організації в регіонах – обласних центрах, у районах, містах і селах.

Проте повної картини про діяльність цих організацій отримати неможливо з кількох причин: події висвітлювалися залежно від бачення лідерів партії, а головне – відсутня послідовність у висвітленні подій. Ці газети рідко надходили до фондів бібліотеки. Переважна більшість газет представлена лише кількома примірниками, і часто протягом року вони припиняли своє існування або не надавали чергові номери для користування в бібліотеку.

Імовірно, фінансові труднощі спонукали до закриття багатьох газет. Тому не дивно, що уже в 1992 р. кількість партійних газет, що надходили до НБУВ, скоротилася до 39. Причому лише 18 назв газет збереглися з 1991 р., усі інші видання започатковані в 1992 р. Серед газет, які продовжили видаватися, можна відзначити газету «Віче» Житомирської крайової організації Народного руху України; «Голос Таврії» Херсонської крайової організації НРУ; «Народна воля» Могилів-Подільської крайової організації НРУ. Зберегла ряд видань Українська республіканська партія. Це «За незалежність» (Івано-Франківська обласна організація), «Самостійна Україна» (Київ), «Тернистий шлях» (Тернопіль) і ряд інших видань, які поступалися названим вище періодичністю й тиражем.

У 1993 р., з поверненням на політичну арену КПУ й активізацією інших лівих сил, зросла кількість партійних газет, значну частку яких становили партійні видання лівого спрямування. До НБУВ у 1993 р. надійшло понад 54 найменувань газет. Найбільшу кількість отриманих бібліотекою видань знову становили газети НРУ – 14, УРП – дев'ять, СПУ (Соціалістична партія України) – дев'ять і лише п'ять видань різних комуністичних організацій. Натомість у 1994 р. значно зросла кількість видань Комуністичної партії України – 15, але першість, як і раніше, утримував НРУ – 20 видань. УРП – 10 видань, СПУ – шість, КПУ і СПУ спільно видавали ще три газети. Інші партії видавали лише по кілька газет, і їхня обмежена кількість надходила до бібліотеки. Усього в 1994 р. до фондів бібліотеки надійшло понад 73 видання. Як відомо, у 1994 р. в Україні діяло понад 30 політичних партій. Напередодні виборів 1998 р. їх було вже понад 50. У 2001 р. було зареєстровано 112 політичних партій, і до кінця року їхня кількість зросла. Щоправда, ряд партій увійшли до виборчих блоків, започаткувавши об'єднавчий процес.

Такими ж темпами зростала кількість друкованих видань політичних партій. На початку 1995 р. в Україні було зареєстровано 163 партійні газети,

що видавалися в різних регіонах. Їхніми засновниками були різні партії. Більшість газет зареєстровані в областях і районах – 144, лише 19 зареєстровані як центральні. Проте у фондах НБУВ зберігається трохи більше 100 видань. Саме в 1995 р. відбулися зміни у видавничій діяльності політичних сил, і на перше місце вийшли комуністи, які значно наростили видавництво своїх газет. Лише до фондів НБУВ у цьому році надійшло понад 40 комуністичних газет і кілька газет, започаткованих спільно із СПУ. Другу позицію займав НРУ – 14 газет, УРП – 12, СПУ – п'ять. Інші партії знову обмежилися кількома виданнями.

За інформацією Книжкової палати України ім. І. Федорова, у 1999 р. виходило 209 партійних видань, щоправда, інформація стосується тих газет, які не просто реєструвалися, а й надсилали свої примірники до Книжкової палати. На зберіганні в НБУВ, станом на початок 2002 р., було понад 276 найменувань партійних газет. Усі ці газети зберігаються у фондах бібліотеки, з ними велася і ведеться робота з комплектації, архівування, створення каталогів та опису видань.

Газетні фонди Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського – найбільше в державі за обсягом і унікальне за змістом, науковим та культурним значенням зібрання вітчизняних і зарубіжних часописів. Обсяг фонду – понад 200 тис. річних комплектів газет. Формування зібрання розпочалося в 1919 р. У 1920 р. починають надходити обов'язкові примірники часописів. У 1920-ті роки до фонду надійшла велика партія газет, починають формуватися колекції нелегальних революційних видань і армійської преси періоду громадянських війн. У 1926 р. бібліотеці передають фонди Київського інституту народної освіти, серед яких 115 назв газет. У 1959 р. у комплектуванні фонду стаються великі зміни – відтепер бібліотека отримує обов'язковий примірник лише українських газет, повернуто до Москви обласні видання РСФСР. Із союзних республік колишнього СРСР надходить лише центральна преса (російськомовні видання) шляхом передплати через агентство «Союзпечать». У 1965 р. уряд України приймає рішення про передачу до бібліотеки обов'язкового примірника всіх республіканських видань. З того часу не тільки архівні, а й читацькі фонди комплектуються газетами в повному обсязі.

З 1955 р. бібліотека починає передплачувати газети країн соціалістичного табору, а через 20 років їх нараховується вже близько 50 назв. Наприкінці 1989 р. в Україні з'являються «неформальні видання». Демократична преса України зростала на хвилі політичної боротьби під гаслом незалежності держави. У фонді зберігається значна колекція часописів різних політичних партій, рухів, громадських об'єднань, релігійних конфесій, а також газет, які видавали болгарська, вірменська, грецька, єврейська, кримськотатарська, німецька меншини в Україні. Щодня до фонду надходило близько 2,5 тис. пр. різних газет. Щорічно ж фонд зростав на 4 тис. од. зберігання (комплектів).

Інформацію про газетний фонд читачі можуть отримати через карткові

та друковані каталоги, електронні бази даних і різноманітні картотеки. Співробітники відділу газетних фондів також проводять тематичні виставки і виставки нових надходжень.

Сучасні бібліографічні ресурси формуються з урахуванням розвитку новітніх технологій, створюються електронні каталоги й бази даних на газетні надходження, що, безумовно, допомагає орієнтуватися в сучасній періодиці, оцінити її місце в книжковій і газетній спадщині. Електронні каталоги газет, як правило, розкривають поточні сучасні надходження до бібліотек. Ретроспективні покажчики газет і періодичних видань тісно пов'язані з формуванням електронних ресурсів преси як частини науково-пошукового апарату бібліотек, музеїв, архівів та є складовою національної бібліографії України.

Значних змін набувають і методичні засади створення науководовідкових бібліографічних покажчиків нового покоління, які повністю розкривають зміст і склад часописів, здійснюють науково-аналітичний опис періодичних джерел преси й періодики як джерела з історії преси, супроводжують видання науковим коментарем або цілісним дослідженням.

Але це меншою мірою стосується партійних видань, які належать до «неформальних», і лише останні роки їм приділяється значно більше уваги. Зокрема, у 2001 р. колективом НБУВ було підготовлено і видано довідник під назвою «Неформальна преса в Україні (1988–1991): каталог за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [4].

До цього каталогу увійшли газети різних партій, літературномистецьких об'єднань, товариств, різних релігійних конфесій, молодіжні й гумористичні видання. Відділ газетних фондів НБУВ започаткував колекцію «неформальних видань», до яких увійшли й партійні газети. Значна частина «неформальних» видань не була зареєстрована та мала тираж до 1 тис. пр. по всіх регіонах України.

До каталогу увійшло 776 газет, які наявні у фондах НБУВ, але це видання лише за період 1988–1991 рр. Усі газети поділені за алфавітом і описом за останнім наявним номером мовою оригіналу. Опис складається з основних даних: заголовок, надзаголовок, підзаголовок, назва організації або установи, органом якої є газета, її періодичність, місце видання. Вказано також тираж і прізвище редактора, якщо його подавала газета. Колектив газетних фондів НБУВ готує матеріали до наступного довідника з описом «неформальних» видань періоду незалежності України.

Центральні й обласні газети співробітники вивчали більш досконало, ніж партійну пресу. Ці видання спочатку аналізувалися, відбиралася важлива інформація, співробітники бібліотеки реферували ряд статей, а потім інформація заносилася до бази даних НБУВ. Після цього видання вносилися до каталогу й архівувалися. Преса політичних партій вивчалася оглядово, заносилася інформація до каталогу та архівувалася.

Разом з тим значна частина партійних видань вивчалася співробітниками Служби інформаційного забезпечення органів державної влади (далі – СІАЗ) НБУВ при підготовці наукових і аналітичних матеріалів. На жаль, не було системності вивчення матеріалів партійних газет, але значна частина інформації зберігається у виданнях СІАЗ.

Співробітники СІАЗ більше приділяли уваги змісту публікацій, представлених на сторінках партійних видань. Зверталася увага на точки зору представників різних політичних сил, які на сторінках своїх видань по-різному висвітлювали поточні події та поширювали інформацію про діяльність своєї партії. Особливо політичні сили активно працювали під час виборчих кампаній. Найвищим етапом видавничої активності був період підготовки та проведення парламентських виборів 2002 р. Кількість партійних видань значно зросла. Щоправда, партії центристського спрямування, маючи більший доступ до центральних, обласних і районних газет, мали значно менше партійних видань. Разом з тим і їхні газети масово поширювалися серед населення. Зокрема, СДПУ(о) (Соціал-демократична партія об'єднана) уже на початку 2001 р. мала центральне видання «Наша газета+» і 17 регіональних. У квітні 2000 р. засновано перше в Україні партійне видавництво «Основні цінності». У 2000 р. видано вісім книг вітчизняних і зарубіжних авторів з питань теорії та практики соціал-демократії. У 2001 р. СДПУ(о) збільшила кількість своїх видань. При цьому збільшується тираж газет. «Наша газета+» збільшила свій тираж до 250 тис. пр. Інші видання мали тираж від 3 тис. («Час і ми») до 30 тис. («Соціал-демократ»). На сторінках цих видань, як правило, висвітлювалася діяльність партійних осередків, їхня благодійницька діяльність і повідомлялося про плани партії, реалізацію цих планів, про союзників партії та про своїх опонентів. Важливу роль в інформуванні населення про діяльність представників партії відігравали такі газети, як «Сіверщина», «Пульс неділи», «Об'єднана сила», «Час і ми». СДПУ(о) на початок 2001 р. мала найбільше осередків в областях, районах – 100 %, містах 767–98 %.

Українська соціал-демократична партія (лідер В. Онопенко) теж намагалася наростити свою інформаційну присутність, активізувавши видавничу діяльність. Вони створили ряд районних і міських осередків. Якщо на початок 2001 р. УСДП мала 112 районних і міських організацій, то вже на початок 2002 р. їх кількість зросла на 60. Одним з основних партійних інформаційних засобів стала газета «Нова альтернатива», яка для дослідників також є важливим джерелом вивчення діяльності УСДП, адже інші джерела мають менше інформації про цю партію.

Народно-демократична партія (НДП), як і СДПУ(о), мала розгалужену мережу ЗМІ. Зокрема, партійні видання «Народна справедливість», «Демократична Харківщина», «Народна газета», «Демократична Чугуївщина», «Придніпровье» та деякі інші висвітлювали важливі епізоди з життя й діяльності партії. Найбільше приділялося уваги регіональним партійним організаціям.

Представники інших партій «центристського» спрямування були менш активними в інформаційному просторі і видавали значно менше газет та в обмеженій кількості.

Після 4 жовтня 2001 р., коли Аграрна партія України (АПУ), НДП, партія «Регіони України» і «Трудова Україна» оголосили про створення виборчого блоку «За єдину Україну», їхні інформаційні ресурси стали працювати вже на єдиний блок.

Політичні партії лівого спрямування значно активніше використовували партійну пресу, ніж центристи. У 90-х роках ХХ ст. ліві були обмежені в доступі до центральних і навіть регіональних ЗМК і для них партійна преса була основним джерелом комунікації з виборцями. Невипадково співробітники СІАЗ, аналізуючи діяльність КПУ, СПУ, Прогресивної соціалістичної партії України (ПСПУ) та інших партій лівого спрямування, використовували пресу цих партій, яка зберігається в газетному фонді НБУВ. Станом на 2002 р. комуністи видавали найбільше газет – понад 40 видань. Маючи партійні осередки в усіх регіонах України, вони, за допомогою друкованих видань, намагалися донести до людей сутність своєї політики таким чином, щоб загітувати виборців на свою сторону. Партійні газети були різні від міських і районних, як-от «Патриот Приазовья», «Зоря Богуславщини», тираж яких становив трохи більше 500 пр., до центральних видань, зокрема газета «Комуніст», тираж якої становив понад 88 тис. пр.

Серед інших лівих можна відзначити Комуністичну партію трудящих, яка видавала газету «Правда и труд» – тираж 400 тис. пр., і ПСПУ, газета якої «Досвітні огні» мала тираж 200 тис. Щоправда, ці газети виходили нерегулярно і лише окремі примірники зберігаються в бібліотеці.

Перед редакціями партійних видань комуністи й соціалісти ставили завдання глибше висвітлювати роботу партійного активу, депутатського корпусу, пропагувати приклади конкретних справ, високого авторитету комуністів-секретарів партійних організацій. Своїми супротивниками комуністи вважали насамперед представників правих і правоцентристських партій на чолі з Народним рухом України, яких вони жорстко критикували на сторінках своїх видань. Діставалося і провладним партіям, які, на думку лівих, були неспроможні подолати економічну й соціальну кризу.

Соціалістична партія України, як і комуністи, претендувала на лідерство серед лівих та іноді не знаходила порозуміння з КПУ. Соціалісти намагалися стати об'єднавчим центром для всіх опозиційних сил. Газета «Товариш» стала важливим інформаційним засобом пропаганди ідей соціалістів.

Соціалісти на сторінках своїх видань намагалися переконати виборців у тому, що саме СПУ здатна змінити ситуацію в Україні на краще. Вони обіцяли змінити систему влади й забезпечити демократичні права всіх громадян країни.

Важливе місце в пропагандистській діяльності СПУ відігравали також

регіональні партійні видання «Народовладдя», «Наше завтра», «Наше слово», «Народна справедливість» та ін.

Складніша ситуація в партіях правого і правоцентристського спрямування. Станом на кінець 2001 початок 2002 р. одна з впливових сил – Народний рух України (НРУ) – після розколу і значного зменшення своєї видавничої діяльності намагалася знову відновити втрачені позиції. Було започатковано об'єднавчий процес між НРУ та УНР (Український народний рух). Саме про цей процес найбільше інформації вміщено на сторінках партійної преси («Час», «Нова Волинь», «Голос громади», «Наше слово» та ін.). Зверталася увага на утворення виборчого блоку «Наша Україна», до якого увійшли НРУ, УНР, ПРП (Партія реформи і порядок), КУН (Конгрес українських націоналістів). Партійні газети в районах повідомляли про об'єднавчі процеси на місцях. Зокрема, газета «Ічнянщина» інформувала про створення блоку «Демократична Ічнянщина», до якого увійшли НДП, ДПУ, ПРП, спілка «Чорнобиль». Подібні процеси відбувалися і в інших областях та регіонах, про що недостатньо інформували центральні ЗМІ, натомість саме партійна преса повідомляла про подробиці об'єднавчого процесу, а також про діяльність політиків у регіонах.

Усі партійні видання висвітлювали події так, як це було вигідно партійному керівництву. Вони повинні були пов'язати партію з громадськістю, донести ідеологію, розповісти про лідерів, повідомити про здобутки на політичній ниві. Природно, що негативні слова про свого лідера така газета сказати не в змозі, оскільки залежна матеріально. Редакторами таких газет здебільшого ставали керманічі певних політичних сил, журналісти винаймалися з вимогою прославляти партію. У такий спосіб апріорі неприбуткові проекти, їхні колективи опиняються в заручниках ідеології, такі ЗМІ оминали рекламодавці. Крім того, такі видання часто ставали заручниками політичної ситуації. Фахівці зазначають, що «ледь не за кожним виданням стоїть певна структура або ряд організацій – владних, політичних, фінансових, господарських тощо [7, с. 33].

Але значна частина інформації, яку поширювали партії, може бути додатковим джерелом при вивченні політичних процесів в Україні.

Партійні газети зберігаються у фондах НБУВ і є ще маловивченими. Незважаючи на те що частина цих видань проаналізована співробітниками СІАЗ, а інформація використана при підготовці публікацій і збережена як інформаційний ресурс консолідованої інформації в НБУВ, партійні видання все ж потребують подальшого дослідження, адже кожна газета може стати предметом джерелознавчого вивчення як особливе комплексне джерело. Надруковані в такому виданні різні тексти можуть належати до різних видів джерел. На сторінках партійних видань друкувалися коментарі до законодавчих актів, статистичні матеріали, різноманітні документи (партійні програми, матеріали партійних з'їздів, пленумів, конференцій тощо), мемуари, щоденники, наукові, публіцистичні й літературні твори. Зрозуміло, що методика вивчення таких різноманітних текстів-джерел повинна бути

відповідною в кожному конкретному випадку.

Своєрідність преси політичних партій як джерела інформації полягає не лише в складній структурі, а й у різноманітності її специфічних жанрів, які можна умовно поділити на три групи: інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні. Фахівці бібліотек, зокрема співробітники НБУВ, здатні розібратися в специфіці партійної преси, проаналізувавши їхній зміст. У сучасних умовах, беручи участь у процесах збирання, зберігання, виробництва, поширення і використання загальнодоступної суспільно значущої інформації, бібліотеки спроможні об'єктивно сприяти перетворенню її на цінний суспільний продукт, національний ресурс, від якого залежить стійкий розвиток суспільства.

Література

1. *Горовий В.* Еволюція інформаційного виробництва в процесі глобальних суспільних трансформацій / В. Горовий // Україна в глобалізованому світі : зб. наук. пр. – Київ, 2007. – С. 143–150.
2. *Довгич В. А.* Альтернативна преса: генезис та перспективи / В. А. Довгич // Українська журналістика 90. Тези доповідей Другої наук.-практ. конф. – Київ, 1991. – С. 49–51.
3. *Костилева С. О.* Друковані засоби масової комунікації України (1986–2000 рр.): історія становлення, тенденції розвитку / С. О. Костилева. – Київ : Ін-т історії України, 2001. – 304 с.
4. Неформальна преса в Україні (1988–1991): каталог за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: Т. Борисенко, О. Залізнюк, О. Лук'янчук, О. Обертас, О. Проценко. – Київ : Смолоскип, 2001. – 144 с.
5. Про обрання Комісії Верховної Ради Української РСР з питань гласності та засобів масової інформації : Постанова Верховної Ради України від 28 черв. 1990 р. // Відом. Верховної Ради УРСР. – 1990. – 24 лип.
6. *Турій Р. І.* Преса неформальних об'єднань та організацій (1989–1990 рр.) / Р. І. Турій // Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді та повідомлення III Всеукр. наук.-теорет. конф. – Львів, 1994. – С. 199–200.
7. *Фінклер Ю.* Партійні організації та партійна література: невже знову поленінськи? / Ю. Фінклер // Вісн. Книжк. палати. – 2002. – № 4. – С. 33–34.

До уваги держслужбовця

Н. Тарасенко, провід. бібліотекар НБУВ

Інформаційний консалтинг

Список літератури з фондів НБУВ та електронних ресурсів (1999–2017 рр.)

1. Агарков А. О. Інформаційно-консультаційне забезпечення в системі управління сільськогосподарськими підприємствами : автореф.

дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Агарков Антон Олександрович ; Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. Докучаєва. – Харків, 2010. – 20 с.

Ра370044

2. Агарков А. О. Інформаційно-консультаційне забезпечення в системі управління сільськогосподарськими підприємствами : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Агарков Антон Олександрович ; Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. Докучаєва. – Харків., 2009. – 228, [6] арк. : рис., табл. – Бібліогр.: арк. 179–198.

Дс114767

3. Андрушків Б. Стратегія розвитку консалтингу в системі управління інноваційним розвитком підприємства [Електронний ресурс] / Б. Андрушків, Н. Кирич, О. Погайдак [та ін.] // Вісн. Приазов. держ. технічн. ун-ту. Серія: Економічні науки. – 2016. – Вип. 32(1). – С. 141–149. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2016_32\(1\)_22.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2016_32(1)_22.pdf).

4. Антикризисное управление предприятиями малого и среднего бизнеса на основе управленческого консультирования : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. «Антикризисное управление» и др. экон. спец. / Г. М. Кулапина, О. В. Маркова, Е. Н. Коренева [и др.] ; Федерал. гос. бюджет. образоват. учреж. высш. проф. образования «Поволж. гос. ун-т сервиса» (ПВГУС). – Тольятти : Изд-во ПВГУС, 2012. – 455 с. – Бібліогр.: с. 452–455.

Ва780554

5. Антошкіна Л. І. Управлінське консультування : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Л. І. Антошкіна ; Бердян. ун-т менеджменту і бізнесу. – Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2008. – 156 с. – Бібліогр.: с. 148–155.

Ва704718

6. Атаманчук Ю. М. Проблеми формування та функціонування ринку консалтингових послуг в Україні / Ю. М. Атаманчук, Б. С. Гузар, О. В. Шупило // Вісн. Київ. ін-ту бізнесу та технологій. – 2015. – Вип. 3. – С. 3–7. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkib_2015_3_3.pdf.

Ж72716

7. Бажал Ю. Роль інформації у формуванні ринкової економіки : монографія / Ю. Бажал, В. Бакуменко, І. Бондарчук [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Ін-т підвищ. кваліфікації кер. кадрів. – Київ : Київ І. С., 2004. – 348 с.

Ва65071

8. Баутин В. М. Договорные отношения в информационно-консультационном обеспечении агропромышленного комплекса : комментарии. Разъяснения. Примерные договоры / В. М. Баутин, В. Д. Костин, М. Я. Веселовский. – М. : ФГНУ «Росинформагротех», 2001. – 136 с. – Библиогр.: с. 140–141.

Ва625201

9. Безкровний М. Ф. Діяльність недержавних інформаційно-консультаційних служб на ринку дорадчих послуг / М. Ф. Безкровний // Агросвіт. – 2017. – № 15/16. – С. 27–29.

Ж23190

10. Безкровний М. Ф. Діяльність установ аграрної науки на ринку сільськогосподарських інформаційно-консультаційних послуг / М. Ф. Безкровний // Агросвіт. – 2017. – № 14. – С. 7–9.

Ж23190

11. Безкровний М. Ф. Університетська система організації інформаційно-консультаційної (дорадчої) діяльності [Електронний ресурс] / М. Ф. Безкровний // Вісн. Бердян. ун-ту менеджменту і бізнесу. – 2017. – № 1. – С. 93–95. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2017_1_20.pdf.

12. Безкровний М. Ф. Формування і розвиток регіональних інформаційно-консультаційних (дорадчих) служб : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Безкровний Микола Федорович ; ННЦ «Ін-т аграр. економіки». – Київ, 2017. – 33 с. : рис., табл.

Ра432276

13. Бетехтін О. В. Методи отримання інформації у консалтингу – мережі експертів / О. В. Бетехтін // Екон. та держава. – 2010. – № 8. – С. 85–86. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_8_26.pdf.

Ж24261

14. Бетехтін О. В. Пріоритети розвитку консалтингових послуг в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Бетехтін // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 8. – С. 56–57. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2010_8_16.pdf.

15. Бившева Л. О. Основи управлінського консультування : посіб. / Л. О. Бившева, Р. О. Бившев, О. О. Кондратенко ; Донбас. держ. машинобуд. акад. (ДДМА). – Краматорськ : ДДМА, 2013. – 119 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 119.

Va787429

16. Божанова В. Ю. Основи управлінського консультування : навч. посіб. для студентів ВНЗ / В. Ю. Божанова. – Дніпропетровськ : Монолит, 2013. – 187 с. : табл. – Бібліогр.: с. 184–187.

Va777534

17. Бондар О. В. Управління процесами взаємовідносин консалтингового підприємства з потенційними клієнтами / О. В. Бондар // Наук. вісн. Полтав. ун-ту екон. і торгівлі. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 4. – С. 127–131. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2012_4_26.pdf.

Ж70791 / Екон. н.

18. Борецька Н. П. Основи управлінського консультування : навч. посіб. / Н. П. Борецька, Г. О. Крапівіна ; Донец. ін-т ринку та соц. політики. – Донецьк : Сх. вид-чий дім, 2012. – 151 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 149–151.

Va771647

19. Брояка А. А. Організація моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Брояка Антоніна Анатоліївна ; Вінниц. нац. аграр. ун-т. – Вінниця, 2010. – 20 с. : рис., табл.

Pa375916

20. Брояка А. А. Організація моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Брояка Антоніна Анатоліївна ; ННЦ «Ін-т аграр. екон.» НААН України. – Київ, 2010. – 255, [5] арк. : рис., табл. – Бібліогр.: арк. 232–255.

Дс122814

21. Брояка А. А. Організація моніторингу інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві : монографія / Брояка Антоніна Анатоліївна ; [Вінниц. нац. аграр. ун-т]. – Вінниця : Едельвейс і К, 2011. – 279 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 257–279.

Va753470

22. Бутенко Т. А. Основи аграрного консалтингу : конспект лекцій / Т. А. Бутенко ; Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. Докучаєва. – Харків. : ХНАУ ім. В. Докучаєва, 2012. – 103 с. – Бібліогр.: с. 101–103.

Va772037

23. Бутенко Т. А. Формування ринку інформаційно-консультаційних послуг в аграрному секторі економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук:

08.07.02 / Бутенко Тетяна Андріївна ; Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. Докучаєва. – Харків, 2006. – 21 с.

Pa344533

24. Бутенко Т. А. Формування ринку інформаційно-консультаційних послуг в аграрному секторі економіки : дис. ... канд. екон. наук: 08.07.02 / Бутенко Тетяна Андріївна ; Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. Докучаєва. – Харків, 2006. – 246 арк. : табл. – Бібліогр.: арк. 197–222.

Дс93500

25. Бутиліна О. В. Управлінське консультування : навч.-метод. посіб. / О. В. Бутиліна ; Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т права та мас. комунікацій, Каф. соціології та психології. – Харків : Форт, 2014. – 166 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 161–165.

Ва783705

26. Верба В. А. Управлінське консультування: концепція, організація, розвиток : монографія / В. А. Верба ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – Київ : КНЕУ, 2011. – 327 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 292–327.

Ва747931

27. Верба В. А. Формування системи показників результативності консалтингової діяльності / В. А. Верба // Пробл. екон. – 2013. – № 4. – С. 237–245. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pecon_2013_4_31.pdf.

Ж100602

28. Вергуненко Н. В. Інституціоналізація ринку консалтингових послуг в Україні / Н. В. Вергуненко // Екон. простір. – 2013. – № 78. – С. 76–85. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2013_78_10.pdf.

Ж73447

29. Вергуненко Н. В. Особливості сучасної видової структури європейського ринку консалтингових послуг / Н. В. Вергуненко // Екон. простір. – 2013. – № 71. – С. 5–14. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2013_71_3.pdf.

Ж73447

30. Вергуненко Н. Трансформація ринку консалтингових послуг / Н. Вергуненко // Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2013. – № 4. – С. 15–24. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2013_4_3.pdf.

Ж16143

31. Віннікова І. І. Особливості розвитку ринку консалтингових послуг в Україні / І. І. Віннікова, С. В. Марчук // Молодий вчений. – 2016. – № 7. – С. 16–21. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_7_7.pdf.

Ж101120

32. Гаврилюк-Єнсен Л. Сучасні консалтингові інструменти як ефективний ресурс в управлінні змінами / Л. Гаврилюк-Єнсен, І. Спільник // Екон. аналіз. – 2012. – Т. 10(4). – С. 37–40. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2012_10\(4\)_10.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2012_10(4)_10.pdf).

Ж70845

33. Галич О. А. Роль інформаційно-консультаційного забезпечення в розвитку галузей сільськогосподарського виробництва / О. А. Галич // Формування ринк. відносин в Україні. – 2014. – № 9. – С. 199–201. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2014_9_47.pdf.

Ж69574

34. Гительман Л. Д. Преобразующий менеджмент. Лидерам реорганизации и консультантам по управлению : учеб. пособие для студентов экон. спец. вузов / Л. Д. Гительман. – М. : Акад. нар. хоз-ва при Правительстве РФ : Дело, 1999. – 496 с.

Вс33468

35. Глухов В. В. Менеджмент : учебник / В. В. Глухов. – СПб. : Спец. лит-ра, 1999. – 701 с.

Ва591856

36. Глухов В. В. Экономика знаний : учеб. пособие для подгот. магистров по направлению «Менеджмент» / В. В. Глухов, С. Б. Коробко, Т. В. Маринина. – СПб. : Питер; 2003. – 527 с. : табл. – (Серия «Учебное пособие»). – Библиогр.: с. 516–519.

Ва670501

37. Грішнова О. А. Соціальна ефективність консалтингових проектів з управління персоналом: сутність, значення, форми прояву / О. А. Грішнова, О. Г. Брінцева // Актуальні проблеми екон. – 2012. – № 6. – С. 198–204. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2012_6_27.pdf.

Ж23291

38. Гузар Б. С. Проблеми функціонування ринку консалтингових послуг в Україні [Електронний ресурс] / Б. С. Гузар, О. В. Шупило // Зб. наук. пр. Уман. нац. ун-ту садівництва. – 2016. – Вип. 89(2). – С. 92–100. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhrumus_2016_89\(2\)_10.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhrumus_2016_89(2)_10.pdf).

39. Давиденко В. В. Організаційно-економічний механізм консалтингового забезпечення підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Давиденко Володимир Вадимович ; Нац. авіац. ун-т. – Київ, 2005. – 19 с.

Ра336989

40. Давиденко В. В. Організаційно-економічний механізм консалтингового забезпечення підприємств : дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Давиденко Володимир Вадимович ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політех. ін-т». – Київ, 2005. – 187 арк. : рис., табл. – Бібліогр.: арк. 164–170.

Дс97113

41. Дерлеменко В. В. Сільськогосподарські інформаційні консультаційно-освітні служби / В. В. Дерлеменко. – Київ, 2001. – 452 с. – Бібліогр.: с. 420–449.

Ва604291

42. Донец О. В. Аграрное консультирование: теория, практика, методология : монография / О. В. Донец. – Симферополь : ДИАЙПИ, 2013. – 318 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 296–318.

Ва767792

43. Доценко Л. В. Організаційно-економічні засади функціонування дорадчих закладів з обслуговування сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Доценко Ліна Віталіївна ; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. – Миколаїв, 2004. – 19 с.

Ра329061

44. Доценко Л. В. Організаційно-економічні засади функціонування дорадчих закладів з обслуговування сільськогосподарських підприємств : дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Доценко Ліна Віталіївна ; Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса, 2003. – 192 арк. : рис. – Бібліогр.: арк. 161–173.

Дс82429

45. Дугинец А. В. Становление и развитие глобального рынка консалтинговых услуг / А. В. Дугинец // Екон. простір. – 2014. – № 85. – С. 16–24. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есpros_2014_85_4.pdf.

Ж73447

46. Дудар Т. Г. Напрями розвитку консалтингу в системі підприємницької діяльності / Т. Г. Дудар // Проблеми інновац.-інвестиц. розвитку. – 2013. – № 5. – С. 21–26. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2013_5_5.pdf.

Ж100645

47. Євтушенко Н. О. Європейський ринок консалтингових послуг: особливості і перспективи розвитку / Н. О. Євтушенко // Екон. Менеджмент. Бізнес. – 2017. – № 4. – С. 63–72. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecmebi_2017_4_11.pdf.

Ж73946

48. Євтушенко Н. О. Затребуванність консалтингу як окремого елемента інноваційної інфраструктури національної інноваційної системи України на ринку послуг / Н. О. Євтушенко // Екон. Менеджмент. Бізнес. – 2017. – № 3. – С. 61–68. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecmebi_2017_3_10.pdf.

Ж73946

49. Єжова Л. Ф. Інформаційний маркетинг : навч. посіб. / Л. Ф. Єжова ; Київ. нац. екон. ун-т. – Київ, 2002. – 560 с. – Бібліогр.: с. 483–489.

Ва632614

50. Єльнікова Г. В. Управлінське консультування : навч.-метод. комплекс / Г. В. Єльнікова ; АПН України, Ун-т менеджм. освіти. – Київ, 2009. – 28 с. – Бібліогр.: с. 26–27.

Р114094

51. Жаворонкова Г. В. Інформаційне підприємництво: інновації, консалтинг, маркетинг / Г. В. Жаворонкова; Нац. авіац. ун-т. – Київ, 2003. – 366 с. – Бібліогр.: 265 назв.

Ва641703

52. Жаворонкова Г. В. Методологічні основи підприємницької діяльності на ринку інформаційних продуктів та послуг : автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.06.01 / Жаворонкова Галина Василівна ; Нац. авіац. ун-т. – Київ, 2004. – 36 с. : рис.

Ра331608

53. Жаворонкова Г. В. Методологічні основи підприємницької діяльності на ринку інформаційних продуктів та послуг : дис. ... д-ра екон. наук: 08.06.01 / Жаворонкова Галина Василівна ; Нац. авіац. ун-т. – Київ, 2004. – 442 арк. : рис. – Бібліогр.: арк. 387–409.

Дс91079

54. Забедюк М. С. Зміст та основні аспекти розвитку управлінського консалтингу / М. С. Забедюк // Екон. форум. – 2016. – № 1. – С. 276–281. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2016_1_41.pdf.

Ж100571

55. Зайчук Т. О. Маркетингова інноваційна діяльність (на базі Асоціації консультаційних фірм України «Укрконсалтінг») : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.02 / Зайчук Тетяна Олександрівна ; Київ. нац. екон. ун-т. – Київ, 2000. – 19 с.

Ра310445

56. Зайчук Т. О. Маркетингова інноваційна діяльність (на базі Асоціації консультаційних фірм України «Укрконсалтінг») : дис. ... канд. екон. наук: 08.06.02 / Зайчук Тетяна Олександрівна ; Київ. нац. екон. ун-т. – Київ, 2000. – 166 арк. – Бібліогр.: арк. 152–163.

Дс66594

57. Зиновьев Ф. В. Основы управленческого консультирования : учеб. пособие / Ф. В. Зиновьев, П. А. Борисенко. – Симферополь : Феникс, 2010. – 198 с. : табл., рис. – Бібліогр.: с. 194–198.

Ва731966

58. Зиновьев Ф. В. Управленческое консультирование / Ф. В. Зиновьев, Н. И. Лобанов, В. Н. Тебенко. – Симферополь : Таврия, 2000. – 154 с. – Библиогр.: с. 148–153.

Ва597805

59. Інформаційний маркетинг : Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / уклад.: Л. Ф. Єжова; Київ. нац. екон. ун-т. – Київ, 2004. – 185 с. – Бібліогр.: с. 183–184.

Ва657918

60. Казанська О. О. Механізми державного управління підприємствами сфери інформаційних послуг : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Казанська Олена Олександрівна ; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2006. – 20 с.

Ра342428

61. Казанська О. О. Механізми державного управління підприємствами сфери інформаційних послуг : дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Казанська Олена Олександрівна ; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2005. –

189 арк.

Дс96022

62. Калачевська Л. І. Удосконалення організаційно-економічного механізму інформаційно-консультаційного забезпечення в інфраструктурі аграрного бізнесу (на матеріалі Сумської області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.07.02 / Калачевська Лариса Іванівна ; Харків. держ. аграр. ун-т ім. В. Докучаєва. – Харків, 2002. – 20 с.

Ра318828

63. Калачевська Л. І. Удосконалення організаційно-економічного механізму інформаційно-консультаційного забезпечення в інфраструктурі аграрного бізнесу (на матеріалі Сумської області) : дис. ... канд. екон. наук: 08.07.02 / Калачевська Лариса Іванівна ; Сум. нац. аграр. ун-т. – Суми, 2002. – 211 арк. : рис., табл. – Бібліогр.: арк. 178–196.

Дс75116

64. Кальна-Дубінюк Т. П. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення сільськогосподарських підприємств : монографія / Т. П. Кальна-Дубінюк. – Ніжин : Лисенко М. М. [вид.], 2012. – 363 с. : рис. – Бібліогр.: с. 347–363.

Ва768814

65. Калянов Г. Н. Консалтинг: от бизнес-стратегии к корпоративной информационно-управляющей системе / Г. Н. Калянов. – М. : Горячая линия-Телеком, 2004. – 208 с. – Библиогр.: с. 203–206.

Ва654166

66. Киренкіна Е. С. Особливості та тенденції розвитку ринку консалтингових послуг в Україні [Електронний ресурс] / Е. С. Киренкіна, А. М. Садлаєва // Экономика Крыма. – 2013. – № 1. – С. 257–260. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econkr_2013_1_55.pdf.

67. Кир'янова О. В. Підвищення якості консалтингових послуг з управління персоналом: інституціональні аспекти [Електронний ресурс] / О. В. Кир'янова, Л. О. Павлова, І. В. Фоміна // Соціально-трудові відносини: теорія та практика – 2016. – № 2. – С. 114–119. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvtpp_2016_2_20.pdf.

68. Кленін О. В. Концептуальні основи стратегічного консалтингу в системі управління розвитком [Електронний ресурс] / О. В. Кленін // Екон. простір. – 2016. – № 110. – С. 185–198. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2016_110_17.pdf.

69. Кленін О. В. Організаційно-економічний механізм стратегічного консалтингу в системі управління інноваційним розвитком / О. В. Кленін // Причорномор. екон. студії. – 2016. – Вип. 12(1). – С. 128–136. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_12\(1\)_29.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_12(1)_29.pdf).

Ж101384

70. Кленін О. В. Стратегічний консалтинг в системі управління розвитком підприємства: ретроспектива та перспективи / О. В. Кленін, М. Г. Білопольський // Вісн. екон. науки України. – 2017. – № 1. – С. 134–165. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2017_1_27.pdf.

Ж72493

71. Кленін О. В. Формування бізнес-моделі стратегічного консалтингу в системі управління інноваційним розвитком [Електронний ресурс] / О. В. Кленін // Теорет. і практ. аспекти екон. та інтелект. власності. – 2016. – Вип. 14. – С. 11–20. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaeiv_2016_14_4.pdf.

72. Клочан В. В. Організаційно-економічні особливості інформаційно-консультаційного забезпечення сільського господарства [Електронний ресурс] / В. В. Клочан // Бізнес-навігатор. – 2011. – № 5. – С. 170–176. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2011_26_33.pdf.

73. Клочан В. В. Особливості світового досвіду функціонування інформаційно-консультаційного обслуговування аграрного сектору економіки [Електронний ресурс] / В. В. Клочан, В. Ф. Клочан. // Ефект. екон. – 2012. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_1_10.pdf.

74. Клочан В. В. Особливості сучасного розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери [Електронний ресурс] / В. В. Клочан // Бізнес-навігатор. – 2012. – № 1. – С. 179–185. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2012_27_36.pdf.

75. Клочан В. В. Система інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери: теорія, методологія, організація : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / Клочан В'ячеслав Васильович ; Миколаїв. нац. аграр. ун-т. – Миколаїв, 2012. – 36 с.

Ра394864

76. Клочан В. В. Система інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери: теорія, методологія, організація : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / Клочан В'ячеслав Васильович ; Миколаїв. нац. аграр. ун-т. –

Миколаїв, 2012. – 424, [40] арк. – Бібліогр.: арк. 400–423.
Дс130441

77. Клочан В. В. Система інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери : монографія / В. В. Клочан ; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. – Миколаїв : МДАУ, 2012. – 370 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 348–370.
Ва757116

78. Князь С. В. Основи управлінського консультування : навч. посіб. для студентів напряму 0502 «Менеджмент» спец. 8.050205 «Менеджмент зовнішньоекон. діяльності» / С. В. Князь, Н. Г. Георгіаді, О. В. Князь ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – 2-ге вид. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2009. – 156 с.
Ва720233

79. Кобелев О. Інформаційний аналіз і консалтинг у системі підготовки спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери / О. Кобелев, О. Мар'їна // Бібл. вісн. – 2016. – № 3. – С. 18–22. – Текст статті доступний в електронному вигляді. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2016_3_5.pdf.
Ж14595

80. Ковальська К. В. Особливості і тенденції розвитку ринку консалтингових послуг в Україні [Електронний ресурс] / К. В. Ковальська. // Ефект. екон. – 2014. – № 6. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_6_69.pdf.

81. Козлов В. В. Создание и организация деятельности региональной информационно-консультационной службы АПК (На примере Нижегородской области) / В. В. Козлов ; М-во сел. хоз-ва РФ. – М. : ФГНУ «Росинформагротех», 2000. – 382 с. : рис. – Библиогр.: с. 313–320.
Ва613693

82. Колосов Ю. С. Внедрение информационных технологий в консалтинг / Ю. С. Колосов // Актуал. пробл. екон. : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ. – 2004. – № 9. – С. 62–67.
Ж69817

83. Коростелев В. А. Роль консалтинга в управлении бизнесом : учеб. пособ. / В. А. Коростелев; Межрегион. акад. упр. персоналом. – Київ, 2004. – 252 с.
Ва656665

84. Коростельов В. А. Управлінське консультування : навч. посіб.

/ В. А. Коростельов ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – Київ : МАУП, 2003.
– 104 с. – Бібліогр.: с. 102.

Ва644871

85. Костін В. П. Управлінське консультування : навч. посіб.
/ В. П. Костін ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – Київ : Вид. дім
«Персонал», 2009. – 144 с. : табл. – Бібліогр.: с. 139–141.

Ва727781

86. Котирло О. О. Інформаційно-консультаційне забезпечення
інвестиційної діяльності фермерських господарств : автореф. дис. ... канд.
екон. наук: 08.00.04 / Котирло Оксана Олександрівна ; Нац. аграр. ун-т. –
Київ, 2007. – 19 с.

Ра353055

87. Котирло О. О. Інформаційно-консультаційне забезпечення
інвестиційної діяльності фермерських господарств : дис. ... канд. екон. наук:
08.00.04 / Котирло Оксана Олександрівна ; Нац. аграр. ун-т. – Київ, 2007. –
228 арк. – Бібліогр.: арк. 184–199.

Дс104390